

VIISNURK

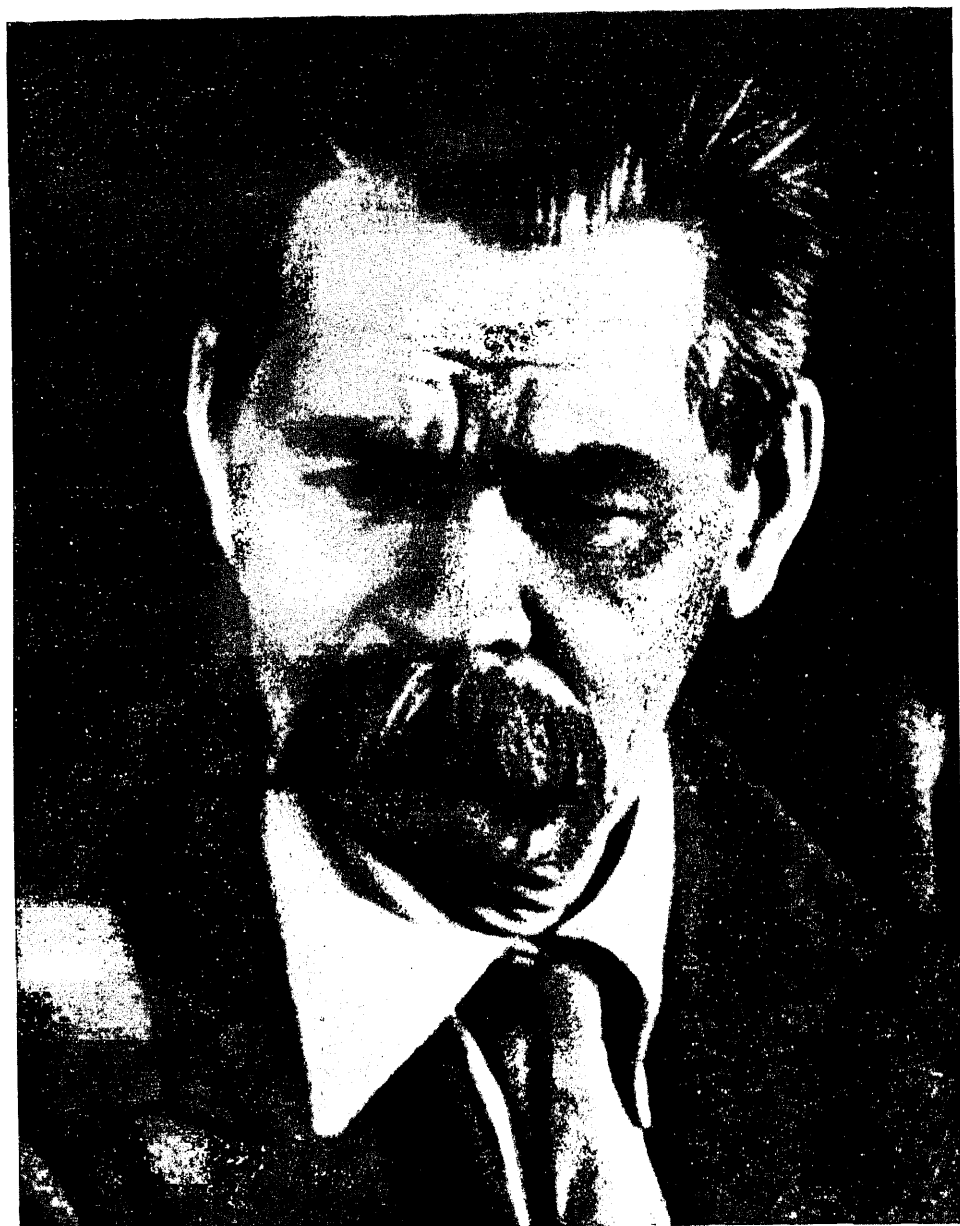

NOVEMBER

1940

S I S U K O R D

Prof. A. SIFSAKAS:	Vallme NSVL Ülemnõukogusse parimad Eesti töörahva pojad ja tütreid. Artikkel	325
V. MAJAKOVSKI:	Poeet — tööline. Käskkiri kunsti-armeele. Black and white. Luuletused	329
P. KEERDO:	Jaan Tomp. Mälestusi	336
D. ALTAUZEN:	Kodumaa-armastus. Luuletus	339
Vene Nõukogude Föderatiivne Sotsialistlik Vabariik.	Artikkel	340
M. RAUDSEPP:	Käed. Lõputult. Luuletused	357
A. JAKOBSON:	Oskar Tiitust astub üle läve. Novell	360
H. ANGEVAKS:	Traktoristi laul. Nocturne. Luuletused	388
M. SEREBRJANSKI:	Iidkirjandus VNFSV-s. Artikkel	390
P. HAINI:	Kolhoositar Manjušanj. Luuletus	397
A. ALTANLÕ:	Uhkus. Luuletus	399
V. SEMJONOV:	Vene NFSV draamateatrid. Artikkel	401
L. KVITKO:	Maile vastu. Luuletus	403
AMIN ALIM:	Kirj. Luuletus	404
M. SOLOHHOV:	Valkne Don. Katkend	405
A. ŽAROV:	Merele. Luuletus	409
J. KÄSPER:	VNFSV maalikunsti arenemisest pärast Oktoobrirevolutsiooni. Artikkel	410
J. GENSS:	Bahvakunstist Vene NFSV-s. Artikkel	415
S. FOGELSON:	Nõukogude muusikalisest kultuurist. Artikkel	417
F. KOTTA:	Seltsimees Kirov. Luuletus	420
J. SAAT:	Mälestusi l. dets. ülestõusu päevist vanglas	422
Maksim Gorki mõtted kunstist ja kirjandusest		426
RINGVAADE:		
	Mälestusi Leo Tolstoi majast	429
	Ülevaadet läti kirjandusest	430
	Oktoobrikuu „Looming“	431
	Mida arvab lugeja „Viisnurgast“	432

Mr. Popov

VIISNURK

KIRJANDUSE · KUNSTI · KULTUURI AJAKIRI

NR. 4

NOVEMBER

1940

VENE NFSV ERINUMBER

SISUKORD *Prof. A. Sipsakas*: Valime NSVL Ülemnõukogusse parimad Eesti töörahva pojad ja tütreid. Art. *V. Majakovski*: Poesit — tööline. Käskkirj kunstiarmeele. Black and white. Luuletused. *P. Keerdo*: Jaan Tomp. Mälestusi. *D. Altauzen*: Kodumaa-armastus Luuletus. Vene Nõukogude Föderatiivne Sotsialistlik Vabrik. Art. *M. Raudsepp*: Käed. Lõputult. Luuletused. *A. Jakobson*: Oskar Tiitus astub üle läve. Novell. *H. Angervaks*: Traktoristi laul. Nocturne. Luuletused. *M. Serebrjanski*: Ilukirjandus VNFSV-s. Art. *P. Haini*: Kolhoositar Manjušanj. Luuletus. *A. Altanõ*: Uhkus. Luuletus. *V. Semjonov*: Vene NFSV draamateatrid. Art. *L. Kvõiko*: Maile vastu. Luuletus. *A. Alim*: Kiri. Luuletus. *M. Solohhov*: Vaikne Don. Katkend. *A. Zarov*: Merele. Luuletus. *J. Käsper*: VNFSV maalikunsti arenemisest pärast Oktoobrirevolutsiooni. Art. *J. Gens*: Rahvakunstist Vene NFSV-s. Art. *S. Fogelson*: Nõukogude muusikalisest kultuurist. Art. *F. Kotta*: Seltsimees Kirov. Luuletus. *J. Saat*: Mälestusi 1. det. ülestõusu päevist vanglas. Maksim Gorki mõtteid kunstist ja kirjandusest. RINGVAADE: Mälestusi Leo Tolstoj majast. Ülevaadet läti kirjandusest. Oktoobrikun „Looming“. Mida arvab lugeja „Viisnurgast“.

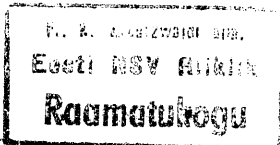
VENEMAA NÕUKOGUDE FÖDERATIIVSE
SOTSIALISTLIKU VABARIIGI KODANIKE
ÜHEÕIGUSLUS, SÕLTUMATA NENDE
RAHVUSEST JA RASSIST, ON MAJANDUS-
LIKU, RIIKLIKU, KULTUURILISE JA ÜHIS-
KONDLIK-POLIITILISE ELU KÕIGIL ALA-
DEL VANKUMATUKS SEADUSEKS

VNFSV'I KONSTITUTSIOONI
§ 127 ESIMENE LÕIGE

ВИЙСНУРК

VIISNURK — ПЯТИГОЛЬНИК

№ 4

RESÜMEE — РЕЗЮМЕ

СОДЕРЖАНИЕ: (SISUKORD)

Проф. А. Сипсакас:	Изберем в Верховный Совет СССР лучших сыновей и дочерей Эстонского трудового народа. Статья	325
В. Маяковский:	Поэт—рабочий. Приказ по армии искусства. Блэк энд уайт. Стих.	329
П. Кеердо:	Ян Томп. Воспоминания	336
Д. Алтаузен:	Любовь к родине. Стих.	339
Российская Советская Федеративная Социалистическая Республика	Республика	340
М. Раудсепп:	Руки. Без конца. Стих.	357
А. Якобсон:	Оскар Тийтус переступает через порог. Новелла	360
Х. Ангервакс:	Песня трактористов. Ноктюрн. Стих.	388
М. Серебрянский:	Художественная литература РСФСР. Статья	390
П. Хайни:	Колхозница Манюша. Стих.	397
А. Алтанлы:	Гордость. Стих.	399
В. Семенов:	Драматические театры РСФСР. Статья	401
Л. Квитко:	На встречу маю. Стих.	403
Амин Алим:	Письмо. Стих.	404
М. Шолохов:	Тихий Дон. Отрывок	405
А. Жаров:	На встречу морю. Стих.	409
И. Кяспер:	О развитии изобразительного искусства в РСФСР после Октябрьской революции	410
Ю. Генс:	О народном искусстве РСФСР. Статья	415
С. Фогельсон:	О музыкальной культуре РСФСР. Статья	417
Ф. Котта:	Товарищ Киров. Стих.	420
И. Саат:	Воспоминания о днях восстания 1 декабря в тюрьме	422
Мысли Максима Горького об искусстве и литературе		426
ОБОЗРЕНИЕ:		
Воспоминания о доме Льва Толстого		429
Обзор латышской литературы		430
Октябрьский „Лооминг“		431
Читатель о „Вийснурке“		432

НОЯБРЬСКИЙ „ВИЙСНУРК“

Принимая во внимание огромный интерес эстонского трудового народа к дружеским братским республикам нашей огромной и могучей родины, который отразился также в полученных от читателей письмах, редакция „Вийснурка“ приступила к ознакомлению Эстонской ССР с союзными советскими республиками. Это стало возможным благодаря помощи и поддержке со стороны Союза Советских Писателей, раздобывшего и снабдившего „Вийснурк“ соответствующим материалом. По этому случаю — горячее, товарищеское рукопожатие.

Ноябрьский номер „Вийснурка“ посвящен РСФСР. Наряду с произведениями эстонских авторов здесь помещена проза и поэзия писателей РСФСР, а также статьи относительно РСФСР *).

*

В начале номера помещен греб РСФСР и выдержка из 127 § Конституции РСФСР:

„РАВНОПРАВИЕ ГРАЖДАН РСФСР, НЕЗАВИСИМО ОТ ИХ НАЦИОНАЛЬНОСТИ И РАСЫ, ВО ВСЕХ ОБЛАСТЯХ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ, ГОСУДАРСТВЕННОЙ, КУЛЬТУРНОЙ И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ ЯВЛЯЕТСЯ НЕПРЕЛОЖНЫМ ЗАКОНОМ“.

В первой статье „Изберем в Верховный Совет СССР лучших сыновей и дочерей трудового народа ЭССР“ проф. А. С и п а к а с анализирует положение трудового народа до 21 июня и те блага, которые предоставлены трудящимся

*) В виду того, что настоящее резюме составлено для других союзных республик, которым соответствующий русский материал известен, ниже мы будем уделять больше внимания произведениям эстонских авторов. В противовес этому в печати ЭССР мы будем в первую очередь подчеркивать ту часть «Вийснурка», которая посвящена РСФСР, особенно выделяя русских авторов, а также авторов (поэтов) малых народностей, входящих в состав РСФСР. Мы сочтем своим долгом информировать Союз Советских писателей о том, как примет эстонская печать посвященный РСФСР номер и как выскажется наша критика по поводу произведений авторов РСФСР.

ЭССР сталинской конституцией. Между прочим, Сипсакас говорит: „Эстонская ССР, самая маленькая из союзных республик, население которой приблизительно 1.200.000, пользуется теми же самыми правами, что и др. советские республики, так напр., Российская Советская Федеративная Социалистическая Республика, население которой превышает 100 миллионов. Эстонский трудовой народ избирает в Верховный Совет 29 представителей — 25 представителей в Совет Национальностей и 4 представителя в Совет Союза. Это лучшие его сыновья и дочери, преданные партии Сталина люди.“

Затем помещено три стихотворения Маяковского „Поэт-рабочий“ и „Приказ по армии искусства“ в переводе Яна Кярнера и „Блэк энд уайт“ в переводе Юрия Шумакова.

Нарком финансов ЭССР, старый член коммунистической партии, тов. Пауль Кеердо, проведший 15 лет своей жизни в бесчеловечных условиях тюрьмы Эстонской буржуазии, в своем очерке „Ян Томп“ вспоминает павшего от руки буржуазных убийц борца революции.

Тов. Кеердо заканчивает свой очерк следующими словами: „В феврале 1924 года тов. Я. Томп вместе с тов. И. Лауристином и другими был присужден за революционную деятельность к восьми годам каторги и в том же году 10 ноября он очутился вновь на скамье подсудимых на процессе 149.“

Ян Томп, с детских лет борющийся с угнетателями, стоял непоколебимым большевиком и перед классовым судом угнетателей.

То обстоятельство, что рабочий, в третий раз стоящий перед классовым судом, держал себя не как кающийся, молящий о пощаде подсудимый, но как избалчивающий обвинитель, не могло уместиться в прогнивших мозгах судей-вещателей. По распоряжению председательствовавшего Хелька тов. Я. Томпа вывели из зала заседания. Выходя он воскликнул: „Да здравствует рабоче-крестьянское правительство!“

„Да здравствует рабоче-крестьянское правительство!“ Эти слова легли в основу обвинения против товарища Я. Томпа. Был вынесен какой-то указ Эстонского Временного Правительства от 1919 года относительно полевых судов и по постановлению полевого суда 13 ноября Томпа присудили к смертной казни за подстрекательство к неповиновению властям. И уже в ночь на 14 ноября в Вальдекском лесу был убит один из лучших сыновей эстонского трудового народа.

Через 16 лет после смерти тов. Яна Томпа мы добились своего рабоче-крестьянского правительства, установили советский строй, за который всю свою жизнь боролся Ян Томп, за который он умер.

Мы знаменуем память тов. Яна Томпа, не слезами, но тем, что отдадим всю нашу большевистскую энергию укреплению советского строя, тем, что продолжим дело жизни Яна Томпа.“

Затем следует стихотворение Джека Алтаузена „Любовь к родине“ (из сборника, посвященного И. В. Сталину) в переводе Ю. Шумакова.

Далее — составленная редакцией на основе материалов Союза Советских Писателей и книги „Родина“ статья „Российская Советская Федеративная Социалистическая Республика“, стремящаяся дать обзор мощного социалистического строительства РСФСР. Статья снабжена пояснительными диаграммами, картами и репродукциями.

Затем стихотворения Минни Раудсепп „Руки“ и „Без конца“. Молодая поэтесса заключает первое стихотворение следующими строками:

„И творчески, творчески в лучах зари
Новое поколение рассеяло тьму ночи...
И руки рабочие, мужественные, теплые,
Вознесли к свободе труд.“

Далее помещена вторая часть напечатанной в октябрьском номере новеллы председателя Союза Эстонских Писателей Августа Якобсона „Оскар Тийтус переступает через порог.“ Изображая события, предшествовавшие 21 июня 1940 года, борьбу угнетаемых рабочих за отстаивание самостоятельности в области культуры (устроенная рабочими художественная выставка была закрыта буржуазными властями за несколько часов до ее открытия) автор анализирует взаимоотношения между рабочими и интеллигенцией в буржуазной Эстонии и влагает в уста бывшего политического заключенного тов. Педусаара следующие слова:

„... Между ними (т. е. между рабочими и интеллигенцией) возник неестественный разлад. Я подразумеваю, конечно, разлад между подлинными, настоящими рабочими, между рабочими, наделенными хотя бы в минимальной степени классовым сознанием и между передовой, сознательной, находящейся хотя бы подсознательно в оппозиции к капиталистическому строю интеллигенцией.“

Эстонский интеллигент, Оскар Тийтус, метавшийся вначале между марксизмом-ленинизмом и каким-то „либерализмом“, приходит к убеждению в единственной правоте коммунизма. Видя, как реакционное правительство создает разлад между рабочими и трудовой интеллигенцией, Оскар Тийтус становится на сторону рабочих „смело и радостно — как человек, ни в чем более не сомневающийся“.

Первое стихотворение Хуго Ангервакса, полное творческого порыва, зовет к труду, ибо: „Поле, словно море — необъятное пред нами“.

Второе стихотворение Ангервакса „Ноктюрн“ — сердечно и лирично.

Далее следуют авторы РСФСР: М. Серебрянский, П. Хайни, А. Алтанлы, В. Семенов, Л. Квитко, Амин Алим, М. Шолохов, А. Жаров. Отрывок из четвертой книги „Тихого Дона“. Стихотворения малых народов РСФСР в переводе молодого эстонского поэта Августа Санга и Лео Анвельта — до сего времени подвизавшегося преимущественно в области прозы.

Критик Ида Кяспер в статье „Развитие изобразительного искусства в РСФСР после Октябрьской революции“ и искусствовед Юлий Генс в статье „Народное искусство в РСФСР“, дают в краткой форме исчерпывающий обзор трактуемых ими тем. Тот же характер носит и статья С. Фогельсона: „О музыкальной культуре РСФСР“.

Затем проживающий в РСФСР молодой эстонский поэт Феликс Котта рисует в своем стихотворении „Товарищ Киров“ незабываемый образ Сергея Мироновича.

Ответственный редактор центрального органа ЦК ЭКП(б) „Коммунист“ тов. Иосиф Саат, томившийся 15 лет в тюрьме буржуазной Эстонии

в очерке „Воспоминания о днях восстания 1 декабря в тюрьме“ рассказывает о переживаниях политических заключенных 1 декабря 1921 г. во дни неудавшегося тогда восстания рабочего класса: „Ранним утром первого декабря до нашей камеры донеслись громкие ружейные залпы. Это продолжалось несколько часов. Солдаты комендантуры сновали по тюремному двору. Выстроился отряд конвоиров и часовых. Офицер, играя револьвером, отдавал приказания. Вдруг он заметил, что заключенные столпились у окна. Он что-то прокричал. Быстро взметнулись ружья. Солдаты дали два залпа по камере. На пол отлетели куски штукатурки. Несчастья не произошло. Часовые стали шагать под окнами с поднятыми дулами ружей, наблюдая за тем, чтобы заключенные не выглядывали из окон. Для того, чтобы бросить взгляд на двор, приходилось прибегать к хитрым уловкам. Заключенные были взволнованы ожиданием. Все знали, что вне камеры происходит нечто значительное. Многие товарищи хорошенько зашнуровали сапоги и накиннули на плечи шинели. Напряженное ожидание стало еще более тревожным, когда звучавшие вблизи выстрелы стихли.

Тюремные надзиратели не ренались выходить на улицу в форме. Было видно, как они шли в сторожку и там переодевались в частное платье... Чувствовалось, что власть пошатнулась... К вечеру походка часовых и сторожевых солдат стала более уверенной. Часовые, сутулившиеся днем, выпрямились. Офицер уже больше не суетился, но распорядился, выгнув грудь колесом...

По всей стране началась лихорадочная работа военно-полевых судов. Буржуазия, жалко беспомощная в деле разрешения экономических проблем, с необычайной свирепостью и кровожадностью воспользовалась своей временной победой над трудовым народом...“

За этим очерком следуют высказывания Максима Горького по вопросам литературы и искусства.

В обзоре Ю р и й Ш у м а к о в в очерке „Воспоминания о доме Льва Толстого в Москве“ возбуждает вопрос о необходимости учреждения в ЭССР домов-музеев, посвященных отдельным писателям. А деле В а р т к в статье „Обзор латышской литературы“ останавливается на наиболее прогрессивных писателях Латвии. Под конец, — содержание октябрьского номера „Ломонога“ и „Читатель о „Вийснурке.“

Ноябрьский номер иллюстрирован произведениями художников РСФСР, созданиями народного творчества и воспроизведениями нескольких работ эстонских художников, представленных на конкурсе картин, посвященных идеям новой свободной жизни.

Из фотографий помещены изображения величайших русских писателей Максима Горького, Владимира Маяковского и эстонского борца революции — Яна Томпа.

VALIME NSVL ÜLEMNÕUKOGUSSE PARIMAD EESTI TÖÖRAHVA POJAD JA TÛTRED

PROF. AUGUST SIPSAKAS

Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadluse põhjal algas 12. novembril 1940. a. valimiskampaania saadikute valimiseks NSVL Ülemnõukogusse Ukraina NSV Akermani ja Tsernovitsõ oblastitest, Leedu, Läti, Eesti ja Moldaavia Nõukogude Sotsialistlikest Vabariikidest. Valimiste tähtpäevaks on määratud 12. jaanuar 1941. aastal. See päev osutub ajalooliseks päevaks. Rahvad, keda sajandeid kurnati mõisnike ja kapitalistide poolt, kes igatsesid vabadust ja unistasid sellest, said vabaduse tänu targale Stalini poliitikale ja Punaarmeele ning said ise oma saatuse juhtijaks. See asjaolu tõstis kõrgele kurnamisest vabanenud rahvaste meeleolu ja uute vabariikide kodanikud, moldaavlast, ukrainlast, eestlast, lätlased, leedulased ja teised, alustasid energiliselt uue sotsialistliku elu ülesehitamist ja sellel on nüüd võidurikkad tulemused.

Enne oli riigivõim mõisnike, hallparunite ja kapitalistide käes. Nüüd aga on võim tööliste ja töötava talurahva käes. Enne oli maa eraomandus. Nüüd on riigi maa antud töötavale talurahvale igaveseks kasutamiseks. Enne, kui vabrikud ja tehased olid kapitalistide valduses, kiratses tööstus, lõhuti ettevõtteid ja tööliskond kannatas päevpäevalt kasvava tööpuuduse all. Nüüd on töölised ise vabrikute ja tehaste peremehed. Kui enne ei olnud ratsionaalset transporti ja tööd transpordil, siis nüüd on see majandusala Nõukogude uutes vabariikides elav ja tööga koormatud Nõukogude Liidu transpordi süsteemis. Enne oli kaubandus, nagu kõik muu, töörahva kurnamise vahendiks, nüüd aga luuakse uutes vabariikides sotsialistlikku kaubandussüsteemi ilma saherdajateta ja spekulantideta. Peamine elamute fond oli enne kapitalistide-majaperemeeste eraomandiks. Nüüd on see riigi oma ja kasutatakse töörahva hüvanguks. Kultuurivarad olid enne kättesaadavad peamiselt rikastele. Aga nüüd on kultuur rahva oma. Nõukogude võimu kehtimapanek uutes liiduvabariikides päästis nende rahvad teise imperialistliku sõja koldustest. Vabanenud rahvastel on palju põhjusi rõõmutsemiseks. Sellepärast võttis töötav rahvas ka Eestis NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadluse rõõmurikkalt vastu ja alustas sotsialistlikku võistlust valimispäeva, 12. jaanuari väärikaks tähistamiseks.

Eesti töötav rahvas valib Ülemnõukogusse 29 saadikut — 25 saadikut Rahvaste Nõukogusse ja 4 saadikut Liidu Nõukogusse. 12. novembril algas selleks valimiskampaania, mis vastavalt NSVL Konstitutsioonile toimub kõige demokraatlikumas korras, üldise, ühetaolise, otsese valimisõiguse alusel salajasel hääletusel. Valimistest võivad osa võtta kõik kodanikud, kes on valimispäevaks saanud 18 aastat vanaks, välja arvatud nõdra-meelsed ja isikud, kes kohtuotsuse põhjal on ilma jäetud valimisõigusest.

Rahvaste Nõukogusse valivad kõik liiduvabariigid 25 saadikut, olgu üks või teine liiduvabariik oma elanike arvu poolest kuitahes suur. Nõukogude Eestil kui kõige väiksemal

liiduvabariigil, kelle elanike arv on umbes 1.200.000, on samad õigused kui kõigil teistel Nõukogude vabariikidel, näiteks Vene Nõukogude Föderatiivse Sotsialistliku Vabariigi elanike arv ulatub üle 100 miljoni. Ka Vene Nõukogude Föderatiivne Sotsialistlik Vabariik saadab Rahvuste Nõukogusse nüsama palju saadikuid kui Eestigi. Säärane võrdsus on vajalik selleks, et kõigi rahvaste huvid oleksid Rahvuste Nõukogus üheväärselt esindatud ja kaitstud.

Liidu Nõukogusse valitakse Eesti NSV-st neli saadikut, iga 300.000 elaniku kohta üks saadik. Saadikute valimiseks on Eestis loodud neli valimisringkonda valimisteks Liidu Nõukogusse ja kaksikümmend viis valimisringkonda valimisteks Rahvuste Nõukogusse.

Kandidaatide ülesseadmise õigus valimisteks on kindlustatud töötava rahva organisatsioonidele: kommunistliku partei organisatsioonidele, ametiühingutele, kooperatiividele, noorsoo-organisatsioonidele, kultuurilistele ühingutele ja muudele seaduslikus korras registreeritud organisatsioonidele. Kandidaatide ülesseadmise õigust teostavad nii töötava rahva ühiskondlike organisatsioonide ja ühingute keskorganid kui ka vabariikide, kraide, oblastite ja rajoonide organid, samuti ka tööliste ja teenijate üldkoosolekud ettevõtetes, punaväelaste üldkoosolekud, talurahvas kolhoosides ning tööliste ja teenijate üldkoosolekud sovhoosides. Märgitagu, et NSVL Ülemnõukogu valimiste määrustiku § 60 alusel peavad Liidu Nõukogu ja Rahvuste Nõukogu valimiste ringkonnakomisjonid registreerima kõik töötava rahva ühiskondlike organisatsioonide ja ühingute poolt NSVL Konstitutsiooni ja NSVL Ülemnõukogu valimiste määrustiku kohaselt ülesseatud NSVL Ülemnõukogu saadikute kandidaadid. Ringkonnakomisjoni otsuse peale kandidaadi registreerimisest keeldumise kohta võidakse kaevata 2 päeva jooksul valimiste keskkomisjonile, kelle otsus on lõplik. Eelmisega analoogiliselt lahendatakse ka kaebused Rahvuste Nõukogu valimiste ringkonnakomisjoni otsuse peale kandidaadi registreerimisest keeldumise puhul, kusjuures kaebused esitatakse liidu- või autonoomse vabariigi või autonoomse oblasti valimiskomisjonile ja viimase otsuse peale valimiste keskkomisjonile, kelle otsus samuti on lõplik. Kõik NSVL Ülemnõukogu registreeritud saadikukandidaadid kantakse kohuslikult valimisedelile. Iga organisatsioonile, kes on üles seadnud valimiste ringkonnakomisjonis registreeritud kandidaadi, samuti igale NSVL kodanikule on kindlustatud õigus teha takistamata kihutustööd selle kandidaadi kasuks koosolekul, ajakirjanduses ja muul teel vastavalt NSVL Konstitutsiooni § 125-le.

Kandidaatide hääletamine toimub ühe päeva jooksul, milleks on määratud 12. jaanuar 1941. a. Hommiku kella 6-st kuni õõsi kella 24-ni on hääletamisruumid avatud hääle andmiseks. Iga valija hääletab isiklikult, ilmudes selleks valimisruumi, kusjuures hääle andmine valijate poolt toimub valimisedelite kinnistes ümbrikes kastilaskmisega. Valimisedelite täitmiseks eraldatakse valimisruumes eraldi tuba, kus hääletamise ajal ei või viibida peale hääletajate keegi muu, ka mitte valimisjaoskonna komisjoni liikmed; kui sellesse tuppa lastakse valimisedelite täitmiseks üheaegselt rohkem kui üks hääletaja, peab tuba olema jaotatud vaheseinte või sirmidega vastavalt üheaegselt sisselastavate valijate arvule.

Valimisruumesse ilmunud valija esitab valimiste jaoskonnakomisjoni sekretärile passi või kolhoositunnistuse või ametiühingu liikmekaardi või muu isikutõendise ja saab pärast valijate nimekirja kontrollimist ja sellesse vastava märkme tegemist kindlaksmääratud kujuga valimisedeli ja -ümbriku. Selleks määratud toas jätab valija valimisedelile selle

kandidaadi perekonnanime, kelle poolt ta hääletab, kriipsutades teised maha. Paneb seejärel sedeli ümbriku ja kleebib siis selle kinni ning laseb ümbriku seejärel valijate toas kasti. Märgitagu, et valimiskihutustöö ei ole valimisruumes hääletamise ajal lubatud.

Pärast valimiste lõppu, öösi kell 24, algab valimistulemuste kindlakstegemine, mis sünnib avalikult, kuna selle toimingu juures võivad viibida töötava rahva ühiskondlike organisatsioonide ja ühingute selleks eriti valitud esindajad, samuti ajakirjanduse esindajad. Kandidaat, kes on saanud absoluutse enamuse, s. o. üle poole ringkonnas antud ja kehtivaks tunnistatud häältest, loetakse valituks.

Veidi vähem kui kaks kuud on jäänud nüüd valimiste päevani. Ajavahemik kuni 12. jaanuarini peab kindlustama sotsialistliku võistluse tulemused ja võidud, mis olid saavutatud töövõistlusest suure sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tähistamiseks. Sel ajajärgul peab paranema meie töö igal alal. Vead ja puudused, mis ilmesid oktoobripidustuste eel toimunud sotsialistlikus võistluses, tuleb likvideerida. Töödistsipliin peab muutuma täielikuks, täpseks. Töötav rahvas on juba suhtunud suure vaimustusega oma uutesse ülesannetesse ja on saavutanud märkimisväärseid võite. Neid võite tuleb avardada uutele aladele, arendada neid uuteks suursaavutusteks.

NSVL Ülemnõukogusse valib Eesti töötav rahvas oma parimad pojad ja tütreid, Stalini parteile ustavad inimesed. Sellega anname oma tõenduse oma vankumatust tahtest lõplikult vabaneda kapitalismi jäänustest ja ehitada üles uus ühiskond — sotsialism.

On selge ja arusaadav, et valimiste hooajal klassivaenlane püüab tõsta oma pead. Eksproprieeritud kodanlusele ei või meeldida töörahva saavutused ja nõukogude kord. Ja sellepärast püüab ta, kus see iganes võimalik ja kus puudub küllaldane revolutsiooniline valvelolek, kahju teha nõukogude korrale ja sotsialistlikule ülesehitustööle. On paratamatult vajalik kindlustada revolutsioonilist valvelolekut. On tarvis valvata selle järele, et keegi ei saaks kahjustada valimiseelset propagandat ega valimiste rahulikku käiku. On tarvis anda otsustavalt terav vastulöökk rahvavaenlastele, kes salajas mürgiste ja reeturlike sõnadega levitavad laimu ja kuulujutte.

Üksmeelselt, enamlikult ja kõrge revolutsioonilise meeoluga alustas Nõukogude Eesti töötav rahvas valimiskampaaniat. Viime selle ka võidukale lõpule, tõstame tööjõudlust, organiseerides sotsialistlikku võistlust, mis haaraks nii linna kui maa töötava rahva. Korraldame valimiskampaania nii, et kandidaatideks seatakse kõige väärikamad meie sotsialistliku vabariigi kodanikud, kes on suutelised teostama Eesti töörahva tahet ja kes on väärilised selleks, et neid valitaks NSVL Ülemnõukogusse — Nõukogude võimsa riigi kõrgeimasse võimuorganisse.

Elagu Kommunistlik Partei!

Elagu Eesti töötav rahvas!

Vladimir Majakovski

Poeet — tööline

Käib karje visa:

„Treipingi juures sind kui keegi kord ka näeks.

Kuid värss mis on?

Vaid tühjust lisab!

Tööd küllap teeksid — kuid on nõdrad käed.“

Võib-olla

töö

on meil

ju kõigist tegevusist ülim.

Ma vabrik samuti.

Ons korsten? Ei.

Kuid nõnda vast

mul

rohkem tüli.

Tean —

teil' meeldiv tühi fraas ei ole.

Te tamme raiute ja peodki rakku.

Kuid me

puutöölised kas samad siiski pole?

Me tahume ju peade tammepakku.

On auväärt

kalastada keset vesi.

Vead võrku.

Tuurakalad vahest sees!

Kuid töö poeedil — püüda inimesi,

kes elavad, ja mitte kalu veest.

On hiiglatöö — kui ääsi leegis,

raudkangi karastades, põled sa.

Kuid meid

kas jõude-olus laidab keegi?

Meil sõnaraapel — aju lihvida.

Kas kõrgem on poeet

või tehnik,

valmistamas

kes ainelisi hüvesid on maal?

Nad mõlemad.

On süda — mootor sama.
Hing — keerukas, ei lihtsalt aru saa.
Me võrdsed.
Seltsimehed töölisperes.
Kõik keha, vaimu proletaarid.
Vaid minnes koos
me loomingust saab uus ning ere
maailm nii mannerdel kui saaril.
Me sõnatormi vastu teeme kantsi.
Nüüd tööle!
Töö on värske, uus ja hea.
Oraator tegevuseta,
las veskile
ta möldriks vantsib.
Las sõnaveega kive keerab seal.

Käskkirj kiriku armeele

Venivillemeid venib brigaade —
see vana ning tüütav ring.
Hei, seltsimees!
Seisa barrikaadel —
barrikaadeks süda ja hing.
See ainult on kommunistiks,
kes sillad on põletand, küps.
Küllalt sammuda, futuristid,
tee tulevikku — hüpp!
Meil vedurist üksi on vähe —
keerab rattaid ja kaob kui nool.
Laul jaama kui võtma ei lähe,
on milleks siis vahelduv vool?
Te võtke kõik helid, ja tulge
ja edasi lauluga!
Veel leidub tähtigi julgeid:
Er,
ša,
štša.

On vähe, et pükse viigitad
 ja riimidest ehitad värse.
 Sovdepid armeesid ei liiguta,
 kui muusik ei anna marsse.
 Pootshaagiga klaverid, trummid
 tiri uulitsaile nüüd, jõud!
 Trumm, klaver —
 ükskõik see on, kummal,
 kuid olgu, et müraks
 kõu.
 Mis on see — tehaseis vaeva
 näe nõnda, et nägu on tahmas,
 ja võõrast toredust
 aiva
 ainult jahmunud silmega lahma.
 Tõest küllalt, mis krossine, eilne.
 Kõik hõõru, mis hinge on settind.
 On uulitsad — pintsliid meile.
 On väljakud — meie paletid.
 Ajaraamatu
 tuhatki külge
 pole laulnud revolutsioonest.
 Nüüd uulitsaile kõik tulge,
 poeedid ja trummarid, hooneist!

Tõlkinud Jaan Kärner

Black and white

Kui
 linnulennult
 haarad silmaringi —
 otse paradiis Habana,
 katsu paremat saada!
 All palmi
 aina
 kekslevad flamingod,

Kõrval
 tõttab
 ülesvuhvitud Prado,
 kord klähvib,
 kord sähvib
 kolmemiiline jazz.
 Paradiislik mis paradiislik maa ta, —
 surmtõsiselt
 arvab
 mõni totakas vast.
 Willy arus
 vaid üksik haru
 kandis
 mõtteviljade
 ivi.
 Ainsat
 pala
 puuris ta aru
 kõvemini
 kui Masseo hauakivi:
 „Valge
 sööb päevaangel
 valmind vilja, —
 must
 pehkindki ananast kahmab.
 Puhtamat tööd
 teeb valge tasahilju, —
 mustatööline
 on tõmmunahkne.“
 Üksainus mure
 Willyt küll puuris,
 — konksude konks! —
 see ei läinud tal pääst.
 Ja kui neeger
 oli sellises tuuris,
 hari
 langes
 tal käest.
 Miks siis just,
 kui Willy igatses vastust,

sigarikuninga
 Henry Clay majja,
 valgem kui pilved või saiad,
 suursuguseim suhkrukuningas astus.
 Lihapangale
 läheneb neeger
 kangelt:
 „I beg your pardon, mister Bragg!
 Miks ka suhkrut
 valget-valget
 tõmmunahkne
 neeger teeb?
 Sigar must
 ei passi
 teie vurrude manu, —
 ta on kaunim
 neegril mustavurrulisel.
 Ning kui teil
 on suhkruga kohvi vastu janu,
 siis suhkrut
 suvatsege
 teha ise!“
 Mööda see päring
 ei libise muidu.
 Valge kuningas
 koltus
 kui leht,
 lihtsalt
 asjast sai võitu,
 viskas kindad
 ja minema
 läks.
 Ümbruses
 tärkasid
 kroonina üles
 banaanid
 botaanika imeväel.
 Valgete
 aluspükste
 külge siis

pühkis
 verist nina
 äianud käe.
Nohises
 verise ninaga neeger,
tõstis harja,
 katsus siis
 pead.
Pole tal seletand keegi,
 et seda Moskvast
Kominternilt
 küsima peab!

Tõlkinud J ü r i Š u m a k o v

JAAN TOMP

PAUL KEERDO

21 juuni pöördega kõrvaldati rahvavaenuline Uluots-Jürima valitsus riigitüürilt. Kuu aega hiljem otsustas Eesti rahva täisvoliline esindus natsionaliseerida suurtööstuse, tunnistada kogu maa rahva omanduseks ja kuulutada välja Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik.

Neile ajaloolistele otsustele järgnesid ENSV vastuvõtmine Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu vabade rahvaste peresse ning stalinliku konstitutsiooni kehtimapanek.

Eesti töörahvas ajas end sirgu, raputas maha oma turjalt parasiidid ning hakkas ise vabalt oma elu korraldama. Ta tegi seda organiseeritult ja täie enesekindlusega. Näis koguni, nagu oleks suur ajalooline sündmus toimunud ilma verevalamiseta ja ilma vapusteta rahvamajandusele. Nagu polekski kodanlus osutanud tõsist vastupanu.

Ent see vaid näib nii. Tõepoolest on kodanlus kõige kramplikumalt kinni pidanud oma võimust. Ta on kogu võimuleku aja kestel kõige jõhkramalt maha surunud iga vabama hingetõmbe, pole tagasi pörganud ühegi julmuse kasutamisest.

Kogu 22 aasta jooksul, millal kodanlus oli võimul, on Eestis kehtinud sõjaseadus.

Sõjaseadus kelle vastu? Kellega oli kurnajate valitsus sõjajalal?

Eesti töörahvaga.

Kelle vastu loodi arvuka sõjaväe ja politsei kõrvale valitud koosseisuga kaitseliit?

Töörahva vastu.

Kapitalismi murdmine Eestis pole toimunud sugugi veretult. See murdmine on nõudnud töörahvalt suuri ja kestvaid ohvreid.

Meenutagem vaid Seamäe raba, Valdeki metsa, Irboska lepikut ja Tartu kruusaauku, meenutagem väljakohut Viktor Kingissepa üle, Jaan Kreuksi mõrtsukalikkude tapmist, 1. detsembri veresauna jne. jne.

Juunisündmused võisid toimuda nii organiseeritult ja kindlalt suurel määral just seepärast, et selle eel oli käinud aastakümnete raugematu klassivõitlus, organiseerimistöö Eestimaa Kommunistliku (bolševikkude) Partei juhtimisel, et EKP ridades võitles seltsimehi, kes ka kõige rasketel klassivõitluse silmapilkudel vankumatult kõrgel hoidsid Lenini-Stalini partei võitluslippu.

Üks seltsimehi, kes on võidelnud ja surnud selle eest, mis meil nüüd on teostunud, — nõukogude korra eest, oli seltsimees Jaan Tomp.

Ta sündis 10. septembril 1894. aastal Viljandimaal Aidu vallas kehviku pojana. Juba lapsepõlves tuli tal endale karjasena ja talusulasena ülalpidamist teenida. Pärast valla- ja ministeeriumikooli lõpetamist töötas ta Pärnus Waldhofi tselluloosivabrikus, kust siirdus Tallinna ning töötas sepana „Wiegandi“ (praegune „Ilmarine“) vabrikus.

Tööliikumisest võttis Jaan Tomp juba noormehena osa. Igal pool, kus ta töötas, tegi ta ka selgitus- ja organiseerimistööd kaastöötajate hulgas.

JAAN TOMP

Ajateenijana imperialistlikust Maailmasõjast osa võttes sai ta seal haavata ning tuli 1917. aastal Tallinna, kus eestlased koondati Esimesse Eesti Polku. Võites otsekohe kaasõdurite lugupidamise, valiti ta roodukomitee esimeheks.

Sõjaväest vabanenud, asus ta Viljandimaal põllutöölisena tööle ning ühtlasi maatöölise hulgas organiseerimistööd tegema. See tegevus katkes J. Tompi mobiliseerimisega Eesti valgesse sõjaväkke. Ent niipea kui ta vabanes sõjaväest, jätkas ta oma pooleliijäänud tööd, asutades ümbruskonna valdades rea maatöölise ühinguid, kuni ta 1921. aastal vangistati.

115 protsessis mõisteti ta 1922. aasta kevadel kolmeks aastaks vangi. Ja kuigi Riigikohus ta seekord edasikaebusel süütoendite puudusel õigeks mõistis, ei lastud tal kuigi kaua oma erakordseid organiseerimisvõimeid rakendada.

Klassivõitlus omandas tol ajal Eestis üha ägedama kuju. Vangistamised ja töölisorganisatsioonide puistamised järgnesid üksteisele. Kuid juhitud Eestimaa Kommunistlikust Parteist, kelle keskkomitee liikmeks oli Jaan Tomp, kasvas töörahva klassiteadvus, tihenesid organiseeritud tööliste read.

1922. aastal hakkas üle hulga aja jälle ilmuma töölisajaleht „Tallinna Tööline“, kellel tuli järjest muuta oma nime, see tähendab: ühe töölisajalehe sulgemise järel hakkas ilmuma uus.

Samal aastal avaldas Tallinna Töölisühingute Kesknõukogu „Töörahva ühise väerinna“ 12 nõudmist, millega ühinesid üksteise järel kõik organiseeritud töölised.

1922. aasta novembris peeti Tallinnas teine ülemaaline töölisühingute kongress, kes ühines „Ühise väerinna“ 12 nõudmisega ning määras kogu töölisliikumise edaspidise tegevuse sihtjooned. Kongressil loodi ametiühingulise liikumise korraldamiseks Eestimaa Töölisühingute Üldliit, mille juhatuse esimeheks valiti Jaan Tomp.

Sellest ajast peale kuni ta uuesti vangistamiseni oli Jaan Tomp Eesti töölisliikumise juhtivamaid jõude.

1923. aastal valis töörahvas ta Riigikogusse, kus ta oli kommunistliku rühma esimees.

Ta töötas üheaegselt väsimatult nii Töölisühingute Üldliidus, Riigikogus kui ka illegaalselt Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitees. Igale poole jätkus tal aega, alati leidis ta õige joone ega kaotanud kunagi külma verd. Oma jäise rahu pärast nimetati teda pörandaaluses liikumises „Jääks“.

Töörahva Ühine Väerind võitis üha enam pinda tööliste, töötava talurahva ja töötava intelligentsi ridades, nii et 1923. aasta Tallinna linnavolikogu valimistel anti juba üle kolmandiku kõigist häältest Töörahva Ühise Väerinna poolt.

Kodanlus heitis kõrvale oma viimase näokattehilbu ning korraldas isegi valges Eestis seni nähtamatu töölisorganisatsioonide rüüstamise. 21. jaanuaril 1924. aastal suleti kõik töölisorganisatsioonid, olgu need kultuurilised, sportlikud, ametiühingulised või mistahes laadi ning vangistati kõik aktiivsemad töölisliikumise tegelased, nende hulgas ka sms Jaan Tomp.

Et suurem osa seltsimehi oli esmakordselt vangimajas, siis oli J. Tomp ka trellide taga teiste õpetajaks ja nõuandjaks.

Veebruaris 1924. a. mõisteti sms J. Tomp ühes sms J. Lauristini ja teistega revolutsioonilise tegevuse eest kaheksaks aastaks sunnitööle ja 10. novembril samal aastal istus ta taas 149 protsessi süüpingis.

Jaan Tomp, olles lapsepõlvest saadik võidelnud kurnajate vastu, esines vankumatu bolševikuna ka kurnajate klassikohtu ees.

Et tööline, kes seisab kolmandat korda klassikohtu ees, esineb mitte kahetseva, armu manguva kaebealusena, vaid paljastava süüdistajana, see ei mahtunud muidugi pehkinud kaagikohtunike ajju. Kohtuesimehe Helki korraldusel viidi sms J. Tomp kohtusaalist välja. Lahkudes hüüdis ta: „Elagu tööliste-talupoegade valitsus!“

„Elagu tööliste-talupoegade valitsus!“ Neist sõnadest koostati sms J. Tompi vastu uus süüdistus. Otsiti välja mingi Ajutise Valitsuse määrus 1919. aastast väljakohtute kohta ning mõisteti ta väljakohtu otsusel 13. novembril surma vastuhakkamisele üleskutsu- mise ettekäändel. Ja juba ööl vastu 14. novembrit tapeti Valdeki metsas üks Ecsti töötava rahva paremaid seltsimehi.

16 aastat pärast sms Jaan Tompi surma oleme saavutanud tööliste-talupoegade valitsuse, oleme saavutanud nõukogude korra, mille eest J. Tomp kogu oma eluaja on võidelnud, mille eest ta on surnud.

Mitte pisaraid valades ei mälesta me sms Jaan Tompi, vaid sellega, et meie bolševist- likult kogu oma energia rakendame nõukogude korra kindlustamisele, et me jätkame Jaan Tompi tööd.

Kodumaa - armastus

(Koguteosest „Stalin“)

Kas võiks hääbuda kelleski arm
isamaale, mis võitudest saabund,
kus sa lennukit juhtides maabund,
kus sul ärganud laulmiseks tarm?

Tormiaegadel kartmatult siin
tüüriratta sa haarasid kätte,
kus sind ümbritsend helluseläte,
sõprus, kuulsus ja lahkumispäin.

Palju ilmas on riike ja maid,
samad linnud seal hõljuvad õhus,
samad tuumad on kirsside lõhus,
samad ehted seal õunapuud said.

Kodumaale vaid süda on kuum!
Valgust helgivad orgude vahed,
kõikjal avarust piiravad lahed,
päikseküllane, õnnelik ruum!

Ikka ülistab rahvaste suu
tüürilseisjat ja tööelu loojat,
tulekivisse sädeme toojat,
kes on iidsele püüule tru.

Ta on tuuliste laiuste tiib,
ta on taie me loomingumaade,
ta on kõrgeimaks tundeks saand aade,
mis meid andunult edasi viib!

Tõlkinud Jūri Šumakov

VEENE NÕUKOGUDE FÖDERATIIVNE SOTSIALISTLIK VABARIIK

KOOSTATUD NSVL KIRJANIKE LIIDU JA „RODINA“ ANDMEIL

Vene NFSV, üks kuueteistkümne nõukogude sotsialistliku vabariigi hulgast, koosneb 16 autonoomsest nõukogude sotsialistlikust vabariigist, oblastitest, autonoomsetest oblastitest ja territoriaalsetest üksustest. Autonoomsete vabariikide hulgast leiame rahvuslikke üksusi nagu Volga-Saksa ANSV, Komi ANSV jne. Vene NFSV on suurim Nõukogude Liidu vabariikidest ning laiub läänest itta 11 000 km ulatuses. See on määratu maa-ala — kui Leningradis on kell 8 õhtul, on Novosibirskis juba kesköö ja Tšukootias kell 6 hommikul. Kui läänepiiril saabub õhtu, tõuseb idapiiril juba päike. Maastik on mitmepalgeline ja eriilmeline. Sadade kilomeetrite ulatuses on lauskmaid, kuid samuti on mägede ahelaid, mille tipud tõusevad mitme kilomeetri kõrguseni. Läänepoolne VNFSV on üldiselt lauskmaa, mis lõpeb idas võrdlemisi madala Uurali mägede seljandikuga. Lõunas kulgeb ta vastu Krimmi, Tjan-Šani ja Altai mägede massiivi, mis on kõrgemaid maailmas. Jenissei taga on suured kõrgustikud ning mägede ahelad.

VNFSV on piiratud kolmest ookeanist ja 12 merest. Rohketest järvedest on Baikal sügavaim ja Kaspia suurim maailmas. Samuti on siinsed jõed oma pikkuselt ja veerohkusest ainulaadsed.

Jakuutias langeb temperatuur alla -70° , lõunas aga tõuseb ta päikese käes üle $+40^{\circ}$. Samal ajal kui ühes kohas õitsevad roosid, on teisel majad tuisatud hangedesse. Tema territooriumi läbivad peaaegu kõik kliimavööndid. Ta on kontinentaalse kliimaga maa, kus talve ja suve vahe on väga suur. Niisama mitmepalgeline on maapinna kate — vahelduvad ääretud stepid ja põlised metsad, tühjad tundrad ja mustamullavööndid, mis kasvavad puid päkapikusest kapest kuni tammeni, mida elustavad linnud polaar-öökullist kuni flamingoni, ja loomad jääkarust tiigrini.

Põhjas, vastu Jäämere kaldaid, on tohutud tundrad. Suve jooksul sulab ainult õhuke pealispind. Tundratest lõuna pool kasvavad aga määratud okaspuumetsad, mis pikka-mööda allapoole muutuvad sega- ja lehtmetsadeks. Edasi algavad stepid — Ukrainast Altaini. Volga alamjooksust peale laiub ida suunas elutute rohulate ja kõrbede tsoon. VNFSV on oma geograafilise asendi tõttu soodus loovate jõudude arenguks. Oma suuruse, määratute rikkuste ja mitmekesisuse tõttu on ta ainulaadne maailmas.

★

VNFSV pealinn, ühtlasi ka Nõukogude Liidu pealinn Moskva on pikkade aastasadade jooksul olnud selleks südameks, mille ümber kasvas ja kujunes Vene riik. Praegu on see võidutseva sotsialismi linn, milles suur Stalin on loonud demokraatseima konstitutsiooni maailmas. Uue ümberhitamise kava järgi kujuneb ta oma väljakute ja tänavatega kommunistliku ühiskonna esimeseks linnaks, kus miljonid kommunismi üleschitajad võivad

sammuda uhkete rividena. Linna keskuseks on Punane väljak Lenini mausoleumiga, siin on kajastunud rohkete sajandite Vene ajalugu, kaks korda aastas — 1. mail ja 7. novembril — Punaarmee näitab siin oma järjest kasvavat jõudu. Siia on maetud revolutsiooni kangelased. Nimed, mida loeme Kremli seintel, korduvad iga päev linnade ja tehaste nimetustena. Kremli asub valitsus, seal elab ja töötab Stalin. ÜK(b)P ja Liidu Rahvakomissaride Nõukogu poolt on vastu võetud Moskva ümberplaneerimise kava, mille kohaselt selle teostamisel tuleb väljuda vajadusest säilitada ajaloolise linna alused, kuid planeerida põhjalikult ümber linna uulitsad ja väljakud. Selle kava esimeseks saavutuseks oli maa-alune raudtee ning teiseks väljapaistvamaks edusammuks Moskva-Volga kanal. Kanaliga korraldati Moskva veega varustamine, jõgi suleti graniidist kallastesse, tekkisid suurepärased sillad. Revolutsiooni väljakust algab Nõukogude Palee prospekt, mis on kõige laiem Moskva magistraal ja mis lõpeb maailma suurima ehituse Nõukogude Paleega. Kava kohaselt saab selle kõrgus olema 416 meetrit.

Moskva on eesrindliku tööstuse linn. Siia on ehitatud 50 esmajärgulist tehast ning rekonstrueeritud 155 vana. Stalini-nimeline autotehas on suurim Euroopas. Kaganovitši-nimelise kuullaagritehase „Šarikopodšipnik N 1“ tootmine on 36 miljonit kuullaagrit aastas.

Moskva on kommunistliku mõtte ja eesrindliku teaduse keskus. Temas on 82 kõrgemat õppeasutust 94987 üliõpilasega. Moskvast ilmub raamatuid 93 keeles. Siin asub maailma suurim raamatute hoiukoht — Lenini raamatukogu. Moskvast on kuulus Tretjakovi galerii, Puškini muuseum, kuid kõige kuulsam ja külastatavam on Lenini muuseum.

1913

462 tuhat

Üljaantud raamatute ja lugejate arvu kasv M. E. Saltõkov-Štšedrini nimelises Leningradi Riiklikus Rahvaraamatukogus. Vasemal raamatute ja lugejate arv 1913. a. All raamatute ja lugejate arv 1938. a.

194 tuhat

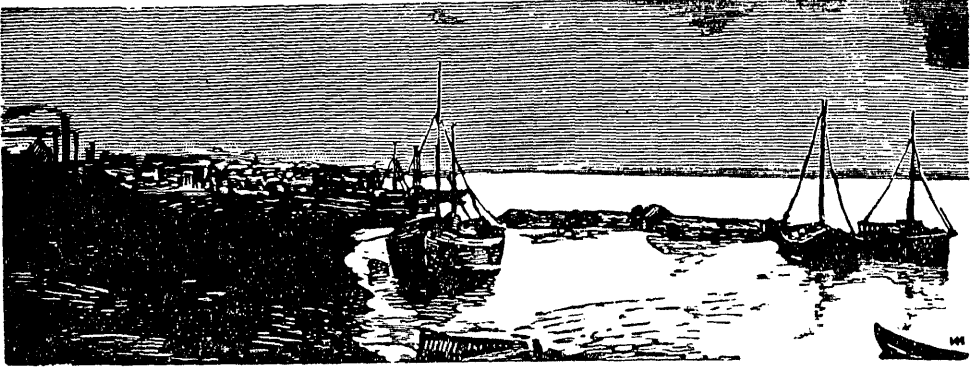
1938

2784 tuhat

777 tuhat

J. Pavlov

*Volga
Puugravüür*

Kanal võimaldab Volgat mööda otseühenduse Kaspiaga. Nagu rohkete okastega hiigla-puu lebab Volga Nõukogude Liidu kaardi Euroopa osal kõigi oma harujõgedega. Volga bassein võtab enda alla ligi poolteist miljonit ruutkilomeetrit, ta pikkus on 3694 kilomeetrit, harujõed kokku aga 80.000 km. NSVL sisevee transpordist täidab Volga oma harujõgedega ligi poole.

Juba enne revolutsiooni olid Volga-äärsed linnad oma rahvarikkuselt Vene linnade esiresas, kuid pärast Oktoobrirevolutsiooni on nad eriti jõudsasti kasvanud. 1860. aastal oli Tsaritsõnis 7000 elanikku, 1917. aastal 133.000, nüüd aga selles Stalingradiks nimetatud linnas elab 440.000 inimest. Volga on alati inimesi ligi tõmmanud. Stepan Razin ja Pugatšev kogusid siia rõhutuid, tsaarivalitsuse ja mõisnike ikke vastu ülestõusnud talupoegi, siia on voolanud saagihimust aetud kaupmehi ja ettevõtjaid, nälgivaid masse on siia ajanud puudus, töötuid töövõimalus. Iga oblast, iga paikkond ja linn Volga ääres on millegi poolest kuulus. Kalinini oblast valmistab 20% kogu Liidu linatoodangust. Tema külvipind on suurim maailmas. Samas oblastis asub määratu turbamassiiv — ligi 15 miljardit kuupmeetrit.

XII sajandil asutatud Tver, mis kannab nüüd Kalinini nimetust, on oblasti linakeskus. Siin töötab 20 tuhat ketrajat ja kuduajat. Oblastis on leitud ka suured pruunsoelademed. Veidi Volgat mööda allapoole asub Kimrõi — saapatööstuse keskus. Rõbinsk on suurim kaubanduslik linn Volgal, tema sadamatesse saabuvad aastas kümned tuhanded laevad. Jaroslavl on tähtis tööstuskeskus, ajalooliselt kuulus selle poolest, et Minin ja Požarski kogusid siia 1612. aastal vabatahtlikke ja läksid nendega vabastama Moskvat poolakatest. Peeter I ehitas siia esimese linaketramisvabriku. Volkov asutas Jaroslavl'i esimese vene teatri. Jaroslavl'is asub suur autotehas, asbesti-kummikombinaat, sünteetilise kautšuki tehas ja puuvillatööstus.

Edasi algavad Volga legendikud. Kostromas asub Liidu suurim linavabrik, allpool Ivanovski oblasti tekstiiltööstuse keskus, edasi on Pravdinsk — Euroopa suurim paberi- ja tselluloosikombinaadiga. Gorki oblast on kuulus oma kodukäsitöö poolest, oblasti pealinnaks on Gorki, endine Nižni-Novgorod. Soodus geograafiline asend — ta asub veeteede

magistraalil ja raudtee sõlmpunktis — on teinud sellest linnast kuulsa kaubanduskeskuse. Siia voolas kaupmehi idast ja läänest. Väikesest laevaehitus-tehasest kujunes nüüdne Punane Sormovo — Nižni-Novgorodi proletariaadi revolutsioonilise liikumise häll. Gorki lähedale tekkis Handvino linn, kus asub Molotovi-nimeline autotehas. Gorkis on praegu 9 kõrgemat õppeasutust, 28 tehnikumi ja teisi asutusi.

Alles Gorkist peale muutub Volga majas- teetlikuks. Hüvak kallas on kõrge ja mägene, laskudes laiade terrassidena jõkke, vasak on madal, niiduline. Siin läbib Volga Mari (endine tšeremisside) ANSV, mille pealinnaks on Ioškara-Ola. Teiseks tähtsamaks linnaks on Kozmodemjansk — suurim metsaparvetamise sadam Volgal. Veel allpool jõuab Volga Tšuvaši ANSV-sse, mis võtab enda alla 18.000 ruutkilomeetrit ja kus elab üle miljoni elaniku. Pealinnas Tšeboksarõis elab 25.000 inimest, seal on kaks kõrgemat õppeasutust ja muuseum. Vabariigis on avastatud suured fosforiidilademed (ligi 300 miljonit tonni), mida hakatakse töötlemata.

Volga keskjooksul on oma rahvastiku ja territooriumi poolest kõige suurem Tatarski ANSV. Vabariigi pealinnaks on igivana Kaasan, mille kuulus ülikool on asutatud 1804. aastal. See on Nõukogude suurim tööstuskeskus, kus asuvad filmilindivabrik, laevatehas, kirjutusmasinate vabrik. Vabariigis on õliallikaid, söe-, vase- ja rauamaagilademeid.

Allpool Kaasanit suubub Volgasse ka suurim harujõgi Kama. Kamat mööda tuuakse vaske, Kesk-Uuralist rauda, karusnahku, soola, Solikamskist keemilisiprodukte, Višerski kombinaadi paberit.

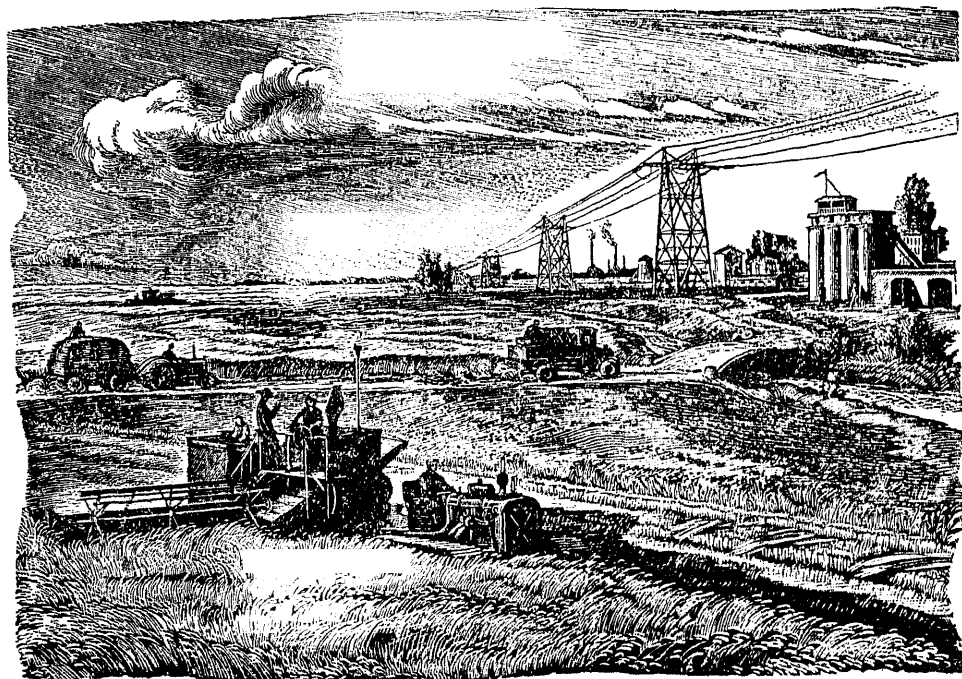
Kaugelt paistab Uljanovski linn (endine Simbirsk), kommunismi suure õpetaja ning bolševikkude partei looja Vladimir Iljitš Lenini sünnilinn. Uljanovskist allpool hakkavad paistma Volga kaunimad kohad Žigulevi mäed ja Kuibõševi linn (endine Samaara), mis oma asutamisel täitis piiriäärse kindluse ülesannet, praegu aga on transportmasinate tootmise keskus. Ümbruskonnas on rohkesti kaevandusi, on avastatud õliallikaid. Maa uhkuseks on Kuibõševi veejõujaam, mis hakkab andma 15 miljardit kilovatt-tundi energiat.

Kuibõševist Volgat mööda allapoole algavad määratud viljapõllud — Volga jõuab Saraatovi oblastisse, mis on rikkamaid terakasvatusrajoone. Saraatovit peetakse õigusega Nõukogude ilusaimaks ja hästikorraldatuimaks linnaks Volgal. See on N. G. Tšernõševski sünnilinn. Saraatov rajati Uveki-nimelise linna asemele, mille XIV sajandil hävitasid Tamerlani väesalgad. Suurepärase sild ühendab vasakut kallast hüvakuga, kus asub Volga-äärsete sakslaste pealinn — Engels.

P. Staronossov

*Portree
Puugravüür*

*Maa mehhaniseerub
Punagravüür*

Nüüd muutuvad Volga kaldad pisut igavamaks ja mäestik üksluisemaks. Algab Stalingradi oblast. Kasahhi NSV stepid ning kõrbede kuumus mõjutavad siinset kliimat. See on soola riik, siit võime leida sadu soolajärvi. Suuremad neist on Elton ja Baskuntšak. Pealinnaks on Stalingrad (endine Tsaritsõn), mis omal ajal etendas strateegiliselt tähtsat osa. Praegu elab siin 440.000 inimest ning linn sirgub Volga kaldal umbes 50 kilomeetri ulatuses oma tihedalt asetsevate vabrikute ja tehaste korpuste ning korstnatega. Siit leiame Dzeržinski-nimelise traktoritehase, väärtmetallide töötlemise tehase „Punane Oktoober“, Stalingradi autotehase, metsatööstuse, laevatehaseid. Linn kannab õigusega revolutsiooni juhi Stalini nime, sest siin andis ta valgekaartlastele lõplikult hävitava löögi. Stalingradist allpool voolab Volga mööda viljatuid lagendikke, voolab läbi Kalmõki ANSV, mis on 74 tuhat ruutkilomeetrit suur. Kalmõkid tulid siia XVII sajandil Džungarist ning elasid siin rändrahvana. 1926. a. asutati esimene linn — Elista, mis on praegu vabariigi pealinnaks. Elanikkond, umbes 200.000, tegutseb peamiselt loomakasvatuse ja kalastamisega.

Nüüd jõuab Volga oma deltasse, mis on oma kalastiku poolest määratu rikas. Siit leiame kuulsat belugat, sevrugat, sterljandit, tuurakala jne. Ühes delta osas kehtib püügi-keeld, see on riiklik kalade kaitseala, siin käib Volga taimestiku ja loomastiku teaduslik uurimistöö. Volga kallastel asuvatest linnadest on siin viimane — Astrahan, endiste Astrahani khaanide kauaaegne residents. See on Nõukogude Liidu rikkaim kalalinn suurte kalakonservikombinaatidega, mis kannavad Mikojani nime.

PÕHJA-KAUKAASIA

Laia vööndina Kaspiast kuni Musta mereni sirguvad Euroopa kõrgeimad mägede ahelad, mis lõikavad Kaukaasia kaheks — Põhja-Kaukaasiaks ja Taga-Kaukaasiaks. Nad on ühendatud Gruusia sõjatee, Ossetia tee ning Suhhumi sõjateega. Elbrusi jääliustikelt saab alguse Kubani-nimeline jõgi, mis voolab Musta merre, Kaspiasse aga ruttavad Kuma ja Terek, milledest viimane saab alguse Kazbeki tippudelt.

Põhja-Kaukaasia on kontrastide maa — siit leiame igavest talve ja alalist suve, mägede tundrates kasvab sammal, all orgudes aga palmid ning magnooliad. Ta peidab eneses määratud rikkusi — õliallikaid, tina, niklit, hõbedat, kivisütt, tervisevee-allikaid.

Dagestani ANSV pealinnaga Mahatš-Kala võtab enda alla 57.000 ruutkilomeetrit, siin elab üle 50 rahvuse, kes räägivad eri keeli. Mahatš-Kala on olnud sajandite jooksul selleks väravaks, mille kaudu Aasia rahvad tulid Euroopasse. Lääne pool Dagestanist asub Tšetšeno-Inguši ANSV, lõunas aga elavad osseedid, kagus kabardiinid. Kubanist lõunasse ja Musta mere kaldail asuvad tšerkessid.

Põhja-Kaukaasia rahvaste ühendamine toimus väga pikaldaselt, alles 1859. aastal vallutati imam Šamili viimane aul Gunib. Nõukogude sotsialismi maaks võideti ta vaid tänu Kirovi, Ordžonikidze ja Budjonnõi kangelaslikule pingutusele.

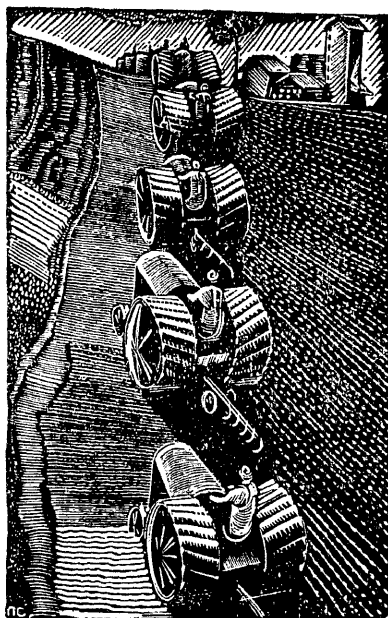
Tšetšeno-Ingušetia on kuulus oma õliga, Põhja-Ossetia hõbeda- ja tinakaevandustega, Ordžonikidzes töötab värvilise metalli tehas, Besnanis maisikombinaat.

Nõukogude võim tõi mägedesse sadu koole, ajalehti, raamatuid. Pannakse alus rahvuslikule kirjandusele, samuti teatreile.

Maailmakuulsaks on saanud Kaukaasia kuurordid — Kislovodsk, Pjatigorsk, Essentuki, Železnovodsk. Narzaan kannab oma tervendavaid omadusi üle kogu Nõukogude Liidu. Saja tuhanded töölisel saavad siin tagasi oma tervise. Kaukaasia Musta mere rannik on 400 kilomeetri ulatuses vaid üks kuurortide tsoon. Anapa, Gelendžik, Soči — on Liidu kosutuskohad, mis on kättesaadavad igale töötajale.

Musta mere suurim sadam on Novorossiisk. Siia on ehitatud uus raudbetoonist kaidega sadam, elevaatoreid, eriline tankimissadam õlilaevade jaoks. Teine tähelepanuvääriv linn on Krasnodar, kus töötab hulgaliselt vabrikuid ja tehaseid.

Eriti on Nõukogude valitsuse ajal muutunud Rostovi oblast. Tähtsaim linn — Rostov Doni ääres, kus asub Rosselmaš — kombainide ja põllutöömashinade tehas, samuti hulk tubakavabrikuid. Oblastis asub Donetsi kivisöebassin. Kolhoosides kasvatatakse suhkrunaerist, tubakat, puuvilla, viinamarju.

P. Staronossov *Traktorid
Puugravüür*

KRIMMI ANSV.

Krimm on ammusest ajast olnud õnnistatud maa. Kümned rahvad on siit läbi käinud ning jätnud enesest ajaloolisi mälestusi — tatarlased oma mošeesid, kreeklased nekropole. Krimm on väike poolsaar (25 tuhat km²), mis maismaaga on ühendatud Perekopi kitsusega. XVIII sajandil vallutas Katariina II poolsaare Krimmi khaanidelt. Kertš on metallide linn, Jalta annab suurepäraselt marmorit, Feodossias on sadam. Krimmi lõunarannik on rohkete kuurortide koht viinamarjaistanduste ning päikesepaistega. Gursufi ja Jalta vahel asuvad suured botaanilised aiad. Jalta oma rohkete sanatooriumidega on kuulsaim terviseparandamise koht. Samuti on Ai-Petri mäe nõlvakuil rohkesti kuurorte, Eupatoorias aga tervismudajärvi.

NEEVA KALLASTEL

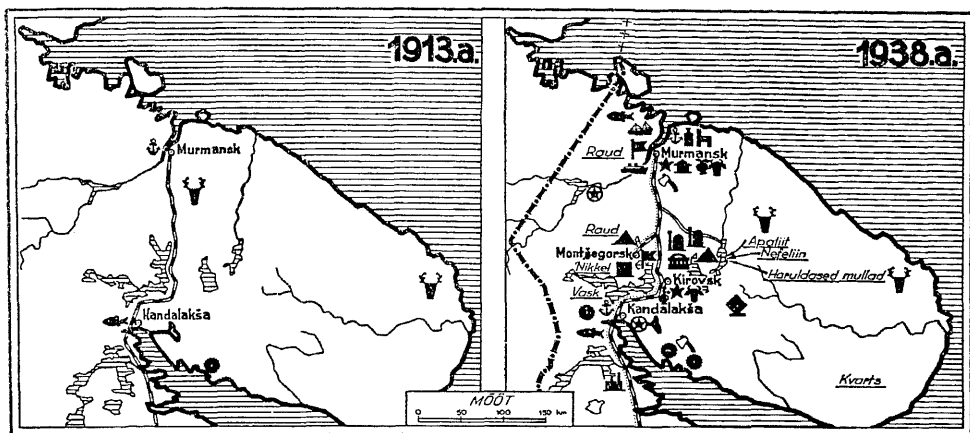
Neeva kallastel seisis kunagine St. Petersburg, Venemaa pealinn, suurim tööstuskeskus, kus enamik tehaseid kuulus välismaalasil. Neis töötas üle 250 tuhande töölise, kelledest 50 tuhat elasid keldrites. Talvepalees aga, mille ehitas Rastrelli, on tuhat tuba ja neis elas imperaator. Nüüd on need toad läinud Ermitaaži-muuseumile.

Vaskratsanik, mille loojaks E. Falconet, kujutab Peeter I, kes pani 1703. aastal linnale aluse. Maailmakuulsad arhitektid töötasid uue linna ehituste kallal.

Senati väljakul seisis kord dekabristid, kellele rahvas kaasa tundis, kuid et nad tegutsesid rahvast eraldatutena, hukkusid nad. Selles linnas elas ja töötas Vladimir Iljitš Lenin. Kevadel 1917. aastal võttis revolutsiooniline Peterburi Soome vaksalis vastu oma juhi. 24. oktoobril asus Lenin Smolna instituuti, kohtas seal Stalinist ning 25. oktoobril sai Peterburist vabariigi uus pealinn, kus võimu juurde asusid töölised, sõdurid ja talupojad. Algas kodusõda. 1920. aastal elas linnas kõigest 740 tuhat elanikku. Sellest aga on nüüd möödunud üle 20 aasta. Tehased ja käitised on uuesti elustunud, on loodud juurde hulk õppeasutusi, Leningradist on saanud tähtsaim kultuurikeskus. Marsi väljakule, mis kannab nüüd nimetust „Revolutsiooni ohvrite mälestus“, on maetud seltsimehed Volodarski, Uritski, Tolmatšev, Avrov. Leningrad on suurim masinatehaste ja metallitööstuse keskus. Selle on loonud ja viinud õitsele Sergei Kirov. Ka Leningradi sadama on tema ümber korraldanud ja uuendanud, samuti loodi tema juhtimisel suur „Kultuuri ja puhkuse park“. Siin asub 50 kõrgemat õppeasutust 100.000 üliõpilasega ning töötab 8000 teadlast. Endised paleed on muudetud muuseumideks, mis on 3-miljonilise elanikkonna teenistuses.

KOOLA POOLSAAR

Kaugel põhjas asub Koola poolsaar, mis on võrdlemisi nõrgalt asustatud. Juba 1264. aasta ürikutes mainitakse Koola poolsaart. Laplased, selle maa päriselanikud, asuvad järvede ning jõgede lähikonnas ning nende peamiseks tegevuseks on kalastamine ja jahipidamine. Suure Oktoobrirevolutsiooni ajal oli Murmansk vaid tähtsusetu asula, kus polnud tööstust ega põllundust. Sõja ajal ehitati siia suure kiiruga raudtee. Nüüd aga on tundrassa

☪ Põtrakasvatus	■ Niklivabrik	⚙️ Laevadokk	🏠 Mõõbitvabrik	🏠 Maagiahjud	★ Soojusjõuajam
🐄 Karja-savhoos	▲ Mineraalide kaevandus	⚙️ Laevatehas	🌲 Puutööstus	🛣️ Trakt	⊕ Hüdrosõuajam
🐟 Konservivabrik	🏠 Tsemendivabrik	🔥 Asfaltsavhoos	🏠 Telliskivi-tehas	🚂 Elektriraudtee	⚓ Sadamad
🏠 Uusvõnivabrik	🏠 Külmutushoone	⚙️ Joodivabrik	🏠 Lauavabrik	🏠 Õppejaam	○ Linnad

Koola poolsaar

tekkinud uued linnad, kaevandused, tööstused, maa looduslikud rikkused leiavad üha suuremat kasutamist. Murmanski on saanud 120.000 elanikuga linn, siin on tähtis kalanduskeskus. Kogu Koola poolsaar elab uut elu, tema ning kogu polaarmaa-ala rikkused on nüüd usaldatavates ja teadlikes kätes.

METSATÖÖSTUSE PIIRKOND

Nõukogude Liit, peamiselt VNFSV on oma metsade poolest rikkaim maailmas. Kaks kolmandikku määratud territooriumist on metsa all. Loomulikust iga-aastasest juurdekasvust jätkub kogu maailma puutarviduse rahuldamiseks. Seni on VNFSV-s leidnud kasutamist peamiselt Leningradi, Arhangelski ja Vologda oblastite metsad, kust läheb läbi Vologda-Arhangelski raudtee.

Metsanduse kõrval on siin arenenud karjapidamine ja küttimine. Dvina kallastel on kuulsate holmogori lehmade asukoht. Nentsid ja komid on head põhjapõtrade kasvatajad. Kuid maa peamiseks rikkuseks on ikkagi mets, mis on VNFSV peamiseks eksportkaubaks. Nõukogude valitsus on loonud siia tööliste kaadrid, kes aasta läbi on tegevuses metsa raiumise, parvetamise ja saagimisega. Dvina oma rohkete harujõgedega saadab määratud parvehulki, mis laudadeks lõigatuna saabuvad Arhangelskisse — metsatööstuse keskusse. Arhangelski kaudu läheb välismaale ligi üks kolmandik kogu VNFSV metsaekspordist. Arhangelsk on ühtlasi ka Arktika värav, siit lähtuvad kõik polaarrekspeditsioonid.

1936. a. loodi Komi ANSV, mis võtab enda alla 375 tuhande ruutkilomeetrilise maa-ala 319 tuhande elanikuga. Kolm neljandikku pindalast on metsa all. Juba X—XI sajandil

P. Staronossou

*Metsatööl
Linool*

tungisid novgorodlased Komisse, kuid alles 1742. aastal läks ta Moskva valitsuse alla. Kohalikud elanikud lahkuvad küttimise otstarbel kodust kogu talveks ning alles kevadel saabuvad nad tagasi, et minna metsatöödele ja teenida parvetajatena.

Põhja pool harvenevad metsad, siin algavad künklikud tundrad ning elavad nentsid (samojeedid), moodustades oma rahvusliku oblasti, mis võtab enda alla 214.000 ruutkilomeetrit ning kus elab ainult 20.000 inimest. Maa sulab siin lühikese suve jooksul vaid

pool meetrit pealispinnast, seepärast on rahva peamiseks tegevuseks põhjapõtrade pidamine, olles sunnitud karjadega rändama kohast kohta. Vene Teaduste Akadeemia on praegu tegevuses Petšora maa-ala rikkuste uurimisega. Siin ehitatakse sadamaid, rajatakse teid. Komil seisab ees suur tulevik. On loodud juba tselluloosi-pabrikokombinaat, keemiavabrikud, kalaliha-konservitööstused.

Jäämerest kuni Araali järveni sirguvad 1500 kilomeetri pikkuselt Uurali mägede seljandikud, mis eraldavad Euroopat Aasiast ning mida muiste kutsuti Kivivööndiks. Uural on oma mineraalide poolest rikas ja mitmekülgne, eriti Kesk-Uurali lõunaosa, kus maapõuevarad

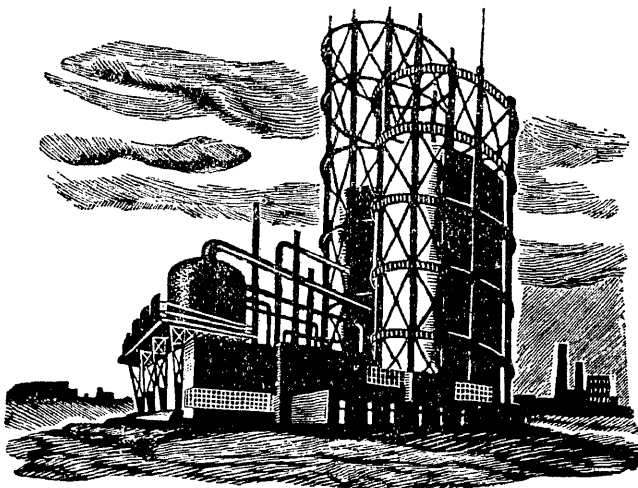
leuvad otse pinnal.

Novgorodlased käisid Uuralist karusnahku toomas, neile järgnesid talupojad, nõnda asustati pikkamööda see maa-ala venelastega. Siia põgeneti orjusest ja sõjaväekohustusest. Juba XVI sajandil andis Ivan Julm soolakaupmeestele Strogonovidele suuri maa-alasid Kama ääres ja selle lähikonnas. Tekkisid esimesed käitised, esimesed linnad. 1747. a. avastas talupoeg Markov rikkalikke kullasooni. Maast kujunes mäetööstuse keskus. Praegu töötab siin Uurali-Kuznetski suur kombinaat, kus Uurali rauamaak ja Kuznetski kivisüsi annavad miljonid tonne kõrgevärtuslikku metalli. Loodi uus linn Magnitogorsk 150 tuh. elanikuga. Oheldati Uurali harujõgi ning loodi määratu veereservuaar. Magnitogorski kaevandus on tehnika viimaseid saavutusi. Tšeljabinskisse on ehitatud uus traktoritehas, on loodud Uuralmaš — masinatehaste pärl, mis kannab uhkelt Sergo Ordžonikidze nime. Tööstuslinnas Sverdlovskis asub ligi 50 uut ettevõtet, 9 kõrgemat õppeasutust, 44 tehnikumi, 37 teaduslikku instituuti. Tagili jõe ülemjooksul tekkis Uurali vagunitehas ja metallurgiatehas. Slatousti lähedal asuvad rikkalikud rauamaagilademed, siin lähedal on Ilmeni hoiuala-looduspark — Uurali rikkuste parim näide. Solikamskis töötab Vorošiloviniimeline keemiatööstus.

Kama kaldal asub Permi linn, mis on metsatööstuse keskus, veidi kaugemal asub äsjarajatud linn Krasnokamsk, mis toodab paberit. 1934. aastal leiti siit rikkalikke õliallikaid. Sellest maa-alast kavatsevad õlieriteadlased luua „teise Bakuu“.

Veel enam lõunasse lõpevad metsad ning algavad Orenburgi stepid. Siia on rajatud hulk tööstusi, üleliidulise tähtsuse omab Orski lähedal asuv niklikombinaat. Kõikjal Uuralil keeb vilgas elu.

Lõuna-Uural moodustab Baškiiri ANSV, kus stepid vahelduvad suurte nisu- ja kaera-

*Tõusev keemiatööstus
Puugraviiür*

*Baku õliväljad
Puugravüür*

väljadega. Steppides uidavad tuhandepealised taltsutamata hobuste karjad.

XVI sajandil, pärast Kaasani vallutamist (1552) ühendati Baškiiria Venega. Baškiiride ajalugu on tulvil vastuhakkamisi ja ülestõuse, sest neil tuli kannatada tsaarivalitsuse, mõisnike ja kaupmeeste omavoli. Pugatševi ülestõusu ajal olid baškiirid sõjakamaks elemendiks. Veel tänapäevani elab rahvasuus nende pealiku Salavat Julajevi nimi.

Nüüd aga omavad baškiirid kõrgemaid õppeasutusi, muuseumi, institute. On loodud baškiiride kirjanduslik keel ning maailmakirjanduse tippsaavutused leiavad ka siin teed masside juurde. Varematel aegadel valitses siin tihti nälg, nüüd aga annab teraviljasaak ülejääki. Ufas, Baškiiria pealinnas, tekib üha juurde uusi tehaseid, rajatakse uusi teid.

Baškiiria aulis Išimbajevo, Sterlitamaki lähedal, on avastatud õliallikaid. Veel rikkalikumad allikad avastati Tuimasinskis. Ufa-Magnitogorski raudtee läheb läbi kuulsate Žigasinski rauamaagikaevanduste. Sajandeid magav Baškiiria on ärganud uuele elule.

SIBERI AVARUSTES

Uurali taga laiutavad määratud Lääne-Siberi legendikud. Metsaga kaetud stepid ulatuvad kaugele Altai celkõrgustikeni. Kolme sajandi vältel meelitasid mustamullastepid Siberisse talupoegi, kes organiseerimatult hakkasid maad asustama. Väetamata maa lahjus peagi ning maaharjad hakkasid kohast kohta liikuma. Ka sagedased metsapõlemised kihutasid inimesi ikka uutele rännakuile.

Kaks suurt jõge — Ob ja Irtõšš — lõikavad oma rohkete harujõgedega läbi Siberi tandsidiku ning voolavad Jäämerre. Kaheksa-üheksakuine talv vaheldub niiske ja sooja suvega. Suurvee ajal ujutavad jõed üle määratud legendikke. Hobustekarjad aetakse kevade saabudes niitudele, kuhu nad jäävad valveta talve tulekuni.

Siber on kuulnud oma karusnahkade poolest, muistne Novgorod ja Moskva katsusid seda maad vallutada peamiselt nahkade pärast. Jermaki julge sõjaretk 1582. aastal purustas tatarlaste riigi. Tollest ajast käis kolme sajandi kestel julm Siberi ekspuaterimine. Tsaarivalitsuse käsilaste poolt suruti sagedased ülestõusud veriselt maha. On säilinud jutte Vauli Pisttominist, julgust juhust, kes hukkus asumisel olles.

Sajandite jooksul on Siber saatnud Venesse karusnahku, kulda ja põllusaadusi. Oli aegu, millal Siberis mädanes vili ning loomi toideti teraviljaga, kuigi Venemaal valitses nälg.

Sotsialistlik plaanimajandus on nüüd ka Siberi rikkusi asunud korraldama ning produktsiooni ülejääke pole enam karta.

Kuznetski basseini kivisöetagavara on enam kui 400 miljardit tonni. Need kaevandused on oma mehhaniseeritud tootmisviiside poolest NSVL-s esimesel kohal.

Linnadest on Stalinsk, mis rajati tühjale legendikule, oma 170.000 elanikuga hästikorrastatud linn. Kemerevo oma koksikeemiakombinaadi ja rohkete tehastega seisab elanike arvult teisel kohal. Novosibirsk oma masinaehitustehastega on kasvanud 400.000 elanikuga linnaks. Tomsk, kus asub Siberi vanim ülikool, on kuulus teaduselinn ja tähtis uute kaardrite ettevalmistamise poolest.

Aleiski stepis viidi 1923. aastal läbi maaparandustööd ning nüüd kasvatatakse seal suhkruaerist, et katta Siberi suhkrutarvitust.

Jamalo-Nentsi rahvuslik ringkond on saanud oma arenemiseks piiramatud võimalused. Nende pealinnaks on Sale-Hard, endine Obdorsk. Peamiseks tegevuseks on siingi põtrade pidamine ja kalastamine. On asutatud suuri kalatööstusi.

Lõunapoolne naaber on Ostjaki-Voguli rahvuslik ringkond, siingi on peamiseks tööalaks kalastus ja küttimine. On rajatud tuhandeid hektaare uut põldu.

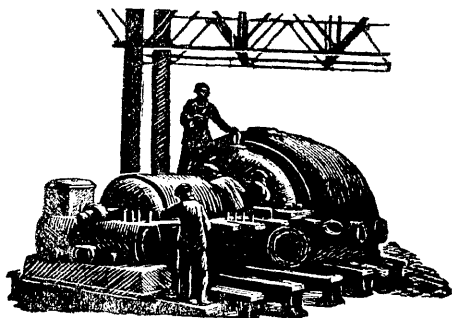
Novosibirskist ja Tomskist põhja pool asub Narõmi oblast. Seda maad läbistavad sajad jõed. Siin on kuulus Vasjugani raba, mis võtab enda alla ligi 60.000 ruutkilomeetrit. Kogu ülejäänud osa on suurejooneline taiga rikkaliku metsaga, kus elavad karud, põdrad ning rohkesti igasuguseid teisi loomi ja linde.

Aastasadade jooksul on ametnikud ja kaupmehed seda maad laastanud, ostjaki rahvast ähvardas väljasuremine. Narõm jäi sootu tühjaks. Tsaarivalitsusele meenus see maa 1763. aastal — ning Narõm muutus väljasaatmise kohaks. Tollest ajast peale hakkasid valitsuse sandarmid siia saatma revolutsionääre. Lakkamatud epideemiad olid Narõmis tavaliseks nähtuseks. 24. juulil 1912. aastal saadeti siia ka Josif Vissarionovitš Stalin, kuid juba sügisel õnnestus tal põgeneda läbi soode ja taiga välismaale.

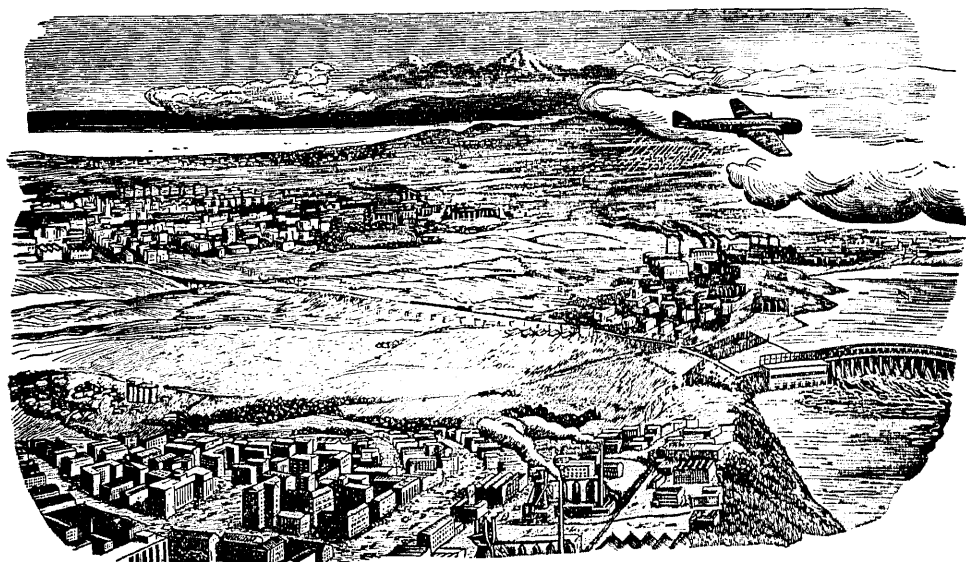
Alles nüüd on alanud Narõmi kavakindel ülesehitamine. 1933. aastast alates suudab põllundus ja aiandus juba rahuldada kohaliku rahva omatarvitust. Kasvatatakse tõupuh-taid karju. On korraldatud autotransport. Maa areneb kultuuriliselt: siia on ehitatud 500 koolimaja, 20 haiglat, 28 ambulatoorset punkti, rohkesti klubisid, kinosid, lugemistube. Tohutud on puutagavarad ning nende kasutamise võimalused. Siin valmistatakse metsa ekspordiks, toodetakse vineeri, suuski, pliiatseid, tikke.

Novosibirskist läheb raudtee Biiskini, kust algab kivitee ning viib Oirootia autonoomsesse oblastisse. Oirootia on mägede, suurte järvede, jõgede ning metsade maa. Siin sirgub taeva poole määratu Beluhha tipp, valitsedes kogu ümbruskonda. Rahva peamiseks tegevuseks on karjapidamine.

Siit edasi algab Krasnojarski maa-ala, mis on 2 miljonit ruutkilomeetrit suur ning

Dünamo monteerimine

*Industrialiseeritud kodumaa
Puugravüür*

ulatub Tšeljuskini neemeni. Kogu tohutut pindala läbibast üks suurimaid jõgesid — Jenissei. Autonoomse Hakassi oblasti pealinnaks on Abakan, see kauge ja unustusse jäetud koht osutus rikkaks kulla, raua, vase ja kivisöe maaks.

Krasnojarsk, mis alles aastakümned tagasi oli väike linnake, on praegu kasvanud oma 190.000 elanikuga Siberi suuremaks keskuseks. Krasnojarskist kuni polaarpiirini lebab tohtu roheline taiga. Maa rikkuseks on kuld ja mets, muinasjutuliselt suured on kivisöe- ja rauamaagilademed. Suuremaist linnust tuleks mainida Irkutskit, siit 1800 kilomeetrit eemal on Bogaibo kullakaevandused, milledest kuulsamad on Leena kullasooned. Kullakaevandustest lõuna pool asub Baikali järv, sügavaim maailmas. Baikali, piiratud kõrgete mägedega, on väga rikas kalade poolest, siin leidub isegi merekalu ja hülgeid, kuigi ta on magedavee järv. Siia suubub 366 jõge, neist suurimad on Selenga, Angara ja Barguzin.

Kogu maa-alal rajatakse teid, asutakse kasutama maapõuevarasid. Oma kullasaagiga seisab ta teisel kohal Nõukogude Liidus. Mineraalvee-allikaile rajatakse kuurorte.

Baikali taga asub Burjaat-Mongoli ANSV. Ligi kolmandik kogu meeselanikest olid siin laamad, kes elasid kloostrites ning jutlustasid budhismi. Oktoobrirevolutsioon äratas siingi rahva loovad jõud, nagu seda kujukalt tõendas alles hiljuti Moskvas toimunud burjaat-mongoli dekaad. Siia tekkisid üleliidulise tähtsusega ettevõtted, pealinnast — Ulan-Ude — on saanud tähtis tööstus- ja kultuurikeskus. Rahvas hakkab unustama, et ta maa oli kunagi Venemaa hirmsamaks sunnitöölise ja väljasaadetute asupaigaks.

Baikalist itta ja põhja laiub tohtu Jakuudi ANSV, võttes enda alla ühe seitsmendiku kogu Nõukogude Liidu pindalast. Leena jõgi, maa eluline tuiksoon, on 4428 kilomeetrit pikk. Eesrinnas seisab mäetööstus. Aladani kullasooned avastati 1924. aastal. Elustuvad

tundrad ja ürgne taiga, sest elu murrab siingi sisse. Rahvaarv ulatub 400.000 inimeseni, kellest enamik on jakuudid.

Kogu Põhjamaa Soome piiridest kuni Vaikse ookeanini on soine tundra. Pindala suuruselt on see määratu, pool kogu Nõukogude Liidu territooriumist, kandes Nõukogude Arktika nimetust. Ta rikkused on puudutamata. Kolmesajal ruutkilomeetril elab keskmiselt ainult üks inimene.

Siberi ja Arktika vallutamise ajalugu on ühtlasi ka Põhja meretee avastamise ajalugu. Palju kuulsaid polaaruurijaid on kirjutanud oma nimed ajalooraamatusse, kuid võitsid Nõukogude meresõitjad ja lendurid. Tung Põhjanabale on eesrindlikult välja tõstnud säärased Nõukogude teadlased nagu O. Schmidt, Papanini jt.

Arktikas asuvad ka suured saared nagu Novaja Zemlja, Franz-Josephi saar, Severnaja Zemlja jne.

Nõukogude Liidu kaugeimad maa-alad idas on — Dalnõi Vostok, mis on kolm miljonit ruutkilomeetrit suur. Kaug-Ida läbistavad paljud mägede ahelad, ta on piiratud rohketest meredest, riigi piir on siin 5300 kilomeetrit pikk. See on rikka taimestiku, loomastiku ja linnustikuga maa. Jõgedest ja järvedest leiame üle 90 kalaliigi.

Amuur on Nõukogude Liidu suurimaid jõgesid, ta harujõed Zeja, Bureja, Ussuri ja Sungari saavad alguse mägede seljandikelt. Tohutud on maapõuerikkused. Bureja keskjooksul asuvad suured kivisöelademed — üle 100 miljardi tonni, samuti on siin õliallikaid, rauamaaki, kullasooni ja teisi väärtuslikke metalle.

Stalinlik maa korraldamine algas siin 1933. aastal. Tekkisid uued raudteed, uus laevastik, on ehitatud uusi linnu, igale poole suunduvad uued kivi- ja kruusateed. Nõukogude eelpostiks Vaiksel ookeanil on Vladivostok, kus asub N. Liidu võimas Vaikse ookeani laevastik. Amuuri kaldale tekkis uus linn Komsomolsk, mille ehitasid kommunistlikud noored.

1927. aastal loodi siia uus territoriaalne üksus — juudi autonoomne oblast Biro-Bidžan. Kiiresti kerkis siia pealinn, milles elab ligi 20.000 inimest. Ürgsest ja kasutamata maast on saanud tuhandete juutide kodumaa, kus kujuneb uus rahvuslik kultuur ning tekib tööstus.

Poolteise tunniga viib lennuk reisija Vladivostokist Sahhalini saarele. Saare pealinnaks on Aleksandrovsk. Sahhalini lõunaosa läks pärast Vene-Jaapani sõda Jaapani valdusse. Siis ei teatud veel, et saarel leidub õliallikaid, kuigi kivisöelademetete olemasolu ei olnud enam saladuseks. Nüüd leiavad õliallikad kasutamist, eriliste torude kaudu juhitakse õli otse laevadesse ja praamidesse.

I. Pavlov

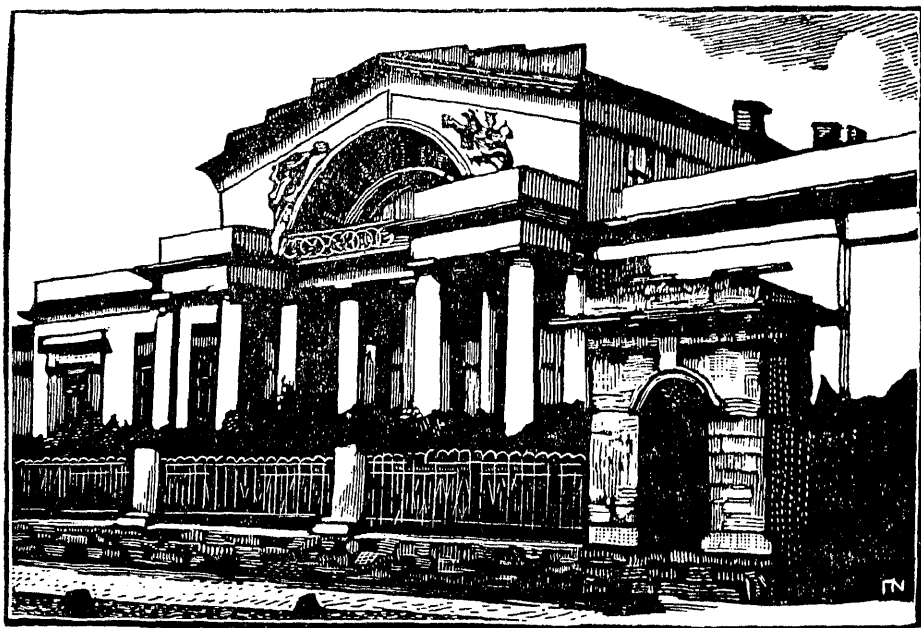
*O. Schmidt
Puugravüür*

A. Kravtšenko

*Piirivalvur
Puulõige*

Kaugel põhjas laiuvad Kamtšatka maaalad — Nõukogude kaugeimad territooriumid, siia kuuluvad Tšukooti rahvuslik oblast, Korjaki rahvuslik oblast, poolsaar Kamtšatka, Komandöri ja Vrangeli saared jne. Maa on vulkaaniline, tuld-purskavaid mägesid on üle 100, millest praegu tegevuses 15—16. Kljutševskaja Sopka on maailma suurimaid vulkaane. Pealinnaks on Petropavlovsk. Maa pärisrahvas hakkas tsaarivalitsuse ajal kiiresti välja surema, 20.000 elanikust jäi järele ainult 800. Maa peamise rikkuse moodustab kalariik, eriti rohkesti on siin lõhesid. Seepärast leidubki siin palju kalakonservimise vabrikuid. Kuna Kamtšatkas on peamiseks elu ülalpidamise allikaks kala, on Tšukootias seda põhjapõder.

I. Pavlov

*Üleüldulise raamatupalee hoone
Puugravüür*

Käed

Kui mehi surmaõõvas surus
maadlaastav mässu mahamurd,
siis vanas rehes külakurus,
õlgkatus längunud ja turd,
jäästvingel, põhjatuulsel päeval
naispere kootis kehva kõrt,
kus maha aganaile jäävalt
kaks nõrkes ramba käsivart...
Muldseinse soojaks kolde kütsid
need naised — saatushooleks jäet —
ja last õöl sünnil vastu võtsid
käed nende soonised kui vääät...

Käed karmid, nagu takust koetud,
veel küljes higi, talli hõng —
neil, me, neil rakkus peodel toetund,
ja hällitand on meid see hing...

Me tee käis urus, päiksevilus, —
hõim orjade, kel sitke tuum! —
Me võrsunenud umbses pilus
kui kadakane, visa juur...

See oli agui, maad mis hõlmas,
tahm künniseile ajas vaod,
peod muredega kokku sõlmas,
ja silme alla rebis praod...
Ah, palju tühje, tühje sõnu
sel ajal pillas kõnetool,
mil tummalt küürutid all põlu
tööpihad, kelle tarm ja hool
lõi vabrikutest valget kuma,
teod kelle helendasid tuld
õil pilkasil, mil kõrtse sumas
end laotas tõusikute kuld!

Vait vedasime koormat viimist, —
robotid hingeldavas hoos! —
kuid raskelt nagu ühte liimit
me väsind rusik tõusis koos...

Teed murdis urust, päiksevilust
hõim orjade, kel sitke tuum,
me hargnesime umbsest pilust
kui kadakane, visa juur...

Nões karastunud nagu kambad
ast'-astmelt kerkis turjetrepp,
maast sirutusid seljad-sambad,
uut vasart virutelles sepp!
Kes sõudsid kord galeere ninus
või keda kadalipu teilt
kord kanti verrepaatund linus —
põu pärint jõudu, jõudu neilt!
Aovalgusesse loovalt, loovalt
uus põlv on hajutanud öö...
Käed marrastund, käed julgelt, soojalt,
käed vabadusse tõstsid töö.

Lõputult

Ma lamasin kui pooleksmurdud mast,
ja mõtlesin, see öö vist igaviku püsib, —
kuid näe, ju juba hommik platsidele rüsib,
ja ema turgu läheb, kaasa võttes last...

Näe, uulits üles tõstab mahapandud pea
ja tornid soojenevad päikselaius,
ja majad lukust puhkevad kui pungad vaigus,
hulk rattaid — tuhk ja tolm käib üle kivirea!

Kui metsapuude valgusesse püüdev ping
tee kihab rahvast, lugeda kes jõuaks käsi!
Üks haarab kinni otse sealt, kus teine väsib,
ja sambast sambani on püsti põlev hing!

Kõik tunglevad — suur, suur on ettepoole hoog ...
Paemüüri jalalt purskkaev õhku viskub
ja rauga selja tagant poisikese nina pistub
justnagu paisu pealesuruv voog!

Nii edasi, nii edasi viib südapäev
kesk hoovide kui labürindikäike,
ning varjud vahelduvad, vahelduvad läiked —
kord nuttes, kord taas naerdes muudkui aga läed ...

Mis sest, et lamasin kui pooleksmurdund mast,
ja mõtlesin, see öö vist igaviku püsib, —
kui näe, ju hommik platsidele rüsib,
ja ema turgu läheb, kaasa võttes last ...

MINNI RAUDSEPP

OSKAR TIITUS ASTUB ÜLE LÄVE

AUGUST JAKOBSON

5

Mõni nädal hiljem, ühel hilisel õhtupoolikul, läks Oskar Tiitus rutulisel sammul läbi tühjade ning kõledate tänavate alla jõe, mille tagant algas äärlinn. Ta oli tusane ja rahutu, sest viimaseil päevil ei läinud tal enam kuigi hästi. See, et ta oli saanud eile osakonnajuhatajalt vallandamisteate, ei rõhunud teda siiski niivõrd kui äsjane referaat Töölismajas, milles esitatud väiteid rünnati kuulajaskonnast otse kirkliku vihaga. Ja nüüd näis talle, nagu peaks midagi väga halba juhtuma tema ulatuslikumategi plaanidega, sest talle oli ootamatult teatatud, et ta esitaks need juba täna.

Oli jälle külm nagu nüüd alati — puhus tugev põhjatuul ja raudkarm udu hõljus majade vahel. Jalad valutasid, liigesekohad muutusid kangeks, põsed ja otsaesine kibelesid näokarvadele kogunevast härmast. Lumi oli paks ja tuhkjas. Iga sammu juures vajus ta säärteni hangedesse. Suured määrdinud pilverünkad rippusid üsna katuste kohal ja rullusid kuidagi pehmelt kuid võimsalt edasi linna ümbritsevate väljade poole.

Peale pooletunnilist vaevalist käiku jõudis ta viimaks pärale. Ja ta muutus kohe palju rahulikumaks — jah, ta tundis seda kohta, ta ei kartnud enam eksida. Ühekordne maja hoovi parempoolsel serval oli pime ja vaikne, nagu ei elaks siin üldse kedagi. Ka uks oli lukustatud. Ta pidi enne mitu korda koputama, kui kuuldus viimaks lähenevaid samme ja madal naisehääл küsis:

— Kes seal on?

— Mina, Tiitus... Tehke lahti...

Võti ragises, käsiraud, millest ta kogu aeg kinni hoidis, pöördus viltu. Hoonest välja tungiv soe õhk muutus kohe auruks. Oli võimatu midagi näha. Ta komistas hetkeks vastu ust hoidvat kätt, mille puudutus sisendas talle mingi ebamäärase vajaduse kogu oma külmetava kehaga sellelt tuge otsida. Ta libistas enda eeskotta ja küsis:

— Tere õhtust... Teised on muidugi juba siin?

— Jah, Pedussaar tuli just mõni minut tagasi, vastati sõbralikult.

Inimesel on vahel väga vähe vaja, et langeda ühest äärmuslikust meeleolust teise äärmuslikku meeleollu. Ja Oskar Tiitusega juhtus nüüd samuti:

pimeduses seisva naise sõbralik häälekõla andis talle korraga tagasi kõik selle, mis tal oli alles nüüdsama puudunud — julguse, enesekindluse, tahtmise oma vaadete eest võidelda ja neid nagu kord ja kohus kaitsta. Ta ootas, kuni üks jälle lukku keerati, ja küsis siis:

— Aga teised?

— Kes?

— Noh, ma ei tea... Siin pidi ju olema täna midagi... koosolekutaolist.

— Minule ei ole sellest küll midagi kõneldud, ütles naine, läks tast mööda ja riivas teda nüüd omakorda.

Tuba, kuhu Oskar Tiitus pisut hiljem astus, oli väike, otsast otsani täis kanget tubakasuitsu, värvimata, auklikuks kulunud põrandaga ja madala laega. Aknad olid hoolikalt tekkidega kaetud, nurgas konutas helekollane kummut, selle kohale asetatud riiulil säras kõrge klaaskuppel. Seinal tiksus vana käokell ja roosilised tapetid olid siit-sealt rebenenud.

Keset tuba seisva laua juures istusid kaks meest — Kristjan Sarv ja seltsimees Pedussaar; ja esimene neist tõusis kohe ning ütles:

— Nii, nii... oledki siis kohal. Otse lahinguväljalt, mis?

— Jah, seda küll, noogutas Oskar Tiitus, vabastades end palitust.

— Istu, ole hea.

Külaline tõmbas endale tooli. Ja nüüd oli ta oma ärakohutatud inimese meeoleust juba täielikult võitu saamas — mis siis, asugem aga kohe asja juurde. Endine poliitiline vang vaatas teda vaikides üle laua, toetas siis lõua käte najale ja ütles viimaks:

— Nojah, te võitlesite seal tublisti.

— Kus sa sellega — nagu see peab olemagi! ütles Kristjan Sarv ja naeris äkki valjusti.

Oskar Tiitus imestas jälle silmatorkava vastuolu üle, mis selles hiiglaskehaga inimeses pesitses: ühingus oma töölaua taga istudes oli ta karm ja asjalik nagu tükk raudkivi, eraviisiliste kokkupuudete puhul aga säras ta lausa tujuküllusest. Kui vana võitleja kõmisev hääl jälle vait jäi, ütles Oskar Tiitus õlgu kehitades:

— Jah, võidelda tuli seal tõesti enam kui teadsin oodata. Ja nagu mulle endale paistab — kaunis tagajärjetult.

— Ei tea n'd... teile endale võib ju tõesti nii paista. Aga mina arvan siiski pisut teisiti. Te panite nii mõnegi mõtte liikuma. Ja see on peasi, ütles Pedussaar.

Kristjan Sarv mõiratas uuesti.

— Pole midagi! hüüdis ta ja lükkas jalad suure kolinaga laua alla.

— Eks ma rääkinud sulle juba kohe käsikirja lugemisel, et... enamik sinu poolt esitatud põhjendustest intelligentsi passiivsuse kohta ühiskondlikus

võitluses laseb end seletada ka hoopis teissuguste faktide najal kui sina seda teed. Ja nagu sa täna nägid — lasksidki. Ära aga mõtle, et päristõde peitub nendegi meeste sõnade taga, kes sulle seal nii uljalt vastu sääri ladusid. Pealegi — osa neist vaidles sinule vastu mitte sellepärast, et su väited neile ei meeldinud, vaid hoopis sellepärast, et nad võtavad sind ennastki veel nagu üht neist... intelligentidest. Ja väga mitmesuguste asjaolude tõttu ei hinda meie inimesed seda liiki kodanikke just... kuigi kõrgelt. Kas ülekohtuselt või mitte, see on muidugi hoopis ise küsimus.

Pedussaar väärutas mõtlikult pead.

— Jah, see on õigus, ütles ta hetkelise vaikimise järel. — Nad ei hinda neid tõesti. Ja mis te arvate, teie, kes te täna sama vitsaga lüüa saite: miks see on nõnda kujunenud?

Oskar Tiitus süütas paberossi, tõmbas suure sõõmu suitsu kopsudesse ja hakkas seda vähehaaval jälle välja puhuma. Midagi säärast oli ta märganud juba isegi, kogu tolle lühikese aja jooksul, mis ta oli Töölismajas kaasa tegutsenud. Esialgu teda nagu võõrastati, temast hoiduti kõrvale ja tema kulul katsuti isegi nalja heita. Siis hakati talle igas asjas vastu vaidlema ja püüti kõigest jõust ta ettepanekuid ning kavasad kõrvale suruda. Hiljem lepitati temaga küll vähehaaval, kuid jäeti siiski endi ja tema vahele nagu mingi kitsas joon, mis ei kadunud kunagi päriselt, ka siis mitte, kui seda polnud ehk vahel märgatagi. Ja mis veelgi imelikum — ka temal endal oli mõningal juhul nagu pisut liiga raske kohaneda sealsete kommete ning mõtetega — ta oli nagu võõraste ümbrusse sattunud, omas nagu hoopis teissugust välisvormigi. Ja seda kõike meenutades kehtas ta jälle abitult õlgu ning ütles:

— Jah, kui ma isegi seda teaksin, miks see on nõnda kujunenud...

Pedussaar koputas piibu vastu tuhatoosi põhja tühjaks, pistis mõlemad käed taskusse. Ta helesinised silmad olid ikka ühtviisi rahulikud ja väga ükskõiksed — kõnesolevad küsimused näisid temast mööda minevat, justkui ei huvitanud teda. Ometi teadis Oskar Tiitus ka täna, et see pole siiski nõnda, jah, ta teadis koguni, et see on just vastupidi. Kui ta nagu abi otsides üle laua vaatas, sõnas endine poliitiline vang pikkamisi:

— Aga mis te arvate, kui me seaksime küsimuse nüüd teravikuga vastupidises sihis...? Kas tulemused oleksid... teissugused?

— Kuidas? Seleta, pagan! ütles Kristjan Sarv.

Pedussaar laskus pisut ettepoole, rinnaga vastu lauaäärt.

— Nojah... meie inimesed ei hinda seda liiki kodanikke... see tähendab, eesti intelligentsi... kuigi kõrgelt. Aga kuidas hindab eesti intelligents meie inimesi... see tähendab — töölisi?

— Niisama madalalt! Täiesti selge! hüüdis Kristjan Sarv.

— Eks ole? küsis Pedussaar, vaatas Oskar Tiitusele kuidagi teraselt otse silma ja jäi vastust ootama.

Ja kui seda kohe ei järgnenud, lisas ta järsu jutukusega, mis mõjus veidi ootamatult:

— Just selles kogu asja tuum seisabki. Nende kahe kihi vahele on tekkinud ebaloomulik lõhe ja seda lõhet peamegi tasandada katsuma. Ma mõtlen muidugi lõhet meie tõelise, arvestatava tööliskonna vahel, tööliskonna vahel, kes omab juba minimaalselgi määral klassiteadvust, ja edumeelse, arenemisvõimelise, kapitalistliku korruga kas või alateadlikuski opositsioonis seisva intelligenti vahel. Äärmusi ei maksa esile tõsta. Need kas... kohanevad hiljem samuti või... likvideeruvad. Nagu te teate, on meie juurde tulnud peale teie ka üksikuid teisi haritlasi, kuid kõik teie kokkugi kujutate endist siiski väikest erandit. Probleemi jalad toetuvad aga hoopis laiemale alusele. Ja sellest tuleb kibedasti mõtlema hakata, sest... nii mõnedki sündmused ei lase end oodata enam... igavikuni. Siis aga peame olema... ette valmistatud kõigekülgselt.

Kristjan Sarv tõstis kulmud kõrgele otsaesisele, hakkas samuti tõsinema. Ning sel silmapilgul muutus ta jälle selleks, kes ta oli Ühingus oma töölaua taga — karmiks ja asjalikuks teoinimeseks, valmis julgelt vastu astuma mistahes raskustele. Ta seadis oma määratu suured käed kõrvuti lauaservale ja sõnas nagu endamisi:

— Jah, see on kindel — meie haritlaskonda tuleb hakata aktiveerima, üldistesse plaanidesse sisse lülitama. Veelgi enam: oleks lausa lubamatu jätta teda kauem enda hooleks, juhuslikult puhuvate tuulte tõugata. Aga kuidas seda teha? Kuidas seda läbi viia? Me oleme siin loenguid korraldanud ja kõigile teadaolevatele nn. edumeelsetele inimestele kutseid saatnud — väga väikeste tagajärgedega, seltsimehed. Vilksatab ainult üksikuid. Ja needki ei tule järgmisel korral enam tagasi, sest, nagu kuulda, on ühele kui teisele neist vastava ametiasutuse poolt sõbralik hoiatus tehtud. Ja see rahvas oma nahka kergemeelselt turule viia ei taha. Muuseas — ons see õige, et sinugagi olevat juba südamlikku ja sooja juttu puhutud?

— Jah, on küll. Eilsest peale olen ma... tööta tööline, ütles Oskar Tiitus ja punastas korruga kõrvuni, talle näis jälle, nagu võiks see vastus kõlada suurustlusena või ebakohase kelkimisena.

Kristjan Sarv vilistas pikalt. Pilgutunud veidi aega kiiresti-kiiresti, küsis ta siis väga vaikse häälega:

— Vallandati?

— Jah, vastas Oskar Tiitus, muutudes veelgi kohmetumaks.

Tekkis hetkeline paus — kõik kolm näisid midagi mõtlevat, kõigil oli nagu millegi üle hädavajalik järele kaaluda. Pedussaar tõstis kää, silitas

üle oma palja lagipea; Kristjan Sarv niisutas keelega huuli; seina tagant kuuldus laste trallitamist ja siia-sinna kõpsivaid samme; ja Oskar Tiitus mõtles mingi valulise kärsitusega, et sääraseid küsimusi ei maksaks siin üldse praegu arutada. Kui teisel pool lauda istuvad mehed ikka veel midagi ei lausunud, pomises ta pahuralt:

— Olgu... jätame... see ei puutu täna asjasse.

Pedussaar noogutas:

— Nojah, seda küll. — Ja karates kohe tagasi äsjasele kõneainele, lisas ta rahulikult: — Me räägime kogu aeg haritlaskonna progressiivsest osast, kes on oleva korruga opositsioonis või vähemalt... ei moodusta kapitalistlike ringide aktiivset seljatagust... ühes tõeliselt tagurlike gruppidega. Ometi aga oleks huvitav teada ka seda, kas seesama haritlaskonna progressiivne osa... kõigele vaatamata... pooldab meidki? Või on lugu ehk koguni vastupidi?

— Jahah, seda oleks tõesti huvitav teada, ütles Kristjan Sarv.

Oskar Tiitus viivitas jälle vastusega. Ja korruga pidi ta mõtlema kõigile vanadele tuttavatele, kellega ühes ta oli mööda saatnud nii mõnegi mõnusa õhtupooliku, keda ta oli teatud ulatuses isegi armastama hakanud ja kelle suhtumine temasse muutus nüüd päev-päevalt üha vaenulisemaks. Viimasel ajal juhtus sageli, et teda ei nähtud, et temast nagu märkamatuks mööda libiseti, et temale vastu juhtudes tunti ebaloomulikult suurt huvi kas või mõne koloniaalkaupluse akna vastu. Jah, oli enam kui kindel — nad eitasid juba aastaid oma kodumaal valitsevat kapitalistlikku korda, kuid oli samuti enam kui kindel, et nad eitasid veelgi suurema kirega ka neid võimalusi, mis viimasel ajal üha selgemini silmapiirile kerkisid. Pidi ta valusa tõe lagedale tooma kogu selle alastiolekus? Või pidi ta katsuma veel kord optimistlike lootusi põhjustada, lootusi, millesse ta isegi ei suutnud enam uskuda, ehkki ta püüdis seda teha mingisuguse sisemise tungi sunnil kõigi oma meeltega? Aimates oma jalgade ette põrandalegi vaadates, et kahe seltsimehe silmad on pöördumatult tema poole suunatud ja et ta kuidagi vastamisest ei pääse, sõnas ta viimaks ebamääraselt:

— Enamik neist ei ole igatahes... m e i e v a s t u.

— Enamik? Kas ei ole? küsis Pedussaar, ja ta häälekõlast võis aimata, et ta kaldub siiski teisiti arvama.

Oskar Tiituse käed hakkasid higistama. Ta oli sunnitud taganema — ta ei tohtinud ju teadlikult valetama hakata — ja ta taganeski. Kuid ta pidi neid ometi kuidagi kaitsta katsuma, neid sealt kohvikulaudade tagant, kes sõimasi teda nii oma tōu kui rahvuse reeturiks-mahasahkerdajaks. Ja ta ütles, hakates märkamatuks kordama oma hiljutises referaadis esitatud mõtteid:

— Jah, võib tõesti olla, et isegi enamik neist on praegusel silmapilgul

meie vastu. Aga ka see ei peaks meid liiga pessimistlikuks tegema. Nad on, nagu ikka lihast ja luust inimesed, oma ümbruse ja kasvatuse vili, ja mis-sugune see ümbrus ning kasvatus on seni olnud, seda me ei tohi unustada. Vaja on neile nüüd tasapisi lähenema hakata... hoopis teisest suunast. Vaja on kapslid nende ümbert katki muljuda ja nad sealt välja lasta. Vaja on... vaja on... ühesõnaga... vana vammus nende hingeelult tükkaaaval maha koorida ja uus vammus selle asemele panna. Täna ja homme nad on meie vastu, aga tunahomme või veelgi pisut edasi on nad meie poolt. Kindlasti! Ma olen selles veendunud. Ja... pealegi... eks te isegi tähendanud alles mõni minut tagasi, et me... ei tohi neid siiski kauemaks nende endi ja juhuslike tuulehoogude lükata-tõugata jätta ja et me... peame hakkama neid endile lähemale tõmbama. Ühesõnaga — lõhet meie haritlaste ja töölistkonna vahel tasandama asuma.

— Jah. Aga kuidas? küsis Pedussaar.

Oskar Tiitus tundis vaistlikult, et on saabunud silmapilk, mil ta võib oma kavadega lagedale tulla, kavadega, mida ta oli haudunud juba ligi kuu aega ja milles ta oli viimasel hetkel pisut kahtlema löönud. Praegu polnud neist kahtlustest aga enam jälgegi järel. Pikad üksildased õhtud ja unetud ööd, mil ta oli selle kõige üle põhjalikult järele mõtelnud, sisendasid temasse jälle hoogu ning löögijulgust. Mis siis — kaaluge, korrigeerige, tehke täiendusi ja lisandusi, võtke ette kas või olulisi muudatusigi, kuid ärge katsuge ignoreerida kõike üksnes selle pärast, et selle esitaja olen mina, tühine ja väike juurdetulija! mõtles ta sõjakalt. Ta põsed kippusid õhetama, ta sõrmedesse sigis kerge värin. Ja korruga hakkas ta rääkima — rahulikult ja kaalutelles, ehkki tal oli samal ajal tunne, nagu võiks ta häälel igal silmapilgul katkeda, killukesteks pudeneda, kuhugi suusügavusse kinni jääda.

— Kolme nädala eest tehti mulle ülesandeks koostada lähem kava kultuurilise kasvatustöö intensiivistamiseks Töölismajas. Ja ma mõtlen, et kas me ei saaks just selle kaudu... tabada ka teist kärbest... ütles ta.

— Nimelt? küsis Kristjan Sarv ja muutus äkki väga tähelepanelikuks: see oli vesi tema veskile, see oli midagi, mis puudutas otseselt tema enda igapäevaseid muresid.

Oskar Tiitus jätkas ühetooniliselt:

— Niikuinii oleme me alati hädas oma väikese lektorite kaadriga. Üks ja sama vaene mehike on sunnitud loenguid pidama mitme-setme hoopis erineva aine üle. Mis oleks, kui me katsuksime seda kaadrit laiendada... ka väljapoole meie oma inimesi? Ja just selle progressiivse intelligentsi arvel, kelle õigustamise eest ma täna õhtul selle ränga sauna sain.

— Nojah... kuidas te seda... päris konkreetselt mõtleksite? küsis Pedussaar ja nõjatas lõua jälle risti pandud sõrmedele.

— Konkreetselt? Võtame näiteks meie kirjandusliku ringi... ütles Oskar Tiitus. — Teatavasti tegelen sellega praegu peamiselt mina. Ometi pole ma neis küsimustes kuigi kompetentne. Aga miks me ei võiks pöörduda otseselt tolle ala spetside eneste poole? Niikuinii on nad viimasel ajal päris ootamatu julgusega risti vastu astunud... teisele leerile. Nõnda-ütelda — oma paadi ühest kaldast otsustavalt lahti lükanud. Mis siis muud, kui tõmbame nad tasapisi täiesti siinpoolse kalda juurde.

— Kuramus... see on ju õige mõte! ütles Kristjan Sarv.

Oskar Tiitus laskis tal lõpetada ja alustas kohe uuesti:

— Või jälle edumeelsed pedagoogid. Praegu valgustab meid kasvatuslikudes küsimustes elukutseline arst paragrahve studeeriva juristi kaasabil. See pole otstarbekohane. Tegelik õpetaja, kui teda pealegi pisut ette valmistada ja painutada, teeks seda kindlasti hoopis paremini. Muuseas, üheks esimeseks sammuks, mille teostamist ma näeksin juba kõige lähemas tulevikus, oleks... ärge imestage... korraldada meie saalis alaline kunstinäitus. Võib-olla oli see ehk liigne etteruttamine, aga... ma julgesin seda siiski teha. Nimelt sondeerisin ma juba vastaval pool pinda. Terve rida noori meistreid oleksid valmis pikema jututa meiega kaasa lööma. Ja siis veel — seeria loenguid loodusteaduste valdkonnast, alates maailma tekkimisega ja lõpetades kõige moodsamate vaadetega keemias ning füüsikas — muidugi võimalikult arusaadavas, nõnda-ütelda päris tavalises ristiinimese keeles. Ja... see oleks ka kogu minu aruanne, mille pärast te mind täna siia kutsusite. Kui te suudaksite mu ettepanekuid tõsiselt võtta, koostaksin lähema paari päeva jooksul enamvähem kõlvuliste inimeste kohta proviisorse nimestiku, ei suuda te seda mitte, noh... siis... midagi paremat ma tõesti välja mõtelda ei oska.

Ta vaikis ja neelatas kuuldavalt. Nüüd, mil ta oli selle viimaks välja ütelnud — ehkki katkendlikult ja veidi süsteemitult — alanes pinge temas jälle kiiresti.

Pedussaar sõnas, vaadates teda üksisilmi:

— Miks me ei peaks siis suutma seda tõsiselt võtta. Idee on hea. Tuleb muudkui selle teostamisele asuda.

— Selge! ütles Kristjan Sarv ja lõi lahtise peoga patsatades vastu laua-serva.

— Jah, tuleb muudkui selle teostamisele asuda, kordas Pedussaar.

Jutt katkes, sest naine, kes oli ennist Oskar Tiitusele ukse avanud, tuli teekannuga. Kuigi aeg oli niigi juba väga hiline ja külalised oleksid pidanud mõtlema lahkumisele, tõi auravate klaaside nägemine siiski kõigisse nagu uut vestluslusti. Pedussaar sirutas selga, surus enda ringutades vastu toolileeni, Kristjan Sarv kolistas aina jalgadega. Oskar Tiitus oleks ümber laua

askeldavale perenaisele meelsasti seljale patsutanud — rõõmsalt ja siiralt, nagu ta oli kord ammu sõprust avaldanud oma vanale emale.

— Palun, värskendage endid ivake. Suudki... hakkavad teil vist kuu- vama... sellest suurest jutuajamisest, naeratas naine.

— Tänan! ütles Oskar Tiitus.

Nad arutasid veel ligi tund aega edasi-tagasi, piiritlesid kavatsetavaid ülesandeid juba täpsemaltki. Ja kui kell viimaks kaks kukkus, olid nad nii mõneski küsimuses üksmeelsele otsusele jõudnud: Inimesi oli vaja juurde tõmmata: nad olid selles vajaduses täiesti veendunud; ja kui need inimesed ei tulnud juurde otseselt, omaendi algatusel, siis... pangem nad tõesti liikuma kas või sääraseid kõrvalteid mööda! „Liitigi, kui need sääraseid kõrvalteed sisaldavad juba niikuinii rohkesti kasutoovat ja tarvilikku!“ ütles Kristjan Sarv, kes tundis end selle tagajärjeka õhtu pärast kindlasti kõige õnnelikumana.

Viimaks hakkasid nad väsima: mõtted ei töötanud enam vajaliku selgusega, silmad muutusid kibedaks tuba täitva suitsu ja ründava une pärast. Sest kuigi see päev oli küll pühapäev, oli igal neist selja taga rohkesti pingutusi ning tööd — hommikust peale kuni hilise õhtutunnini. Ja Pedussaar tõusis, ringutas ning ütles oma tavalise sõnaahtrusega:

— Aitab. On tarvis ka vahel magada. Hakkame minema, seltsimees Tiitus.

— Jah, ongi aeg.

Kristjan Sarv saatis neid kuni eeskojaukseni, avas selle ja laskis nad endast mööda.

— Nojah, head õhtut, ütles Pedussaar, kadudes kohe tuisusesse pimedusse.

6

Hommikuks oli pakane pisut järele andnud, aga märatsev lumetorm kestis veel kogu järgnevasi päeva. Tänavad täitusid lumega nagu kohedalt hunnikusse kogunenud sulgedega; kojamehed ei jõudnud seda kõnniteedelt minema kühveldada; inimesed, kes pidid tuisust hoolimata oma käimisi käima, surusid endid vastu seinu ja aedu, kuhu tuulekeerised olid jätnud kitsaid rajakesi. Ja alles õhtu eel hakkas maru raugema, tõustes nagu kõrgemale, üsna pilvede alla, mis katsid täna taevast ühtlase halli massina.

Oskar Tiitus väljus postkontorist — mingisugune seletamatu rõõmutunne oli sundinud teda vanematele kirjutama — ja et ta tahtis oma tulevikukavasid enne nende rakendamist veel kord üksikasjalisemalt läbi kaaluda, otsustas ta kohe tagasi koju minna. Eilsed rünnakud Töölismajas olid lõpli-

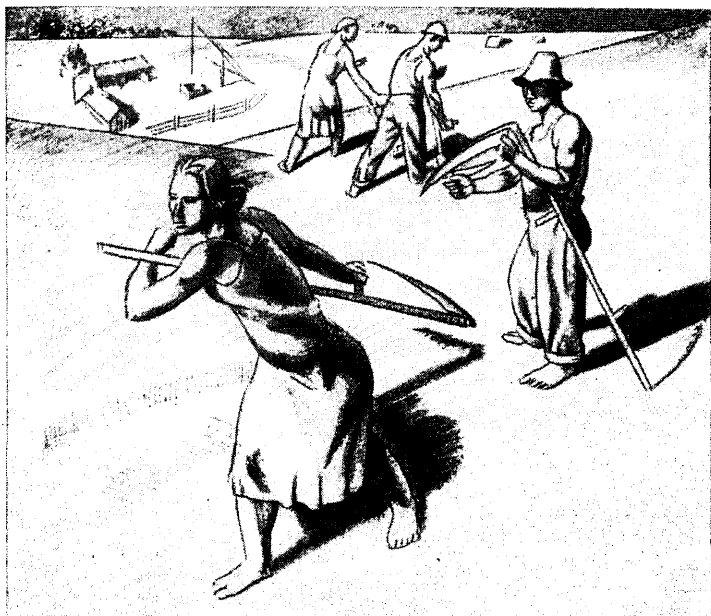
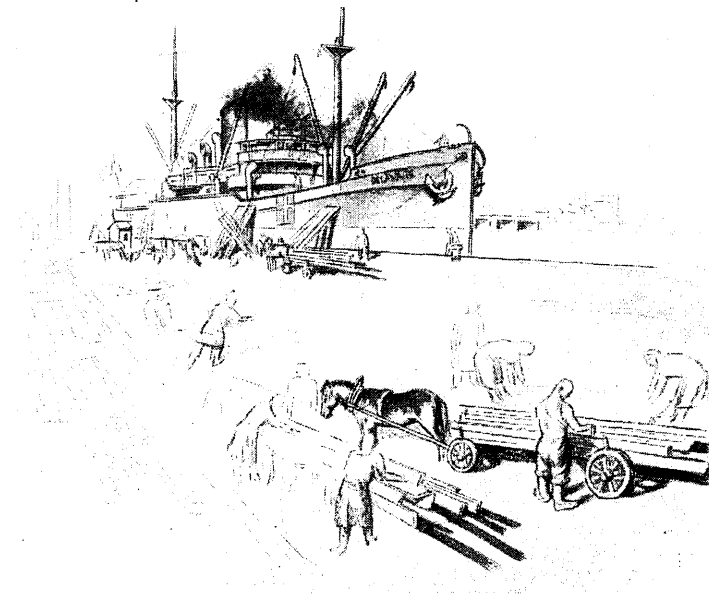
kult oma traagilise ilme kaotanud. Ta mõistis neid nüüd. Ta oli ainult paari tulusa kogemuse võrra targemaks saanud ja teadis seda selgemini, milleks ta peab töötama ja mille heaks ta peab end kogu jõust pingutama. Ta oli kuni hilise aovalgeni unetuna lakke vahtinud ja taipama hakanud nii mõndki asja, mis näis talle seni arusaamatuna, segasena, lausa seletamatunagi.

Ta jõudis varsti kodutänavasse, mõtles rõõmsa sõbralikkusega inimestest, keda ta tahtis üles otsida juba homme või tunahomme. Raugevad tuulehood löid talle otse näkku ja kogu elu oma palavate päevaprobleemidega paistis talle korraga väga lihtsana, nii lihtsana, et ta pidi lausa imestama, miks sedagi kõike, mis ta praegu plaanitses, polnud keegi ammu juba käiku lasknud. Ja korraga hakkas ta unistama — uljaid sangariunistusi, nagu need olid ta pead täitnud kord paljude-paljude aastate eest, poisikesepäevil, mil ta suurimaks igatsuseks oli oma kodukohast eemale pääseda ja vägevate tiivalöökidega laia maailma lennata...

Too omapärane, nagu kuskilt kaugelt minevikust esile kerkiv meeoleu vallutas teda nii tugevasti, et ta ei märganudki, mil ta oli juba tuttava hoo-vivärava juurde jõudnud. Ta surus selle kogu keharaskust abiks võttes praokile, hüppas paari pika sammuga läbi hangejoome, kuhu oli enne teda kaks rida sügavaid jälgi vajutatud. Ja imelik — alles nüüd meenus talle, et ta oli neid jälgi vaadelnud juba eelviimasest tänavanurgast peale ja et tal oli juba siis tekkinud veider mõte, nagu läheksid need täpselt sama sihi poole, kuhu temagi.

Teisel pool väravat, varjatud lund keerutavate iilingute eest, olid jäljed esmalt pisut segi läinud — siin oli hetk aega nagu aru pidades kohal tammutud. Siis aga suundusid need kindlalt ning otsejoones üle tühja õue, otse võõruseukse juurde, kadudes selle läve taha.

Oskar Tiitus läks trepist üles väga aeglaselt, käis kummargil, vahtis terase pilguga lumetükikesi, mis olid siin-seal hallidele puuastmetele pudenenud. Ja esimest korda oma lühikese tegutsemisaja jooksul märkas ta endas südant põksuma panevat hirmutunnet: kas siia oli tulnud ehk tõesti tema pärast, kas nood jälgede omanikud polnud ehk siiski... pärit sealt peatänavaaasutusest, mille külmrahulikku silti ta oli vaadelnud iga päev, kui ta sellest oma koduteel pidi mööduma? Järsku ärkvele virgunud enesekaitseinstinkt katsus midagi meelde tuletada — pabereid, kuhu ta oli teinud vajalikke märkmeid, raamatuid, mis ta oli hiljutist referaati valmistades uutelt seltsimeestelt muretsenud, nimestikku, mille ta oli koostanud alles eelmisel ööl... lootustandvate inimeste kohta, keda ta arvas oma plaanide jaoks kasutada võivat. Ja kui ta viimaks läbi kahe vaikse majakorra üles pöönigule jõudis, oma ärklittoa ukse ette, pidi ta tahestahmata silmapilguks

„Sadamas“ ja „Heinal“
(Töid ideekavandite võistluselt)

*Üüm internatsionali ...
(Ideekavandite võistlusel auhinnatud)*

peatuma ning hinge tõmbama, püüdes võitu saada tugevast ärritusest, mis oli ta ainsa minuti jooksul üleni higiseks muutnud.

Viimase teosa käis ta kikiarvabail, hiilis nagu vari läbi pimeduse, sirutas käe ettevaatlikult välja ja surus käsiraua järsu liigutusega alla. Ja see, mida ta oli loomusunniliselt oodanud, juhtuski: uks avanes... keegi oli selle vahepeal lukust lahti keeranud. Hetke jooksul, mis tal kulus üle lävepaku komistamiseks, katsus ta kiiresti-kärmesti meenutada, kas ta polnud ehk ise hooletu olnud, kas ta oli ehk ise siit lihtsalt uisa-päisa minema kihutanud ja võtme ilusasti teisele poole ette unustanud? Siis läbis teda nagu kerge krambihoog, mis sirutas ta selja väga kangeks ja mis andis talle otsemaid tagasi ka kadumisel oleva enesevalitsuse: tuba täitvast pealelõunahämarusest mustasid talle vastu kaks nurgelist inimkogu, selgesti nähtavad vastu heledate tapetite tagapõhja.

— N-noh? küsis ta kohe ja jäi poolel sammul seisma, sõrmed ikka veel kangesti külmana tunduval käsiraual.

— Oo, jõudsidki viimaks ometi kohale, pagana poiss! hüüdis vali hääl ja teine seisjatest hakkas kähku ta poole tulema.

Oskar Tiituse silmad harjusid kiiresti ja ta nägi nüüd, et see oli ju advokaat Suurkask, üks neid väheseid tuttavaid, kes ei püüdnud temast viimasel ajal kõrvale põigelda. Esimesel hetkel tundis ta kergelt rõõmuviirgu läbi südame virvendavat, siis aga kadus see jälle ja kohale jäi endiselt mingisugune umbne kahtlustus, mingisugune salapärane vajadus ikka veel valvel olla. Üldse — too pikk ning lärmakas mees mõjus temasse juba ammust ajast peale kuidagi ebamugavalt ja põhjusetult vihale ärritades. Ja kui ootamatu külaline talle tänagi suures kaares käe vastu ulatas, tegi ta näo, nagu poleks ta seda märganud, küsides pisut haavava otsekohesusega:

— Kuidas sa selle ukse siin lahti said?

— Mis, pagan, kuidas ma selle ukse siin lahti sain! Hahaha! hüüdis advokaat. — Vana unimüts! Kes siis nõnda kinniste silmadega ja uduse aruga ringi liigub, et... unustatakse isegi kõige olulisemad ülesanded...! Minu maja on minu kindlus, ütlevad inglased. Sinu maja aga, luba endale tähendada, on küll rohkem sissesõiduhoov kui midagi muud. Hahaha. Mul polnud ju üldse vajadust teda lahti saada, sest... ta oli juba lahti. No tervist, noh!

Ta upitas ikka veel oma kitsast valget labakätt, mis seisis nüüd Oskar Tiituse ees kuidagi väljakutsuvalt ja serviti nagu raiumiseks valmistuv kiinitera.

Teine tume kuju sohva juures naeris nüüd samuti ja ütles:

— Jah, sõber Suurkasel on õigus — uks oli tõesti lahti. Helistasime paaril korral ja... siis ta katsus igaks juhuks. Tulime sisse. Ja mõtlesime,

et . . . ootaksime veidi. Sest inimene, kes kauaks ja kaugele läheb, on hoopis hoolikam.

— Saage tuttavaks—härra Koolon, mees sinu kodulinnast. Muuseas—kas me võiksime ehk palitudki pooleks tunniks maha võtta? hüüdis advokaat.

Oskar Tiitus pomises midagi arusaamatut, oleks käe jälle meelsasti selja taha peitnud, pidi aga siiski viisakaks jääma ja tundis silmapilgu jooksul oma peos lühikesi ning jämedaid sõrmi, mille surve oli küll tugev ning mehine, ent samal ajal ka nagu liiga pealetükkiv. Kui tekkiv vaikushetk juba pisut tülikalt pikaks venis, ütles ta nagu vastutahtmist:

— Jah . . . olge head.

Advokaat Suurkask lõi hõlmad hoogsalt lahti, sirutas käed selja taha, näitas säbrus kasukakarva, millest hoovas halba loomahaisu. Karjuvalt kirjuruuduline sall ripakil üle teise õla, läks ta varna juurde, kohendas end, silus juukseid. Ta sirge kuklajoon kaldus iga liigutuse juures edasi-tagasi — pingul seisvad kõõlused mänglesid tõmmu naha all, üks suur soolatüügas punetas nagu vabarnamari. Siis pöördus ta tagasi toa poole ja ütles kaaslasel, kes naeratas kogu aeg mõlema allapoole kallutatud suunurgaga:

— Lase käia, vana semu. Mis sa eputad. Ma ütlesin ju sulle ometi, et meie käesoleva silmapilgu piduperemes on tore poiss ega tule üldse mõttele meid kohe jälle tagasi külma ja tuisu kätte kihutada. Pealegi . . . kus sul on ta juurde asja ju . . . vägagi tähtsate küsimuste pärast. Hahaha. Kannata aga, kannata, vennas, küllap sa imestadki veel, kui me varsti pikemalt seletama hakkame!

Võõras mees ütles nüüd viisakalt:

— Siiski . . . mulle paistab, et me segame praegu härra Tiitust.

— Aah, jäta! hüüdis advokaat Suurkask.

Nad läksid nüüd usinasti teise nagi juurde, mis asus otse ukse kõrval, ja advokaat Suurkask, lärmates aina edasi, hakkas kaaslasel palitut seljast kiskuma. Oskar Tiitus istus laua äärde ja vaatas neid tähelepanelikult. Too härra Koolon oli välimuselt peaaegu sarnane ühe noore pastoriga, kes oli alles hiljuti seltskonnas kõneainet tekitanud oma kirglikkude jutlustega, mis nõudsid suurejoonelisi reforme kõigil elualadel, reforme, mis pidid eesti rahva tagasi viima vähemalt õndsasse keskaega. Tal oli täidlane, punakavõitu nägu, kangesti leebed sinised silmad, kõrged põsenukid ja kumer ning läikiv otsaesine. Ta õlad olid jändrikud ning tugevad, turi pisut vimmas, rind lai nagu pidevalt harjutada armastaval kergesportlasel. Tema tugevas kullininas, mis andis talle veidi kiskjaliku välimuse, ettepoole lükatud paksum alahuules ja suures ning sõbralikus suus oli midagi meeldivat ja usaldust äratavat, mis hakkas Oskar Tiituse tuju jälle tasapisi paremuse poole kallutama.

Härra Koolon tuli viisakalt lühikeste sammudega tagasi üle toa, seisatas sohva kõrval, hõõrus käsi ja ütles veel kord vabandades:

— Mulle paistab tõesti, et me... segame teid oma juuresolekuga.

— Ei, pole midagi... Istuge, palun, ütles Oskar Tiitus.

Advokaat Suurkask, nüüd väga tõsiseks muutunud, kallutas korraga kogu oma pika kehaga ettepoole, lõngutas pead ja küsis:

— Kas see on õigus, mis kohvikus eile ja täna mulle räägiti?

— Nimelt?

— Noh... nad olevat ju sinu kohalt vallandanud.

Oskar Tiitus niisutas pikkamisi huuli.

— Ja mis siis sellest? pomises ta vastumeelselt.

— Sead! hüüdis advokaat Suurkask.

Härra Koolon ei ütelnud midagi, kergitas püksisäärt ja surus selja vastu sohvaleeni. Ta nägu jäi varju ja sellest varjust hiilgasid läbi ainult ta hele-dad ning liikumatult vaatavad silmad.

Oskar Tiitus katsus mingisugust vabandust leiutada, et neist kahest siiski hästi kiiresti lahti saada.

Advokaat Suurkask lõngutas ikka pead ja hüüdis vihaselt:

— Jahhhh... pole tõesti midagi ütelda. Täielised sead! Ja niiviisi siis tahetakse likvideerida hiiglaslikke ideesid, mis haaravad aiva enam ja enam inimesi oma soojendavasse paistesse. Imelik küll — kas nad on siis tõesti nii rumalad, et nad mõtlevad, nagu suudaksid nad vabalt voolavat vett vaigistada... nõnda-ütelda... peo ette panemisega? Kas nad's tõesti kujutlevad, nagu oleksid praegused sündmused mingisugused möödamineva tähtsusega nähtekesed, mis tulevad ja kaovad nagu tuulehood paljal põllul! Lollus! Maailma pale muutub ja selle asemel et uutele loovatele jõududele rumalast peast takistusi teha, peaksid nad neid uusi loovaid jõude just tasa-pisi tegevusse rakendama. Et murrang poleks liiga järsk, kui... tund ühe-korra täis saab. Ja täis see saab, selles ei võiks kahelda enam isegi lausa puupäised idioodid. Eks ole ju, sõbrad?

— Jah, vastupidistest võimalustest unistada... ei maksaks küll enam silmapilkugi, ütles härra Koolon väga korrektse häälega.

Oskar Tiitus tundis, kuidas ta keha hakkas jälle higiseks muutuma. Ta tõmbas huule hammaste vahele ja vaikis kangekaelselt. Advokaat Suurkask, nähes, et pole lootust oma küsimusele vastust saada, löi vihaselt käega ja jätkas:

— Lontrused... kurat võtaks! Tahetakse vist mehiseid mehi murdma hakata... füüsilise näljaga? Et küllap sa juba paindud, kui sind pigistada. Ometi räägivad faktid hoopis vastupidist keelt. Poolteist aastakümnet kat-suti vanu võitlejaid mõjutada, et nad armuandmispalved sisse annaksid

ja ... piltlikult öeldud ... isandate ees põlvili langeksid. Noh, loomulikult ei juhtunud midagi niisugust. Minu kaastunne, sõber, aga ühtlasi ka minu ... lugupidamine! Ära kohku — rün-da e-da-si! Pole kahtlust, et juba lähemas tulevikus võtavad meie omad algatuse endi kätte, ja siis ... noh! Tasumisetund tuleb ... ränk! Ptüi, rajakad! Juba homme päev teatan ma Seltsi, et ma sealt ... välja astun. Viimased mustasajalised! Ometi räägitakse igal võimalikul juhul vabameelsusest ja progressist. Veel kord — ptüi sihukes-tele seatigudele!

Vaikus.

— Jah, tagurluselaine käib meie maal praegu piirist piirini, ütles härra Koolon hetke pärast viivitades. Ja lisas kohe, hääles ikka seesama rahulik ning lahke kumin, mis äratas juba algusest peale Oskar Tiituse tähelepanu: — Tulin vaevalt paar päeva tagasi meie ühisest sünnilinnast. Kujutage ette — ka sealseid tegelasi küüditatakse oma kodukohtadest välja. Süü- tunnused enamatel kordadel puuduvad täiesti.

— Loomulikult puuduvad! hüüdis advokaat Suurkask. — Muuseas — siin pole midagi salata: sõber Koolon on ju niisamasugune opositsionäär ja veendunud pahempoolne nagu sina ja mina, ja sellepärast võin ma tema kuuldes sulle teatavaks teha ka kõige suurema sigaduse, mis sinu loo ümber praegu sepitsemist leiab. Nimelt tahetakse sind ... ära osta!

Oskar Tiitus kortsutas kulmu.

— Mind? Ja ära osta? Kes seda peaks tahtma?

— Kannata, kannata, vennas! hüüdis advokaat Suurkask ja naeris nüüd vihase põlastusega, nagu oleks ta sunnitud puudutama oma sõnadega midagi väga vastikut ja lausa määrivat. — Küsid — kes? Sõbrad, kes siis muud. Vana Sammal, professor Kondor, kõhataja anglomaan Rohi ja ... nõnda edasi. See, et üks sinutaoline intelligent on otsustanud liituda töölisliikumise- ga, on nende meelest midagi niivõrd häbistavat ja teotavat, et nad püüa- vad leida igasuguseid konkse ... sinu tagasitoomiseks ausasse seltskonda. ja nüüd nad on välja mõtelnud ... vaat missuguse plaani. Laupäeval seati sulle sulg seniselt kohalt sappa, täna aga ... võib-olla juba poole tunni pärast ... kõnnib siia su juurde keegi lükatav-tõmmatav isand ja kutsub sinu endaga kaasa omavahelisele koosviibimisele. Ja seal võetakse sind korralikult ette. Manitsetakse ja noomitakse. Ja lubatakse sulle kõigest hingest abiks olla uuesti jalule tõusmisel, kui sa annaksid neile ainult aka- deemilise kodaniku ausõna, et sa enam ... poliitikaga tegemist ei tee. See tähendab muidugi pahempoolse poliitikaga. Isamaaliitu võid sa astuda igal ajal! Isegi vastav pesake on sulle juba valmis vaadatud ... kuskil era- ettevõttes ... hoopis parema palgaga kui senine ... Noh, mis sa sellest jumalikust kombinatsioonist arvad, vennas?

— Pagana omapärane plaan, ütles härra Koolon ja naeratas jälle mõlema suunurgaga.

— Nniii, venitas Oskar Tiitus.

— Jah, just nii, ma ju tean! Olin ise juures, kui seda võimalust kaaluti, ütles advokaat Suurkask. — Ja ei osanud tõesti lausuda ei a-d ega o-d. Muide — saadikuna esineb käesoleval korral see selgrootu ajalehemees, Jakob Karm nimelt.

— N-niii . . . kordas Oskar Tiitus.

— Jah, just nii, ütles advokaat Suurkask jälle põlastavalt.

Äkitselt tõstis ta sõrme, sulges suu ja jäi kuulatama. Läbi vaikuse kostis raskeid samme, ettevaatlikke ja nagu ebakindlaidki, ja need sammud tulid iga hetkega aina lähemale, kuni ukseni. Kõik kolm toasolijat vaatasid oodates ühes ja samas suunas. Ja advokaat Suurkask pöördus kiiresti, kummardus ettepoole ja sosistas:

— Seal ta vist ongi. Tead, vennas, sa oled lihtsalt kanapime, kui sa ta meetilgutamisele järele annad. Ära tee seda! Meie aga härra Kooloniga . . . kaome nüüd. Kuula rahulikult — las ta kõneleb. Ja kui sul vähegi aega juhtub olema, tule õhtul „Kuld-Kalasse“ — mu sõbral oleks sinult tõesti üht kui teist väga tähtsat küsida. Praegu, nagu näha, ei jätku selleks enam aega. Kas tuled?

Väljas ukse taga krabistati millegagi.

Oskar Tiitus viivitas selgi korral vastusega, ehkki ta oleks nii meelsasti jälle kord pisut muusikat kuulanud ja klaasi likööri ning tassi kuuma kohvi joonud.

Advokaat Suurkask käis aga närvilise agarusega peale:

— Kas tuled? Jah, kas tuled, kuule?

— Hea küll, ma katsun, vastas Oskar Tiitus viimaks ja tundis ise samal ajal, et ta oleks pidanud lausuma siiski hoopis midagi muud.

Sel hetkel koputati.

Mõlemad külalised tõusid ja olid valmis kohe lahkuma.

Oskar Tiitus hüüdis veidi käheda häälega:

— Jah, palun.

Uks avanes, see oli tõesti Jakob Karm — külmast punetava näoga, korrektne nagu alati. Nähes juba läve tagant, et sõber polnud üksi, peatus ta poolel sammul ja küsis:

— Ma vist segan?

— Ei, pole midagi, tule aga sisse — tahtsimegi just parajasti minema hakata, ütles advokaat Suurkask.

Kahe lahkuja sammud läksid varsti treppi mööda alla ja Oskar Tiitus küsis:

— Noh, mis ime siis sinu jälle siia tõi?

Ajakirjanik vaatas kõrvale, näis mõtlikuna. Ja siis korraga otsustas ta nähtavasti täiesti avameelseks muutuda ning ütles aeglaselt:

— Küllap sa juba tead isegi. Ma ei usu, et see... lurjus... sulle vajalikku informatsiooni ei andnud.

Säärane ootamatu siirus vähendas tublisti Oskar Tiituses tekkima hakanud pahameelt. Ta noogutas ja ütles:

— Jah, seda ta tegi. Istu, ole hea. Niisiis täidad sa täna päästja keerubi ülesandeid ja katsud üht eksiteele sattunud hinge tagasi õigele teele tõmata. Kiiduväärt ülesanne, aga... Jah, näed, ka niisugustel hingepäästmistel on küljes oma kenakesed „aga'd“.

Jakob Karm laskus sohvale — raskelt, nagu mingisuguses tusatujus. Tema lootusetult abitu ilme meenutas sõbrale kohe möödunud aasta septembrit, mil see tasakaalutu mees liikus ringi täpselt niisamasuguse näoga. Ja tundes endas liigutavat kohe midagi haledusetaolist, ütles Oskar Tiitus naeratades:

— Ka sina, Ahasveerus, oled niisiis lõpuks ometi oma kindla sadama leidnud? Ei kahtle enam? Puhas rahvuslane, vanas heas klassikalises mõttes muidugi?

Vaikus.

— Ei kahtle enam, eks ju? küsis Oskar Tiitus veel kord.

Ajakirjanik matkis endale märkamatul ta kõnetooni, ohkas ja ütles:

— Pagan seda teab. Vahel paistab see nõnda, vahel teisiti.

— Aga kuidas sa siis mind pöörama julged tulla, kui sa ise endiselt kahe heinakoti vahel nälga tunned? küsis Oskar Tiitus.

Külaline kergitas õlanukke ja Oskar Tiitus vaatas teda nüüd teraselt jalust kuni peani. Ta oli küll tänagi rõivastatud oma tavalise peene elegant-susega, ometi aga ilmnnes temas samal ajal ka midagi hooletusse jäänut, midagi kulunut. Ja see midagi tekitas tunde, nagu oleks kõikjale ta kuuevoltidesse rohkesti tolmu kogunenud. Siis vaatlesid nad teineteist natuke aega pika, nagu sügavasti usutleva pilguga, kuni ajakirjanik viimaks pomises:

— Ma käisin kodus. Nad on seal tõesti... väga kindlad. Sa oled nüüd muidugi mu vennagagi kokku puutunud?

— Jah, olen küll, noogutas Oskar Tiitus, ja meenutades kohe rüsaajat rauatreialit, kes oli teda eilsel koosolekul kirglikult rünnanud, mõistis ta järsku kogu hingest selle vimma haritlaskonna vastu.

Tekkis jälle väga rõhuvana tunduv vaikus. Jakob Karm õõtsutas end pikkamisi edasi-tagasi ja pomises:

— Isa on kah... fanaatikuks muutunud. Jah, pole midagi rääkida, sina

ja su seltsimehed olete nende meeled täiesti kuumaks kütnud. Aga ütlemulle, kas sa oled siiski päris kindel, et see tee pole siiski... vildak tee?

Oskar Tiitus mõtles enne hulga aega, kui ta vastas viimaks endapoolse küsimusega:

— Ja kuidas sina arvad?

— Ma... ei tea.

— Kuid tahaksid kangesti teada, üks ole?

— Jah, tahaksin küll.

— Käisid siin kord südaöösi... ja pärisid... Targemaks pole sa aga saanud tänasenigi veel?

— Jah, ei ole.

Oskar Tiitus muutus äkki üleni punaseks — meelegohad hakkasid tui-kama, sooned tursusid ja pigistasid kaela kõvasti vastu kraeveert. Ja ta ütles nüüd pikkamisi, hääldades iga sõna nagu raiudes:

— Peaks vist kord juba aitama, inimene! Ära... vingerda niiviisi...! Kui sihukeses kaksipidimõtlemises ja kõhklemises taaruks ringi keegi neist teistest, kes on üles kasvanud suurtalus või südalinnas pehme mööbli keskel, siis... ma ei kõneleks midagi. Ja vastaksin ning seletaksin nii, nagu ma vähegi suudaksin. Aga... et sina... nõnda... vaat see on hoopis teine asi. Kas sa tead ka ise, sa... räbal... ja see sa oled... mispärast sa niiviisi kõheldes ja kaksipidi mõteldes ringi taarud? Tead? Ei tea? Aga mina tean! Sa kardad ikka veel, et sa võid kogemata liituda võimaliku kaotaja poolega, vaat mis! Ka sina, jah. Täpselt nagu kõik need, kes katsuvad endile tänapäeval lahti jätta nii ees- kui tagaust. Täpselt samuti. Ja pane tähele, mis ma sulle ütlen: see, mis on vabandatav mõnele talust tulnud aadlikule või jälle teise põlve intelligendile, ei ole vabandatav — sinule! Neile on uue ühiskonna alused võõrad, nad peavad nendega alles kokku kasvama ja kohanema. Sina aga... oled just sealt pärit. Ja nüüd...

Ta peatas, neelatas sülge.

Ajakirjanik pomises:

— Jah... nüüd...?

— Käi kus kurat ja mängi edasi oma kaheotsaga mängu, kuni sa kord seda tehes oma koivad murrad, ütles Oskar Tiitus vihaselt.

Jakob Karm tõusis aeglaselt. Ja tas oli jälle midagi nii abitut, midagi nii armetut ning kahtlevat, et sõbral tast veel kord hale hakkas. Ajakirjanik vaatas oma püstiseisva inimese kõrguselt ülalt alla ja ütles vaikse häälega, mis oli järsku senisest hoopis sügavamaks muutunud:

— Ma kaldun ka ise arvama, et see on minuga just nõnda, nagu sa räägid. Aga mis ma seal parata saan? Niisugune... närakas... või räbal... ma kord juba olen. Ja kui faktidele päris otsekoheselt näkku vaadata —

ma kardan tõesti. Kardan... jah! Sul on õigus — ma kardan! Muidugi — miks ma peaksin seda sulle salgama, kuigi see ei vabanda mind, vaid teeb mind sinule... loomulikult... veelgi vastikumaks. Nagu ma olen vastik ammust ajast... endalegi. Muuseas — seda kutset, millest advokaat Suurkask sind juba informeeris, ei maksa mul sulle küll vist edasi andagi?

— Ei! ütles Oskar Tiitus järsult.

— Nojah, see oli mulle juba ette selge, ütles ajakirjanik ja kehitas jälle mõttetult õlanukke.

Siis seisis ta pisut aega kühmuvajunult keset väikest hämarat tuba, vaatas nagu millegi üle sügavasti aru pidades akna poole, võttis varnast palitu ja hakkas seda vaikides selga ajama.

Ta oli juba ukse juures, kui talle näis järsku midagi meenuvat.

— Kas... need kaks... kohtasid sind väljas? küsis ta hetke pärast.

— Ei, nad olid juba enne minu tulekut siin, vastas Oskar Tiitus.

— Ära neid usalda... ei üht ega teistki... ütles ajakirjanik, viipas hüvastijätuks ja lahkus kohe kärmesti.

7

Oskar Tiitus ärkas kujutlusega, nagu lamaks ta kuskil laialadvalise puu all, paksus pehmes rohus, näoga vastu maad, mille päike on soojaks kütnud. Ta ringutas, jäi läbi hämaruse lakke vahtima. Lauakella vosvoriga kaetud osutid näitasid veel väga varast aega ja ta mõtles raugelt, et oleks vaja veel tunniks või teiseks magama jääda. Kui ta pisut pead pööras, sattus ta pilk aknast paistvale hahkjale hommikutaevale, mille sügavuses tukkus vaid üksikuid roosaveerelisi pilvekoonlaid — tuult ei olnud, ilm töötas tulla päikesepaisteline.

Kogu möödunud nädal oli olnud täis pingelist organiseerimistööd — täis nurjaminekuid, ent samuti ka täis õnnestumisi. Et und enam ei tulnud, hakkas ta seda nüüd kildhaaval meelde tuletama. Jah, mis seal salata — päris lodusasti see just ei läinud, nii lodusasti, nagu ta oli endamisi lootnud. Suur osa neist, kelle poole ta oma ettepanekutega pöördus, asus sissejuhatavate kõneluste ajal vägagi pooldavale seisukohale, niipea aga, kui ta neid selle või teise nende erialasse puutuva teema üle kõnelema kutsus, tõmbuti kohe kartlikult tagasi ja hakati igasuguseid vabandusi otsima. Mõned olid juba kauemat aega haiglased ega julgenud endile seetõttu ühtki lisakohustust võtta; teistel puudus vajalik aeg; kolmandad olid tööga niikuinii juba liiga ülekoormatud; neljandail oli parajasti ees midagi väga pakilist, mida polnud võimalik kuidagi kõrvale heita. Edaspidi, jah, edaspidi küll... ütlesid nad, vihjates ebamääraselt kuhugi tulevikku ja keeldudes samas kate-

gooriliselt pisutki täpsema aja kindlaksmääramisest. Ja kui ta oli nõnda enam kui kümnelt arvestatavalt tegelaselt — professoritelt, pedagoogidelt, kirjanikelt ja muud liiki spetsialistidelt — selliseid kõrvuti seisvaid pooldavaid heakskiite ja puiklevaid keeldumisi saanud, tekkis tas pikkamisi tunne, nagu pesitseks kõigi nende üsna kenade ning vabameelsete inimeste hinges mingisugune loomusunniline hirm, mis ajab neid igal sammul kartlikult ringi piiluma ja võimalikult vaiksemalt kõigest elavast ning liikuvast eemal seisma.

Ent kuuepäevase närvilise ringikihutamise järel oli ta püüdmistel kõigest hoolimata niivõrd tagajärgi, et ta võis asja tasapisi — vastavalt oma kavadele — siiski liikuma panna. Lubadusi esinemiseks tuli küll visalt, kuid tuli siiski. Ta lektorite nimestikku kogunes ligi tosin nime — paar arsti, paar luuletajat, üks proosameister — ehkki mitte just esimese järgu suurus —, kolm kirjandusloolast ja rida dotsente ülikooli juurest, kes polnud veel vajalikul määral elutargad, et hoiduda liitumast selliste „üldrahvuslikult kahjulike üritustega“... Ja nõnda see pidi siis täna algama — esimese sammuga nooremasse generatsiooni kuuluvate kunstnikkude poolt: rikkalik ning hästi korraldatud tööde näitus ühes sissejuhatava sõnavõtuga realistlikust kunstivoolust ja selle ülesannetest ühiskondlikus elus.

Oskar Tiitus ringutas veel kord ja tõusis siis istukile. Ja nüüd, mil ta oli kõigist nurjumistest ja viltuminekutest hoolimata siiski pika sammu võrra edasi jõudnud, tundis ta end tõesti õnnelikuna. Praegu liigub see suur ning progressiivset tagamõtet omav ettevõtte küll veel üsna aeglaselt, aga ta liigub siiski, ja pole kahtlust, et juba üsna varsti võib ta oma bilanssi märkida hoopis suuremaidki tulemusi, mõtles ta. Pealegi oli see hiljutine rabelemine ühes kaasaskäivate kahtluste ning pettumustega temale lõplikult ja päriselt kätte näidanud tema õige koha edaspidises elus — kui ta oli tundnud end seni rippuvat nagu kahe maailma vahel, pooliti Töölismajas ja pooliti vanade kaasvõitlejate killas, siis nüüd oli see kahepaiksus ometi viimaks otsustavalt möödunud.

Ta suitsetas veidi aega mõtlikult oma sõrmi vahtides, lükkas siis jalad tuhvlitesse ja läks pesukausi juurde. Hõõrudes jääkülma veega kaela ning kukalt, mõtles ta endamisi, et niisiis on ta peale ligi paarikümneaastast eksirännakut tagasi jõudnud sinna, kust ta oli kord alustanud ja kust ta oleks pidanud kohe otsejoones edasi minema. Aga teine, sellele järgnev mõte ütles talle tänagi, et küllap ka need kakskümmend eksiaastat lasevad end kasulikult rakendada ja et — veelgi enam — nende eksiaastate rakendamine ongi ju alanud! Jahah, kas ma pole siis nagu lüli, mille ülesandeks on ühendada kaht nii tähtsat ühiskonnakihti, nagu on seda ühelt poolt oma õigusi taotlev töötav rahvas ja teiselt poolt sama töötava rahva lastest koos-

nev intelligents, kes on nagu mingisuguse saatusliku eksituse kaudu eemale tõmbunud oma isadest ja emadest, oma õdedest ja vendadest... ütles ta kuuldavalt, pisut sentimentaalne äkki kasvama kippuva uljuse tõttu. Ja siis hakkas ta kähku-kärmesti riietuma, otsekui oleks tal vaja kuhugi rutata, ehkki ta pidi Töölismajja jõudma alles kella kaheks.

Perenaine tõi kohvi. Ja hommikusöögigi varsti lõpetanud, otsustas ta ülejäänud vaba aja jalutamisele kulutada. Päris muretule ja vabale jalutuskäigule, nagu ta polnud seda nautinud enam ammugi! Ta keeras ukse hoolikalt lukku (juhtum advokaat Suurkasega ja selle salapäraselt silmapiirile ilmunud ja niisama salapäraselt kadunud sõbra Kooloniga ei ununenud ikka veel), läks mööda naksatavat puutreppi alla ja astus tänavale. Külm õhk kargas talle kohe näkku, ja et kõik kohad olid praegu täis eredat päikesevalgust, siis näis see jääne külmus tulevat otse selgest talvetaevast, harvikult asuvate roosakate pilvekoonalde vahelt. Lumi krudises läbilõikavalt ja üle katuseveerte rippusid valged lumelahmakad, voldilised nagu majadele laotatud palakad.

Oskar Tiitus hulkus vaevalt pool tundi läbi hangejoomeliste kõrvaltänavate, tundis siis jalgu külmetama hakkavat ja kiirendas käiku. Kui ta vangimaja ette jõudis, ilmus korraga kuskilt nurga varjust nähtavale advokaat Suurkask, kes naeratas talle juba kaugelt vastu ja hüüdis tervitades:

— Oo, vanasaks, nii varakult juba liikvel!

— J-jah, pomises Oskar Tiitus.

Pikk mees asus kohe tihedalt ta kõrvale ja hakkas temaga sammu pidama.

— Kuhu — kui küsida lubatakse?

— Niisama. Mitte kuhugi eriliselt.

Advokaat otsis mööda taskuid, pööras selja vastu tuult, süütas paberossi. Ta näis veidralt närvilisena ja vaatas paaril korral nagu kedagi järele oodates üle õla. Iga kord, kui ta uue sõõmu suitsu tõmbas, nõksatas ta pea pisut ettepoole — äkilise, ebaloomulikult mõjuva liigutusega, meenutades nokkivat lindu, kes sihib vihase püsivusega ikka ja jälle kõrvale põikleva saagi pihta. Järsku võttis ta Oskar Tiituse küünarnukist kinni ja ütles sosinal:

— Tead, vennas... ma soovin sulle südamest õnne! Niisugune edu, palun väga! Kell kaks avatakse? Noh, olen kohal nagu vana viieline. Miks sind enam kunagi kohvikus näha pole — võiksid ometi ka ise vaadata, kuidas sinu aktiivne ja edurikas töö seal Kuu tänava kandis meie vaimuelu tipud kihevile ajab. Ma ei liialda, kui ma ütlen, et oma endiste sõprade silmis oled sa praegu lausa verejanuline rõõvel, kellel on vöö vahel vähemalt kaks püstolit ja kolm kaheteralist kinžaali. Hahaha. Vahel pean ma keele kõvasti hammaste taha suruma, et mitte laia naeru mõirata. Pagan

võtaks... kadedaks teed juba minugi. Kuradi kahju, et mul ei ole sinu hoogu ja hakkamist. Nüüd... saan ainult kaasrõõmu tunda ja... sümpatiseerida. Sellest on aga seakombel vähe!

Ta vaikis ja näis vastust ootavat — Oskar Tiitus nägi otse edasi vaadateski ta viltu pööratud suuri silmamune. Üks voorimees kihutas mööda ja hobuse kapjade küljest lendas õhku suuri lumekamakaid. Siis jõudsid nad kohvikuukse ette, ja ehkki Oskar Tiitus polnud kavatsenud siia sisse astuda, kasutas ta nüüd juhust ja püüdis kohe soovimatust kaaslasest vabandada:

— Mul on siin väike kohtumine. Sina vist... kõnnid edasi?

Advokaat Suurkask mõtles hetke, kortsutas kulmu, pööras jälle oma suuri niiskeid silmamune ja vaatas nendega ikka kuidagi kõrvalt, otsekui peitva varju tagant. Siis noogutas ta nagu sõbra soovile vastu tülles ja ütles pikkamisi:

— Jah, seda küll. Mina kõnnin edasi. Kella kahe ajal aga... näeme, eks ole?

— Võimalik, võimalik, ütles Oskar Tiitus.

Ulatades palitut üle võre riidehoidjale, mõtles ta tahtmata, et millest küll on tingitud see sügav antipaatia tolle jutuka ning ülisõbraliku inimese vastu, kellega ta oli olnud ometi alles hiljuti koguni südamlõikus sõprusvahekorras. Kuid ka täna ei leidnud ta sellele päev-päevalt aina teravamaks muutuvale küsimusele ühtki rahuldavat vastust — see oli lihtsalt nõnda, see oli paratamatu fakt, ta ei saanud oma tundeid kaine mõistusegi abil endiseks muuta. Ja olles endamisi kindel, et ta teeb oma muutunud suhtumisega vanale kamraadile ülekohut, siirdus ta ridastikku asuvate tühjade laudade vahelt läbi otse puhveti ette, kus istus juba koos enamik ta endisi kohviku kaaslasi: professor Kondor, rahukohtunik Loomet, kolonel Rajandi, kirjanik Sammal, Jakob Karm, peatoimetaja Salurand ja veel paar noorukit, nähtavasti üliõpilased, kelle näod näisid talle küll tuttavatena, ehkki ta ei suutnud neid paremgi tahtmise juures meelde tuletada.

See, mis ta siia vaiksesse nurgakesse juhtis, oli kindlasti möödunud aastate harjumus, ja alles nüüd, mil ta neid vaenulisse leeri koondunud inimesi jälle enda ees nägi, läbis teda terav teadmine, et ta ei kuulu ju enam sellesse ringi, et tal pole nende kohvi ning kuulujutte imevate meestega enam midagi ühist. Ja ta tahtis kohe pöörduda ning hoopis mujale minna, ükskõik kuhu, kas või sinna külmust hõõguva seina äärde. Samas aga ärkas tas mingisugune seletamatu jonnakus, mingisugune sõjakas näidata-tahtmine, mis sundis teda kohe otse edasi minema. Ta peatus üsna lauaotsa juures, naeratas ja küsis kõigile kuuldava häälega:

— Kas härrad lubavad ehk manu istuda?

— Ole tervitatud, kallis külaline, ütles rahukohtunik Loomet, tehes talle kohe enda kõrval ruumi.

Kuni ta tooli tõi, vaikiti nagu oodates. Ja ta teadis kogu aeg, et teda vaadatakse praegu teraselt — kes läbi varju pakkuvate prilliklaaside, kes üle ajaleheserva, kes kõõritades kulmude alt. Siis litsus ta enda üsna kongus ninaga ohvitseri ja Ralf Kondori vahele, asetaski paberrossikarbi lauale ja küsis kerglaselt esile kargava irooniaga:

— Ajasin teie jutu sassi, nagu näha?

— Ei, mitte põrmugi. Just vastuoksa! ütles kirjanik Sammal.

— Avaliku lokaali keskustelu — midaks sellest sassi ajada? noogutas kolonel Rajandi ning liskas kohe ootamatult sõbraliku muige saatel: — Oligi hea, et sa tulid. Aitad ehk kõneaine mõnele muule teemale viia — juba pool tundi pinniti mind nagu kõrge tribunaali ees: mis sa arvad operatsiooni kohta selles sektoris ja mis sa arvad operatsiooni kohta tolles sektoris? Nagu oleksin mina see kõige moodsam strateeg, kes suudab ainsa käelligutusega kogu arenevale kisklemisele lahe taga vajaliku suuna anda. Noh, kuidas siis teie ka elate ja olete?

— Hästi, ikka hästi, ütles Oskar Tiitus.

— Tempora mutantur et nos mutamur in illis, ehk maakeelde ära seletatud: ajad muutuvad ja meiegi muutume ühes nendega, ütles rahukohtunik Loomet ja pilgutas ise paljuütlevalt silma.

Kroonuprofessor Kondor, kes oli seni sõnalausumata üle laua vahtinud, tõmbas järsku õhku kopsudesse ja naeris kuuldavalt. Ta huuled avanesid valju naksatusega, kui ta kohe pomises:

— Mis... ajad muutuvad! Ajad ei muutu midagi. Muutujad on just inimesed ise, kes... nagu ei teagi enam, mille kõigega hakkama saada. Hullustuse laine... veereb üle maailma. Eks näe, millal kaine aru jälle aukohale tõuseb ja kõike juhtima hakkab. Seni aga...

— Õige! Lõvi mõirgab ja isegi värvukesed puude okstel hakkavad lödi-sema. Või nagu Rolland laseb oma Dantooni üleolevalt lausuda: „Lapsed kipuvad isa õpetama, kuidas... järeltulevat sugu muretseda!“ hüüdis rahukohtunik Loomet.

Ettekandja tuli kohviga ja Oskar Tiitus hakkas seda lonkshaaval jooma. Ta teadis kogu aeg, mida need mõistukõned tähendavad, need mõistukõned ühes viltu vaatavate pilkudega. Üha kasvav õrritamismvajadus sundis teda hetke pärast lausuma:

— Iga sõna, mis härrad praegu pajatavad, on tõesti lausa kuld. Aga... kui minna nüüd veidi reaalsemate asjade valdkonda: meie pool toimub täna pidulik kunstinäituse avamine — nagu te olete ehk suvatsenud viimaste päevade ajalehtedest lugeda. Kas keegi teist ei sooviks minult kutseid saada?

— Kahjuks... puudub mul aeg... jumalteab mihukeste poisikesenar-ruste pealtvaatamiseks, ütles professor Kondor tigidalt.

— Kahju. Aga teised... ehk siiski? küsis Oskar Tiitus.

Kirjanik Sammal noogutas nõus olles, ehkki oli täiesti kindel, et ka temal oleks teha hoopis midagi targemat kui logelda mööda mingisuguseid Töölis-maju. Kuid ta oli kõige elukogenum ja tema vahepeal tumestunud silma-ring hakkas kurjade faktide sunnil taas pikkamisi avarduma. Ta võttis ulatatud kavalehe, luges seda tähelepanelikult ja ütles pooldavalt:

— Ilus ettevõte, pole midagi rääkida. Rahvast tuleb kokku kindlasti... murdu.

— Iludus iluduseks, aga... Teadagi, milleks seda praegu tehakse! ütles professor Kondor.

— Tjah... silmapilgu sobivuse üle võib muidugi vaielda, noogutas kolonel Rajandi sõjameheliku otsekohesusega.

Tekkis jälle pingule tõmbuv vaikus ja Oskar Tiitus nautis sisemise hea-meelega seda umbset vimma, mis talle kunagiste sõprade nägudelt vastu hõõgus. Oli huvitav teada, kas nad kavatsesid teda veel kord õigele teele pöörata või pidasid nad teda juba liiga küpseks... mõne linnataguse kruusaaugu tarvis. Peatoimetaja Salurand imes sõnalausumata piipu, Jakob Karm veeretask tühja veeklaasi ega osanud sellega nähtavasti midagi peale hakata, rahukohtunik Loometigi silmad olid karmid ja külmad, ehkki ta katsus ka täna varjata end oma kõike lahkava skeptilise naeratuseta. Kolonel Rajandi liigutas aeg-ajalt jalgu ja iga kord, kui ta seda tegi, kostis laua alt nõrka kannuste kõlminat. Kui vestlus ikka nagu savisse takerdunult paigal tammus ja kuhugi välja ei viinud, hakkas Oskar Tiitus viimaks tüdi-nema ja otsustas jälle oma teed minna.

Ta oli parajasti ümber tänavanurga käändumas, kui keegi talle suure hooga järele jooksis — Jakob Karm, ajakirjanik.

— Noh, mis sina siis kihutad? küsis Oskar Tiitus pahuralt, sest ta oli kindel, et vaene kõhkleja hakkab talle tänagi oma kartlikke küsimusi esitama.

Ja ta oli ootamatusest lausa ümber kukkumas, kui talle selle asemel kiiresti-kiiresti sosistati:

— Jää päris rahulikuks ja ära tagasi vaata — see siga on meist vaevalt mõnekümne sammu kaugusel. Ma tahan sulle midagi ütelda, mis... Lähme kärmemini, et ta meile niipea järele ei jõuaks.

Oskar Tiitus küsis niisama vaikselt:

— Kes?

— Too nuhk, loomulikult! ütles Jakob Karm. Ja võttes samas mingi-sugust uljast ülemealikust teeseldes sõbra kaenla alt kinni, jätkas ta kohe veelgi enam rutates: — Eile õhtul oli mul juhus pummeldada kellegi oma

koolivennaga, kes... teenib juba ammust ajast siseministeeriumis, kaunis vastutusrikkal kohal. Tema alla just... niisugused asjad käivadki. Suurkask on juba sügisest saadik ta teenistuses ja tüürib... pagan teab mis-suguse karjääri poole. Omavahel ütelda — ma kahtlustasin teda ammugi, sest... minu teada külastas ta su korterit sinu enda äraoleku ajal... vähemalt kolmel korral. Ole ettevaatlik — ta on kaval ja halastamatu.

— Nõn-da... pomises Oskar Tiitus kahvatavate huultega.

— Jah. Ja veel midagi, mis sind puudutab — nii tänane kunstinäitus kui kogu teie ühing suletakse.

Vaikus.

— Tänane kunstinäitus ja kogu meie ühing... suletakse? kordas Oskar Tiitus sõnahaaval.

— Jah.

— Aga... aga... kust sina seda tead?

Jakob Karm vastas kähku:

— Ikka... samast allikast. See on juba otsustatud, teostamine sünnib aga täna. Nii et... ärgu see tulgu sulle ootamatusena...

Ta peatus, ulatas jumalagajätuks käe.

Oskar Tiitus suutis end juba veidi koguda ja ütles vaikselt:

— Tänan, sõber.

Ajakirjaniku nägu tõmbus kõverale naeratusel, mis kiskus ta suu inetult viltu ja tõusis pikkamisi üle ninatiibade kuni silmadeni. Äkki muutus ta pilk imelikult niiskeks ja ta pomises segaselt:

— Hea küll, pole midagi.

Siis võttis ta käevangust kepi ja hakkas seda meeleheitliku hooga keerutades mööda tulnud teed tagasi sammuma.

8

Oskar Tiitus seisis pisut aega liikumatult tänavanurgal ja hakkas siis pikki samme võttes koju tõttama. Kuuldud uudis oli tas kõik segi raputanud, oma aluselt kõrvale nihutanud. Tüütavad külmavärinad jooksid mööda ta selga üles-alla, kõrvad kohisesid, jalad tõusid ning astusid mingisuguse erilise kergusega, otsekui liigutataks neid väljaspool tema enda tahtmist. Ja ikka näis talle, nagu peaks ta kiiresti-kärmesti jooksma pistma, et arenevatest sündmustest ette jõuda ja et päästa veel, mis ennast vähegi päästa laseb...

Kuid see ebamäärane, nagu udus ringi taaruv meeleolu lahkus juba varsti, andes maad hoopis kainematele mõtetele, kuigi ka need olid veel täis

sihitut rahutust, täis valusat rabelemisvajadust. Ta vaatas vargsi üle öla. nägi kuskil väga-väga kaugel kaht ülestõstetud kraega mehekogu vastamisi seisvat: Jakob Karm oli jälgi ajava advokaadi kinni püüdnud ja viitis nüüd selle kallist aega. Silmipimestavalt selge talvepäike pani kõnnitee kõrval asuvate majade aknad särama ja härmanõelad seintel värisesid nagu tibatillukesed tuleleegid. Kogu nähtav ümbrus, kuhu ta pilk ulatus, hõõgus seda siirast, südamesse minevat sõbralikkust, mida tajudes oli raske midagi halba ning alatult-reetlikku . . . isegi kujutella.

Ta katsus nüüd kramplikult mingisugusele otsusele jõuda — jah, polnud kahtlust, ta pidi midagi ette võtma: ta ei võinud ometi siin tegevusetult paigal tammuda, samal ajal kui . . . Ometi aga ei osanud ta ikka veel millestki kinni haarata, millegagi algust teha . . . isegi oma peas sündivaid mõtteid korralikult lõpule viia. Hetkeks näis talle, nagu peaks ta tagasi kohvikusse minema ja vanalt sõbralt veelgi täpsemaid andmeid küsima; siis aimas ta nagu kõigest eemal-kaugel seistes, et arvatavasti on ta ammugi juba saatuslikult hiljaks jäänud; veidi hiljem aga haaras teda uus veelgi suurem tegutsemishoog ja ta mõtles mingi magusvalusa ahastusega, et küllap need kavalad verekoerad on tema järelt näpanud iga pisiasjagi, mille hoidmisega ta ei osanud küllalt hoolas olla. Ja alles siis, kui ta oli juba koduvärvasse jõudmas, suutis ta end jälle pisut tugevamini kätte võtta, taibates esmakordselt, et õieti peaks ta ju praegu hoopis kuskil mujal olema . . .

Korraga muutusid ta mõtted väga selgeks — kõik juhuslik ning ebakindel kadus, selle asemele asus mingisugune lõikav teravapiirilisuus, mis ei lasknud enam sihitult ringi tammuda. Ta pöördus järsult, vaatas veel kord selja taha ja suundus kähku vastu jõge jooksvasse põiktänavasse.

Ta käis nii kiiresti, et külmavärinadki seljas ning õlgades varsti järele andsid. Siis tegi ta veel paar üsna ülearusena näivat jänesehaaki. Ja kui tänav ta läheduses nüüdki tühjaks ning vaikseks jäi, rahunes ta lõplikult.

Ta jõudis lumisele puisteele, läbis selle, läks konarlikust nõlvakust alla jõe jääle ja sammus vastaspoolsele kaldale. Möödus ühekordsetest, hallidest või kollastest puumajadest; irvakil seisvatest hoovivärvavatest ja pikkadest-pikkadest plankaedadest, mis ei tahtnudki nagu lõppeda; haistis varsti üha lähemale nihkuvate tühjade põldude hõngu. Ikka nägi ta oma teel ainult üksikuid inimesi, aga keegi neist ei pööranud talle erilist tähelepanu, välja arvatud ehk üsna tavaline uudishimu. Ja jõudnud viimaks kuhugi sügavate hangedega täidetud umbsoppi, ikka kellestki nähtavalt jälitamata, lähenes ta kohe otsejoones väikesele aiamaajakesele, mis vaatas teda nagu oodates üle paljaste sõstrapõsaste.

Ta tõmbas pruuniks roostetanud kellasangaga, ootas veidi aega, tõmbas uuesti. Üks nagu vilksatas rõduakna kardinat varjust, piilus, vaatas läbi

lillelehtede. Ja kadus siis jälle ruumi mustavasse sügavusse. Oskar Tiitus ei kuulnud sammude lähenemist, aga äkki raksatas ta näo ees teravalt, uks avanes ja seltsimees Pedussaar, seistes keset suurt, edasi-tagasi lainetavat aurupilve, ütles sõbralikult, sinatades teda täna esimest korda:

— Jah, tule sisse. Ruttu.

Oskar Tiitus liikus temast külge ees hoides mööda ja ütles kohe:

— See on hea, et ma . . . su kodust leidsin. Asi on halb.

— Noo? venitas endine poliitiline vang pikkamisi. — Halb?

— Jah. Ja nimelt nõnda, et . . .

Pedussaar oli ukse lukustamisega valmis saanud, pöördus nüüd ja naeratas kuidagi vaikselt. Ta tuli üle põranda, tõstis kaks tooli laua juurde. Ja ütles, kõrgendamata ikka veel häält:

— Ja nimelt nõnda, et . . . politseiärrad on otsustanud tegutseda. Ja et sinu enda kannule on asunud su lähem sõber. Jah, ma tean. Mis seal parata — tuleb see teatavaks võtta ja . . . valmis olla. Ära siis sellepärast meelt heida. Ka halval asjal on vahel oma hea külge. Ja kes teab, miskaudu nende tänane vägitegu meile kord kasuks pöördub. Muuseas — siia tulla poleks sul küll maksnud.

Oskar Tiitus vaatas enda ees istuvat meest kitsasteks pragudeks tõmmatud laugude vahelt, oli nagu pisut pettunud, tundis loomusunniliselt, et ta peaks kohe jälle minema hakkama. Kuid ta ei teinud seda, istus nüüd samuti ja küsis:

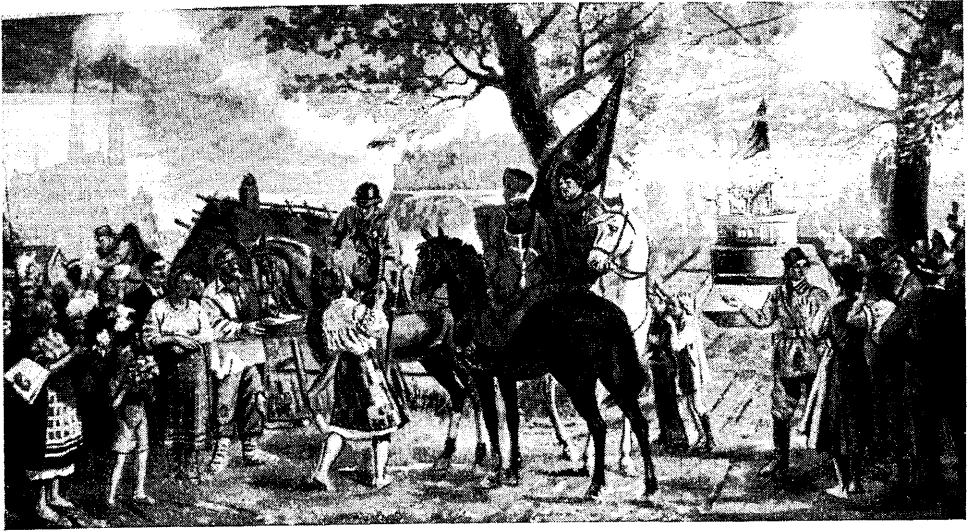
— Miks?

— Noh . . . on mõnesuguseid põhjusi, mis . . . manitsevad pisut suuremale ettevaatlikkusele. Ametlikult mina ja minu vanglakaaslased . . . praegu ju millegagi ei tegele.

Vana võitlusmehe rahulik suhtumine seadis Oskar Tiituse lõplikult jalule. Taibates isegi nüüd oma kaalumatu kergemeelsust, ütles ta:

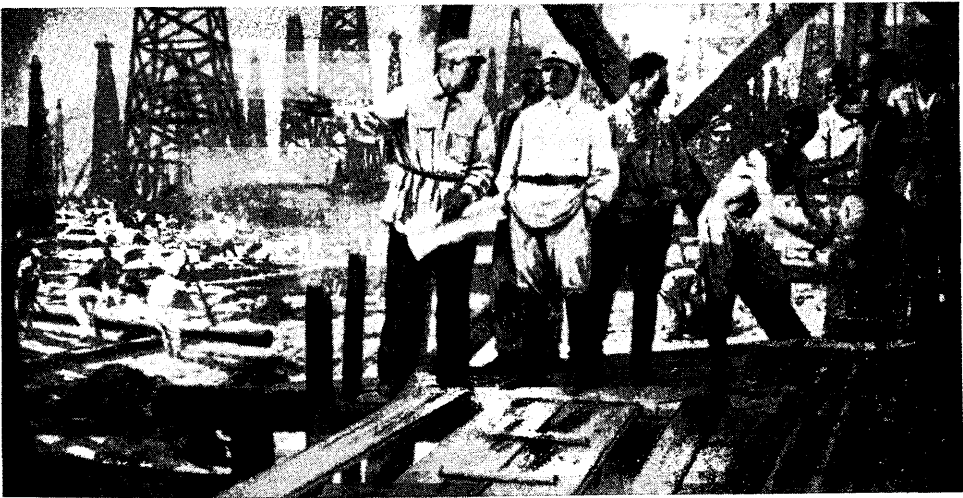
— Jah, see on õige, aga . . . ma tõesti ei teadnud esimesel silmapilgul, mis teha või ette võtta. Ja ei tea praegugi veel . . . päris täpselt. Kuidas siis nüüd . . . saab?

— Mitte midagi erilist, ütles Pedussaar. Kuni ta piipu täitis, tekkis jälle lühiajaline paus. Tubakas oli niiske, ei võtnud kohe tuld, ta kõhnad põsed liikusid imedes üles-alla, kuni ta suunurkadest hakkas viimaks siniseid suitsupilvekesi ilmuma. Võib-olla katsus ta mingisugusele konkreetsele otsusele jõuda, võib aga ka olla, et ta tahtis hirmunud külalisele vajalikku rahunemisaega anda. Siis viskas ta põleva tiku tuhatoosi, kustutas selle kohe piibupõhjaga ja lisas jälle sõnahaaval: — Kell hakkab varsti pool kaks saama. Mine kohale ja . . . ära karda midagi. Arvatavasti tahavad nad sind üle kuulata ja . . . küllap sa juba näed isegi, mis edasi sünnib. Loomulikult

P. P. Sokolov-Skalja

Pannoo

A. Ljubimov

Kodumaa vajab naftat

Abij Jarmuhamedov

Krimmi tatarlaste ülestõus 1855. a.

U. S. Sampilov

Püüdja

ei tohi sa kõnelda neist kaugematest sihtidest, mis... Nojah — üldse — kogu asi seisis ainult üsna tavalistes kultuurilistes küsimustes. Tänapäevase käigu siia võtsid sa muidugi ette... täiesti juhuslikult... ütleme... hariliku jalutusena. Nii, eks ole?

— J-jah, pomises Oskar Tiitus.

Natuke hiljem ta lahkus, läks jälle läbi päikeses sädelevate äärlinnatänavate, peatus veidi aega sillal ja teeskles üle selle serva alla vahtimist. Kui ta raekoja ette jõudis, nägi ta enda ees minevat kolme tuttavat mehekogu — vana elutarka kirjanikku, kolonel Rajandit ja advokaat Suurkasket, seda äraandjat. Ja selle asemel et neist suures kaares mööda hiilida — nagu ta esimesel silmapilgul kavatses — läks ta neile kärmesti järele ja küsis hästi teeseldud lõbususega:

— Noh, kuhu siis nüüd?

— Täpselt sinna, kuhu sina ise, täpselt sinna! ütles ohvitser rõõmsalt ega paistnud ta äkilise ilmumise üle imestavatki.

Kirjanik Sammal nihutas enda üsna kõnniteeveerele ja seletas kohe pikemalt:

— Jah, see oleks teie ilusa algatuse vastu lausa hoolimatus, kui me seda kaasa ei teeks. Muide — kogu meie laudkond otsustas teie ettepaneku jaatavalt. Kohtuhärra ühes avaliku arvamisega kõndisid juba enne meid minema. Ainult professorid paistsid oma põhimõtetest karmilt kinni pidavat, aga... ma ei imestaks, kui nad samuti juba meist varem päralt jõuavad.

— Vaata, vaata, see on ju tõesti tore ja erapooletu suhtumine... tõesti tore! ütles Oskar Tiitus.

Sel hetkel pistis advokaat Suurkask käe oma tavalise kombe kohaselt ta kaenla alla, naeris südamlikult ja ütles:

— Kiidad neid asjata, vennas. Edvistavad! Püüavad endid näidata hoo- pis vabameelsematena, kui nad tegelikult on. Jah, jah, ärge salake midagi — eks see olnud ju mina, kes teile nii kaua visalt peale käis, kuni te... viimaks järele andsite. Mis, pagan, poliitilised vaated jäägu poliitilisteks vaadeteks ja vaimsed üritused vaimseteks üritusteks. Ja küllap nähakse pealegi varsti, et nii mõnigi teravus, mis praegu tundub väga olulisena, pole pärit mitte kuskilt mujalt, kui vanadest ürgatavistlikkudest setetest, mis ei tohiks moodsal ajastul ometi nõnda domineerida. Kenad ja vabameelsed mehed, nagu me ometi oleme! Eks ole ju nõnda, sõbrad?

Ta pikad tugevad sõrmed pigistasid oma ohvri käsivart. Ja valus surve, mis sellest pigistusest tekkis, moondus Oskar Tiituse peas veidraks kujutelmaks, nagu ei kuuluks see juudasõprust avaldav käsi ühele kindlale isikule, vaid kogu tagurlaste kihile, kes oli alustamas oma viimast võitlust elule ja surmale. Jah, polnud kahtlust — nende hääled olid küll tänagi veel leplikud

ja mõista püüdvad, nende naeratavate nägude tagant võis aga juba aimata sügavat ning kurja klassivaenu, nagu see oli alles hiljuti täies pikkuses püsti hüpanud. Nad olid ainult kavalad ja ettevaatlikud, nad polnud siiski veel vajalikul määral teadlikud vastase jõu täiest suurusest — sestap oli targem hoiduda lõplikust ja halastamatust sildade põletamisest, et omada taganemisteed, kui seda tõesti peaks kord tarvis minema. Kummatigi olid nad paari viimase kuu jooksul pidanud nägema nii mõnegi oma roosilise soovunelma purunemist, nii mõnegi oma uhke õhulossi rusudeks langemist: kes seda nii kindlasti teabki, mihuke pool lõpuks võitjaks jääb — maailmas sünnib ju pahatihti ootamatusi!

— Tõele au andes tuleb küll tunnistada, et teie inimestel on väga palju leidlikkust ja värsket taht, mille pärast peame neile lausa kadedad olema, ütles kirjanik Sammal.

— On, on! noogutas kolonel Rajandi.

— Surev ja tõusev maailm kõrvuti — pole ju mingisugust kahtlustki, kumb kummale silmad ette annab! hüüdis advokaat Suurkask pühalikult.

Nõnda üksteise võidu aina uusi teravmeelsusi leiutades jõuti viimaks tänavale, kus asus Töölistmaja. Juba eemalt-kaugelt võis näha mustavat rahvamurdu, mis täitis selle ees asuvaid laiu kõnniteid. Ja kirjanik Sammal muutus nüüd koguni pateetiliseks, kõmistades oma sügava rinnahäälega:

— Olge head, sõbrad! Milline huvi, palun väga. Ma ei mäleta üldse, et mõni kunstinäituse avamine oleks kunagi nii suurel hulgal asjahuvilisi kokku tõmmanud. Räägitagu veel, et meie inimestel puuduvad...

Ta ei lõpetanud lauset ja väärutas ainult pead.

— Jahah! ütles advokaat Suurkask.

Oskar Tiitus surus hambad vastamisi ja tundis, et ta ei suuda enam veiderdada. Nii meelsasti oleks ta neile elukutselistele, kõike eitavatele nihilistidele midagi haavavat näkku karjunud, midagi sellist, mis oleks kogu nende olemise ainsa hoobiga paljaks kiskunud. Iga sammu juures, mis viis ta Töölistmajale lähemale, hakkas ta süda järjest tugevamini peksma, oleks nagu kõrgemale tõusnud, raputas teda nagu vasaralöökidega. Siis jõudsid nad pärale, ja kirjanik Sammal, kes kõndis otse ta kõrval, pomises äkki, osutades kohkunult kaht politseinikku, kes seisid teine teisel pool Töölistmaja välisust:

— Mis-s-s see siis peab tähendama?

— Kurat... jah! hüüdis advokaat Suurkask.

Kolonel Rajandi võttis paberossi suust ja nahises läbi nina.

Oskar Tiitus naeris nüüd kurjalt ja ütles läbi silmapilguks paljastuvate hammaste:

— See tähendab, et... teie omad tegutsevad. Ei teadnud, mis? Nnoh!

Nad ei pääsnud enam edasi — uudishimuliste murd sulges tee ja tõrjus nad oma lakkamatu voogamisega kõnniteed saatvasse rentsliisse. Kuskil seletati midagi monotoonselt venitades, kuskil naerdi, kuskil vannuti südametäiega. Üsna Töölismaja juurde olid kogunenud inimesed agulitest — kehvalt ning juhuslikult rietatud mehed ning naised; teisel pool tänavat seisis aga hoopis teissugune publik — härrad kängrumütsides, mustades kõvakübarates, karakullkraedega palitutes ja keppidega käevangus; peened ning sihvakad olendid, kes olid oma kaasadega ühes tulnud — peamiselt vist jalutama — levitasid magusat puudrilõhna. Ja veelgi veidi kaugemal, laternaposti ning kuulutustulba vahelises vabas ruumis, seisis käputäis kolmandagi kodanikkude liigi esindajaid — need, keda oli kohale toonud küll samuti huvi avatava kunstinäituse vastu, kes püüdsid aga nüüd kramplikult teeselda, nagu oleksid nad siia sattunud siiski kõige juhuslikumal kombel.

— Noh . . . teate, sääraste tooruste vastu peab küll valju häälega protesti tõstma! ütles advokaat Suurkask, vaadates nagu õigustust otsides ringi.

— Ma ei saa aru . . . tõesti ma ei saa aru . . . pomises kirjanik Sammal.

— Tuleb . . . tu-leb protesteerida! kordas advokaat Suurkask.

Samal ajal lähenes neile kaks erariides meest — otsejõones, nagu kindla, ammu läbimõeldud kava kohaselt. Nad peatusid, asetasiid endid nõnda, et Oskar Tiitus nende vahele jäi. Ja kergitades ümmargust randlasemütsi, ütles teine neist vaikselt, kuid tungivalt:

— Härra Tiitus . . . palun meiega kaasa tulla.

— Kuhu?

— Esialgu . . . sinna sisse.

— Töölismajja?

— Jah.

Kirjanik Sammal ja kolonel Rajandi tõmbusid loomusunniliselt tagasi. Oskar Tiitus pistis käed taskusse ja pöördus minekule.

Aga ta ei saanud veel kõnniteelegi astuda, kui ilmus korruga halli kuulutustulba varjust välja pikk, nagu hüppeks kõverduv mehekogu, astus raskeid samme võttes temast mööda ja — virutas ikka veel lärmata katsuvale advokaat Suurkasele täiest jõust rusikaga näkku.

Hetkelisele vaikusele, mis kohe tekkis, järgnes kokkujooksva rahvahulga korratu kisa: naised kiljatasid, mehed parastasid või vandusid, üks purjus poiss naeris mõirates.

Oskar Tiitus muigas tahtmatult, vaatas korraks üle õla ja nägi parajasti, kuidas nagu maa alt välja kasvanud kordnikud Jakob Karmist hoolimatult kinni haarasid ja teda vihaste hoopide saatel kuhugi tirima hakkasid.

Siis jõudis ta kahe saatja vahel ukse juurde ja astus üle läve, julgelt ja rõõmsalt — inimene, kes ei kõhkle enam.

Traktoristi laul

Hoogu, raudne traktor! Hoogu, seltsimees!
Põld on nagu meri — ääretu me ees.

Käime kahekesi läbi laiad maad...
Meie võidulaulust rõkkab põld ja laas.

Võitmatu on meie terasjulge hoog,
laulab raudne süda nagu tormivoog.

Meie tee on avar, kiindumatult pikk...
Meie päralt maailm, helge tulevik.

Kummaline sõber, raudne seltsimees!
Põllud sädelevad meie jooksu ees.

Künname me kokku külad, talumaad,
üheks võimsaks väljaks väiksed põllura'ad...

Vanad põllulapid, kitsad piiriread
sina, raudne sõber, võimsalt kokku vead.

Kasvab võitlustules ühine maailm,
pisaraist ei tuhmu inimese silm...

Hoogu, raudne traktor! Hoogu, seltsimees!
Põld on nagu meri — ääretu me ees...

Nocturne

Ära kurvastu, armas, et sulle
täna laulusid luua ei saa.
Valan lõõmava võitluse tulle
oma elu, oma südame ka...

Kui kõik tuled on kustunud juba,
päike tõusnud on hele ja rõõsk,
siis mu väikest ja sumedat tuba
suudleb kuumaks su rõõmude lõõsk...

Kuid võib-olla siis pole mind enam —
katnud muru mu väsinud pea...
On mu tubagi minuta kenam,
vist nii vaikne, nii hubane, hea...

Vist ka sindki, mu väikene kägu,
pole hõiskamas koidiku eel:
on vist astriteks kasvand su nägu,
kullerkupuks su väikene keel...

HUGO ANGERVAKS

ILUKIRJANDUS VNFSV-S

M. SEREBRJANSKI

Nõukogude kirjandus, mis on sündinud koos Suure proletaarse sotsialistliku revolutsiooniga, on noorim kirjandus maailmas. Oma olemasolu lühikese aja jooksul ta on loonud teoseid, mis on saanud populaarseks mitte ainult Nõukogude Liidus, vaid ka välisriikide mitmemiljonilise lugejaskonna seas. Esimesel üleliidulisel nõukogude kirjanike kongressil 1934. aastal ütles Partei Keskkomitee sekretär A. A. Ždanov järgmist:

„Nõukogude kirjanduse edusammud on tingitud sotsialistliku ülesehitustöö edusammudest. Tema oitseng on meie sotsialistliku korra saavutuste ning edusammude väljend. Meie kirjandus on noorim kõigi maade ja rahvaste kirjandustest. Ühes sellega ta on kõige ideelisem, kõige eesrindlikum ja kõige revolutsioonilisem kirjandus. Pole olemas ega ole olnudki kirjandust, peale nõukogude kirjanduse, mis oleks organiseerinud töötajaid ja rõhutanud igasuguse eksploatatsiooni ja orjuse lõplikuks hävitamiseks. Pole olemas ega ole iialgi olnud kirjandust, milles teoste ainestiku aluseks oleks töölisklassi ja talupoegade elu kujutus ja võitlus sotsialismi eest. Üheski riigis kogu maailmas ei leidu kirjandust, mis astuks välja kõigist rahvustest töötajate üheõigusluse eest, mis kaitseks naiste üheõiguslust. Üheski kodanlikus riigis ei saagi olla kirjandust, mis järjekindlalt ründaks igasugust vaimupimedust, igasugust müstikat, igat liiki paplust ja tontlust, nagu seda teeb meie kirjandus.

Niisuguseks eesrindlikuks, ideeliseks, revolutsiooniliseks kirjanduseks tõelikkuses võis saada ning ongi saanud üksnes nõukogude kirjandus, — liha meie sotsialistliku ülesehitustöö lihast ja luu meie sotsialistliku ülesehitustöö luust.“

Sellest samast nõukogude kirjanduse iseärasusest kõneles oma ettekandes ka A. M. Gorki, viidates sellele, et vene kodanlikul kirjandusel kulus, alates XVIII sajandi lõpust, peaaegu sada aastat selleks, et võimsalt ellu astuda ning avaldada sellesse teatavat mõju. Nõukogude revolutsiooniline kirjandus aga saavutas selle mõju viieteistkümnelt aastaga.

Ta on suutnud avaldada seda reaalselt mõju tõelikkusse seepärast, et esmakordselt maailma ajaloos sai tööliste ja talupoegade, esimese sotsialistliku ühiskonna chitajate elu kirjanduse põhiaineks, seepärast, et rahvas sai juhtivaks peategelaseks kirjanduses. Sellest tulenebki noore nõukogude kirjanduse rahvalik ning humanistlik iseloom.

Nõukogude kirjanik on uut tüüpi kunstnik. On teada, missuguse hiiglasliku tähenduse andis A. M. Gorki nõukogude kirjaniku auametile, kelle teosed peavad kasvatama laiu lugejate kihte. Gorki ise oli mitte üksnes ilukirjandusliku sõna geniaalne meister, vaid ka väljapaiste pedagoog-kasvataja, inimene tohutute teadmiste ja kultuuriga. Tema käest käis läbi määratu hulk nii noorte kui ka kogenud kirjanike raamatuid ja käsikirju. Ta avitas neid oma nõuannete ja näpunäidetega ja paljud nõukogude literaadid võlgnevad oma loominguks kasvust tänu Gorkile, kes oli noore nõukogude kirjanduse tõeline õpetaja ning kasvataja. Kogu jõu ja energiaga ründas Gorki kirjandusmaailma pahesid,

ulakuse, harimatuse ning kultuuripuuduse nähtusi — lühidalt käitumist, mis pole kooskõlas nõukogude kirjaniku kõrge kutsega. Gorki esitas kirjanikele suuri poliitiliselt ideelisi, kunstilisi ning moraalseid nõudeid. Ta rõhutas alati elava, konkreetse, ideeliselt kasvatava töö suurt tähtsust, juhtis tähelepanu sellele, et seal, kus see töö on alla käinud ning unarusse jäetud, leidub alati pinda võõraste ning vaenuliste tendentside ja igasuguste mineviku riismete esilekerkimiseks nii tegelikkuses kui ka teadvuses.

Kaasaja positiivse kangelase loomine on meie kirjanduse põhiülesanne ja, nagu me edaspidi näeme, meie kirjandus ongi loonud rea andekaid ning eredavärvilisi nõukogude ühiskonna inimeste kujusid. Selle ülesande teostamine on võimalik muidugi ainult neil kirjanikel, kes siiralt on andunud oma maale ja rahvale. Oma artiklis „Sotsialistlikust realismist“ kirjutas Gorki kirjanike poole pöördudes: „Elame õnnelikul maal, kus on, keda armastada ning austada. Armastus inimese vastu meil peab tekkima ning tekibki imetlustundest ta loomisenergia ees, inimeste vastastikusest lugupidamisest nende piiritu kollektiivse tööjõu vastu, mis loob sotsialistlikke eluvorme, armastusest partei vastu, mis on kogu riigi töörahva juhiks ning kõigi maade proletaarlaste õpetajaks.“

Sellest vaatekohast lähenes Gorki kirjandusele, nõudes sellelt meie tegelikkuse tõepärrast kujutamist, ja ründas kõike võltsi ning moonutatut.

Meie kirjandus on kasvanud ja arenenud Lenin-Stalini partei juhtimisel. On tuntud see hool, millega seltsimees Stalin suhtub isiklikult nõukogude kirjandusliku liikumise küsimustesse, kõigisse kunstilise loomingu alal töötajatesse. Ümbritsetuna partei ja valitsuse hoolest ja kaasabist, soodustab nõukogude kirjandus oma parimate teoste kaudu töötajate kommunistlikku kasvatust.

Siinjuures pole vajadust kõnelda sellest, kui võrd suur ning tähenduslik mõju on ilukirjandusel meie kaadrite kultuurilise silmaringi laiendamisel. Marksistliku haridusega nii parteilise kui parteitu bolševiku teadmiste alusvarasse peab tingimata kuuluma vähemalt klassikalise ja kaasaegse kirjanduse põhiteoste tundmine. On teada, millise tähelepanuga on uurinud Marx, Engels, Lenin, Stalin maailmakirjandust, kui kõrgelt nad on hinnanud selle praktilist tähendust võitluses sotsialismi eest ja milline koht on kirjandusel nende eneste teoseis. On teada ka, milline on Stalini hinnang kirjanikule kui „inimhingede insenerile“ võitluses kommunismi eest.

Selline geniaalne „inimhingede insener“ oli suur Gorki — sotsialistliku realismi rajaja ja esiisa kirjanduses. Kirjanduslikku tegevust alustas Gorki möödunud sajandi 90. aastail. Ta romantismi tähe all sündinud jutustused „Makar Tšudra“, „Vanacit Izergil“, „Laul jahikullist“ ja „Laul tormikotkast“ tähistasid rahvamasside ärkamist võitluseks kapitalistliku korra vastu. Mida laiemalt arenes tööliklassi võitlus, seda küpsemaks, sügavamaks ning paljastavamaks muutus kodanliku korra kunstiline kriitika suure kirjaniku teostes. Romaanides „Foma Gordejev“, „Kolm“, „Matvei Kožemjakini elu“ ja „Okurovi linnake“ kujutab Gorki valitsevate klasside lagunemist ning mandumist, näidates, kuidas nende moraal ja kombad muutuvad vastikuks koguni nende eneste üksikuile esindajaile. Suurepäraseis teoseis „Ema“ ja „Suvi“, näidendis „Vaenlased“, „Kodanlased“ ja teistes töödes on Gorki loonud proletaarlaste-revolutsionäärade, vabaduspüüdlike ning ennastsalgavate inimeste kujusid, kes kangelaslikult võitlevad rahva vabastamise eest.

Eriti kõrgelt hindas „Ema“ tähendust V. I. Lenin. Pavel Vlassovi ja ta ema, vana Nilovna kujud kuuluvad vene kirjanduse suurimate kujude hulka. Kuulsas autobiograafilises

triloogias „Lapsepõlv“, „Võoraste juures“, „Minu ülikoolid“ kujutab Gorki autori enda poolt läbielatud tinaseid õelusi, millest oli tulvil vene elu enne revolutsiooni. Nende kirjanik-enamlase teoste iga rida on immutatud võitmatust usust rahva loomingulistesse jõududesse ning palavast vihkamisest vaenlaste vastu. Selles peitub Gorki revolutsioonilise humanismi põhituum.

Gorki teoseist, mis on kirjutatud aastail pärast proletaarset revolutsiooni, on mahukamad „Minu ülikoolid“ (triloogia viimne osa), romaan „Artamonovite üritus“, näidendid „Jegor Bulõtšev ja teised“, „Dostigajev ja teised“ ja neljaköiteline jutustus „Klim Samgini elu“, mis on Gorki loomingulise geeniuse tippsaavutus. „Minu ülikoolides“ kujutab A. M. Gorki oma noorusaastaid, endisi elamistingimusi ning kogu seda väikekodanlikku põrgut, seda „eluülikooli“, mille tegi läbi suur vene kirjanik-revolutsionäär. „Artamonovite üritus“ käsitab teist teemat — üht Gorki põhiteemadest, — mandumise ning lagunemise lugu kaupmehepererkonnas, kelle parimad esindajad on sunnitud katkestama sideme oma klassiga ning astuma võitlusse selle vastu. Määratu kunstilise jõuga antud kujude läbi näitab Gorki kolme põlve Artamonovite sugukonnast, näitab kodanliku korra valet, mustust ja silmakirjalikkust. Näidendis „Jegor Bulõtšev ja teised“, mis on autori poolt kavatsatud dramaatilise triloogia esimene osa (selle teiseks osaks on „Dostigajev ja teised“, kolmas osa aga jäi autoril lõpetamata), kujutatakse rahva hulgast võrsunud kaupmeest, kes oma viimseil elupäevil tunnetab selle tee õudust, mida ta on käinud kogu oma elu. Elu ise näitab targale Bulõtševile, et kõik, mida viimane on seni teinud, on sügavalt vaenuline töörahvale. Bulõtševi tragöödia seisneb selles, et ta hakkab lämbuma kodanliku korra tinastes õelustes, väikekodanlikus elu-olustikus, kus kehtivad loomalikud hundiseadused ning eraomanduslik sigadus. Selles oivalises näidendis jätkub uues laadis kirjaniku varasemate teoste „Foma Gordejevi“, „Okurovi linnakese“, „Matvei Kožemjakini elu“ ning rea näidendite ja jutustuste ainekstik. Veel laiemaks on avardatud vene ühiskondliku tõelisuse pilt Gorki suures jutustuses „Klim Samgini elu“. See teos kuulub maailmakirjanduse paremiku hulka. Teose lehekülgedel kirjeldatakse vene ennerevolutsioonilise ajaloo viimase neljakümne aasta sündmusi. Narodnikute liikumise lagunemine ja kaheksakümnendate aastate ummik, tööliikumise algus ja esimesed marksistlikud ringid Venemaal, enamlaste (nagu Stepan Kutuzov romaanis) võitlus töölisklassi vaenlastega — legaalsete marksistide, vähemlaste ja sotsialistide-revolutsionääridega, 1905. a. revolutsiooni valmimine ning lahingud barrikaadidel, reaktsiooni ja uue revolutsioonilise tõusu aastad, imperialistliku sõja ajajärk, 1917. aasta Veebruarirevolutsiooni esimesed kuud, — need pole kaugeltki kõik sündmused, mida suure kunstilise jõu ja sügavusega peegeldab jutustus. Teos lõpeb 1917. aasta aprillipäevadega ning V. I. Lenini esinemisega, kes näitab massidele kätte bolševistliku tee ja proletaarse revolutsiooni võitlusmeetodid.

„Klim Samgini elus“ esineb sadu tegelasi, kuid ainult kaks neist, kodanlik haritlane Klim Samgin ja enamlane Stepan Kutuzov, on peategelased süžee hargnemisel. Klim Samgin on Gorki väljenduse järgi „keskmise väärtusega intelligent“. Olles loomu poolest silmakirjalik ning kahekeelne töölisklassi verivaenlane, ta maskeerib osavalt oma hirmu tööliikumise ning kodanlikku maailma ähvardava, läheneva revolutsiooni ees. Geniaalse kunstniku-realisti silmapaistva meisterlikkusega lahkab Gorki Samgini, nende trotsistlik-buhharinlike bandiitide eelkäija psühholoogiat, kes unistasid kapitalismi restau-

A. M. Gerassimov

J. U. Stalini portree

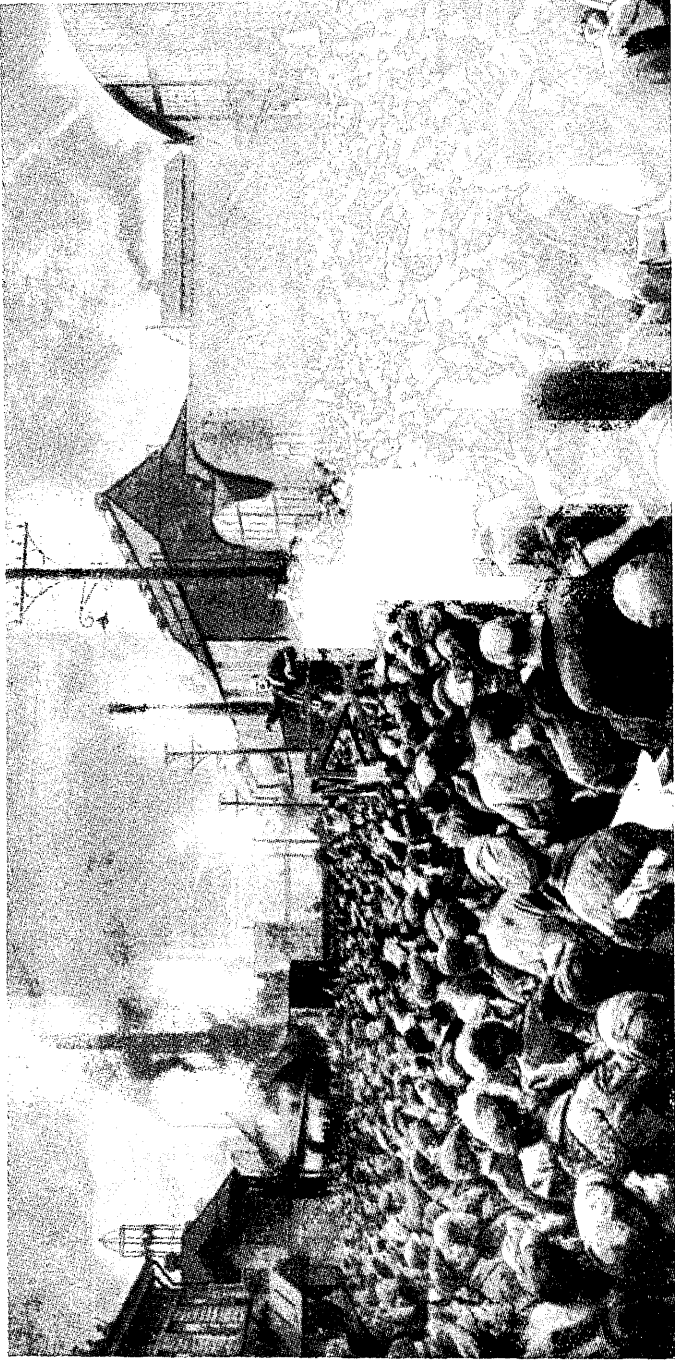
B. Johanson

Uurali vanas tehases

S. Gerassimov

*V. I. Lenin II Nõukogude kongressi
saadikute hulgas*

J. Brodski

Lenin kõnelemas Putilovi tehastes 1917. a.

ratsioonist ja vana korra, vägivalda ja töötajate kurnamise jaluleseadmisest. Selles suures ajaloolise ning teatmelise tähendusega teoses lõi Gorki vaenlase, kapitalismi truu suulase reljeefse kuju, mis kõvendab nõukogude lugejas vihatunnet selle klassi vastu, keda esindab Klim Samgin. Oma raskeima loomingulise ülesande on Gorki selles töös hiilgavalt lahendanud. „Klim Samgini eluga“ kirjaniku anne on saavutanud veel ühe ning suurima võidu.

Suur koht nõukogude kirjanduses kuulub V. Majakovski luuleloomingule. Oma luuletegevust alustas Majakovski veidi enne Oktoobrirevolutsiooni. Ta esimesi poeme ja luuletusi, mis on täis paljastavat, revolutsioonilist viha ning protesti kapitalismi vastu, hindas kõrgelt juba Gorki.

Poem „Sõda ja maailm“ ilmus katkenditena Gorki ajakirja „Letopis“ veergudel. Oktoobrirevolutsioon leidis Majakovskis otsekohe oma parima lauliku ning kogu oma tohutu ande andis luuletaja partei ja tööliklassi teenistusse. Revolutsiooni esimestel aastatel loob ta sellised teosed nagu näidend värssides „Müsteerium-buff“ ja poem „150.000.000“, mis kujutavad kurnajate vastu võitlevate rahvahulkade mehisust ja sangarlikkust. Siis ta kirjutas poemid „Vladimir Iljitš Lenin“ ja „Hea!“, kuulsa proloogi poemile „Kogu häälega“, milles poeet revolutsionääri suure liürilise kirega kõneleb oma loomingust, oma luuletustest, mille iga rida oli võimsaks sotsialismi vaenlaste vastu sihitud relvaks. Majakovski luuletused „Nõukogude pass“, „Seltsimees Nettele — laevale ja inimesele“, matku Euroopas ja Ameerikas kajastavad värssid, ta poliitiline, bürokraate, pugejaid, partei ja rahva avalikke ning salajasi vaenlasi paljastav lüürika ja satiir („Truu teener“, „Kandidaat parteist“, „Idüll“, „Pompadour“, „Samm“ ja paljud teised) on nõukogude võitluslik-satiirilise luule klassikalised näited. Need 12—15 aastat tagasi kirjutatud teosed pole kaasajani kaotanud oma kunstilist jõudu, veel enamgi, tänapäeva võitluse valguses mineviku riismetega nii tegelikkuses kui teadvuses, kõige sellega, mis on vaenuline nõukogude tõelikkusele, tuleb nähtavale nende imeline, surmav jõud. Majakovski luule annab elava pildi meie aja võitlusest, tööst ja üleschitusest. Ent selles peitubki tõeliselt suure kunsti omadus: argipäevastest tõikadest lähtudes lõi Majakovski oma värssides sügavaid luulelisi üldistusi, millel on suur ajalooline sisu ning tähendus. „Kogu oma heliseva poeedi jõu annan sulle, atakeeriv klass,“ kirjutab Majakovski ühes oma luuletuses. Majakovski loomingus leidis tööliklass oma ideede, tunnete ja mõtete suurima väljenduse. Seltsimees Stalini sõnad: „Majakovski oli ja jääb meie nõukogude ajastu parimaks, andekaimaks luuletajaks,“ iseloomustavad lõplikult kohta, mis on Majakovski luulel nõukogude kirjanduses, ja ta loomingu tähendust, mis on kogu revolutsioonilise kunstirinde näidis ning eeskuju.

Nõukogude kirjandus, revolutsiooni laps, on peegeldanud oma kujudes kõiki meie ühiskondliku arenemise etappe. Kodusõda, rahvamajanduse restaureerimine ja sotsialistliku üleschitustöö edusammud, põllumajanduse kollektiviseerimine ja miljonite eilsete üksiktalunike ümberkasvatamine sotsialismi vaimus, meie kodumaa võimsuse ja kaitse kõvendamine, Punaarmee ja laevastiku kangelaslikud vägiteod — kõik need teemad on kajastunud nõukogude kirjanduses reljeefsete, õnnestunud kujude kaudu. Kodusõja aine on esimene, mis köitis nõukogude kirjanike tähelepanu. Sellega algabki nõukogude proosa arenemine. Varasemaid teoseid kodusõja aastaist oli Vsevolod Ivanovi jutustus „Soomusrong nr. 14—69“. Mahlakais ning täisverelistes piltides kujutab autor partisanide liikumist

Kaug-Idas kaheksateistkümnendal aastal, millal töötav talurahvas bolševikkude partei juhtimisel tõusis isamaaliseks võitluseks valgete ja interventide vastu. A. Serafimovitš romaanis „Raudne voog“ käsitleb samuti massilist partisanide liikumist, kodusõja üht episoodi Kubanis, kus kümne tuhanded kehvikkasakad püüdsid ühineda Punaarmee osadega. „Raudses voos“ põimuvad romantika ja realism tihedalt läbi üksteise; teos kujutab tõepäraselt partisanlike masside heroilisust, julgust ja mehisust.

D. Furmanovi „Tšapajevis“ on käsitletud teine protsess, uue inimese kujundamine massist. Andekas rahvapoeg, suure julguse ja mehisusega inimene partisan Tšapajev muutub komissar Klõtškovi bolševistlikul juhtimisel teadlikuks kommunismi eest võitlejaks. Tšapajevi kuju on parimaid nõukogude kirjanduses loodud kujusid. Furmanovi raamatul oli suur mõju kodusõja kangelaste kujutamisele ilukirjanduses. Jutustuses „Soomusrong nr. 14—69“, „Raudses voos“ ja „Tšapajevis“ on näidatud peajasalikulult partisaani-liikumist. A. Fadejev oma klassilises jutustuses „Häving“ annab sügava ja sisuka enamlastest massijuhhi kuju. Teose peakangelane on partisanide salga juht enamlane Levinson. Partisanide silmis ta on partei tahte ja mõtete elav kehastus. Levinson on mitte üksnes komandör, ta on ka partisanide kasvataja. Ta õpetab neile praktikas, kuidas võidelda sotsialismi eest, ja jagab nendega oma rikkalikke bolševistlikke kogemusi. Realistlikult, tõepäraselt käsitleb Fadejev Levinsoni psühholoogiat, ta tundeid ja mõtteid, ta unistusi uuest inimesest, mis kujunevad lahinguis kapitalistliku korra vastu. „Hävingu“ ilmumine oli suur loominguiline võit kirjanduses, sest selles jutustuses on antud bolševiku kuju kogu ta ajaloolises ja kunstilises tõepärasuses.

Mihhail Šolohhovi romaan „Vaikne Don“ kujutab kodusõja aastaid Doni ääres. Selle neljaköitelise teose autor on määratu suure andega kirjanik. Oivaline ajaloo, olustiku, psühholoogia, Doni kasakluse kogu elu-olu tundmine on romaani tugevamaks küljeks. „Vaikse Doni“ peategelane Grigori Melehhov teeb romaani vältel läbi keerulise ning okkalise arenemistee. Olles suurte võimetega, ta siiski ei leia endas jõudu rahva tõega lõplikult kokkukasvamiseks. Murtuna, tühjana ja moraalselt kokkuvarisenuna seisab ta uue ja vana teelahkmel. Melehhovi saatus pole tüübiline tuhandete ning tuhandete revolutsiooni jõudu ja tõde mõistnud kasakate saatus. Melehhov ei talu aja katsumust, aga ka niisuguses haruldases eluloos on oma tõde, suurest rahvaliikumisest irdunud inimese vältimatu (moraalse ja füüsilise) hävingu tõde. Mihhail Šolohhovi romaani väärtus seisneb veel temas esitatud suures ajaloolises materjalis, mis avab meie ees kodusõja aastail Doni ääres möllanud klassivõitluse range ilme, eredalt joonistatud kasakate kujudes, kasakate olukorra käsitamises ja lõpuks suures armastustundes inimese ja elu vastu, mis moodustab „Vaikse Doni“ parimate lehekülgede paatose.

Avara ning sisuka kodusõja-aastate pildi annab A. Tolstoi oma triloogiaga „Tee läbi kannatuste“. Romaani esimeses ja teises köites, „Oed“ ja „Kaheksateistkümnnes aasta“ (mitme aasta eest ilmunud tõis), on kujutatud kodusõja esimese perioodi sündmusi. Romaani kangelane, keskmine vene inimene, insener Telegin on siiralt andunud oma kodumaale ja see patriootiline tunne oma isamaa vastu aitab teda tihedamalt läheneda tööliklassile ning astuda Punaarmee ridadesse. Kolmas, viimane, triloogia osa on alles avaldamisel. Kodusõja silmapaistvamaid episoodide ja sms Stalini juhtimisel hülgavalt organiseeritud valgete lüüasaamist kujutab Tolstoi jutustus „Leib“. Teiste kodusõda käsitlevate teoste hulgast küünib esile L. Seifullina jutt „Virinea“, mis on võitnud laia lugejaskonna poolehoidu.

Klassivaenlase-kulaku kuju on reljeefselt esitatud N. Virta tuntud romaanis „Üksindus“, milles näidatakse kulaklik-sr-liku mässu mahasurumist. Samuti pälvib tähelepanu noore kirjaniku A. Perventsevi romaan „Kotšubei“, mis kujutab lahinguis valgekaartlastega kangelaslikult langenud Põhja-Kaukaasia partisini. Eraldi tuleks märkida seda suurt osa, mis on meie kirjanduses N. Ostrovski Ukraina kodusõja romaanil „Kuidas karastus teras“. Teose peategelane, noor enamlane Pavel Kortšagin, kutsub lugejas esile vaimustus- ja austustunde tõelise proletaarse revolutsionääri kristallpuhta kuju vastu. Selles peitubki N. Ostrovski romaani kunstiline ja kasvatuslik tähendus, tänu millele romaani autor on saanud lühikese ajaga laialt tuntuks nii kodu- kui ka välismaa lugejaskonnas.

Kodusõja ning isamaa kaitse teemal on samuti suur koht nõukogude luules. E. Bagritski poeem „Laul Opanassist“, N. Assejevi luuletused ja poeemid, M. Svetlovi värssteosed „Grenada“ ja teised, N. Tihhonovi romantilised ballaadid kodusõjast, V. Lebedev-Kumatši luuletused ja laulud isamaast, Punaarmeest ja laevastikust, A. Žarovi, A. Surkovi, M. Issakovski, M. Golodnõi, V. Gussevi ja paljude teiste teosed esitavad kujukalt nõukogude rahva armastust oma isamaa ja töötajate juhi suure Stalini vastu.

Nõukogude kirjandus on kajastanud reas andekalt loodud teoseis ka pärast kodusõda lõppu toimunud rahulikule majanduslikule ülesehitustööle, sotsialistlikule industrialiseerimisele ülemineku protsessi. Varasemaid seda teemat puudutavaid teoseid on F. Gladkovi romaan „Tsement“. See teos käsitleb tõepäraselt partei ja töölisklassi võitlust rahvamaajanduse uuesti jaluleseadmiseks. Teose peategelaste Gleb ja Daša Tšumalovi kujud kuuluvad nõukogude kirjanduse meeldejäävamate kujude hulka. V. Katajevi romaan „Aeg, edasi!“, A. Malõškini „Kolgainimesed“, A. Karavajeva „Mets-tehas“, M. Šaginjani „Hüdrotsentraal“, P. Pavlenko romaan „Idas“, mis käsitleb sotsialistlikku ülesehitustööd Kaug-Idas ja selle kaitset Nõukogude Liitu rünnanud vaenlaste vastu, noore kirjaniku J. Krõmovi uute töölisklassi kuuluvate inimeste kujusid loov ning stahhanovliku liikumise arenemist käsitlev romaan „Tankist Derbent“ — kõik need on teosed, mis annavad laialdase pildi sotsialistliku ülesehitustöö võitlustest, edusammudest ja saavutustest, masside ümberkasvatamise protsessist, uute töötajate seast võrsunud inimeste kasvust.

Sama ajaloolist rahva kasvatamise protsessi sotsialismi eest võitlemise praktikas käsitletakse kolhoseerimisliikumisele pühendatud teoseis.

Romaanis „Ülesküntud uudismaa“ kujutab M. Šolohhov kolhoseerimist Doni ääres. Selles romaanis kohtame erinevaist kasakakihtidest põlvnevaid inimesi, kolhooside eest võitlejaid-kangelasi (töölise-enamlase Davõdovi ja kasaka Kondrat Maidannikovi kuju) ja töötavate kasakate vaenlasi.

Teistest Nõukogude kirjanduse töödest kolhoosiliikumise alalt tuleks nimetada A. Tvardovski poeemi „Muravia maa“, P. Zamoiski jutustusi „Viisud“ ja „Karjase abiline“, J. Šuhhovi romaani „Vihavaen“, mis käsitleb kolhoosiliikumist Kazahstanis, I. Jegorovi teost „Mässuline rohi“ ja V. Stavski „Hoovõttu“. Need nõukogude kirjanike tööd on laialdaselt tuntud. Nende ideeline ja kunstiline väärtus seisneb selles, et nad kujutavad realistlikult ja tõepäraselt partei võitlust pimeduse, vaesuse ja teiste raske mineviku päranditega, võitlust uute sotsialistlike eluvormide eest.

Suurt väärtust omab samuti andeka kirjaniku ja pedagoogi A. Makarenko „Pedagoogiline poeem“. Selles romaanis kerkib esile suure kujundamisjõuga antud elav tõde, meie

tõelisuse poeesia, milles eilsed „hooldamatud“ saavad kasulikeks inimesteks, uue ühiskonna üheõiguslikeks liikmeiks.

Ereda töölise-bolševiku kuju annab V. Grossman romaanis „Stepan Koltšugin“, mis on pühendatud proletariaadi klassivõitluse kujutamisele tsaariaegsel Venemaal veidi enne Oktoobrirevolutsiooni. Vene rahva kangelaslik minevik leiab kajastust A. Tolstoi ajaloolises romaanis „Peeter I“, A. Tšapõgini ajaloolistes romaanides „Razin Stepan“ ja „Hulkurid“, J. Tõnjanovi romaanides „Kjuhlja“ ja „Puškin“, Olga Forši romaanis „Jakobiinlik pärm“.

Nõukogude ilukirjandus on võimas ideelise ja kunstilise kasvatuse vahend. Tema parimaid teoseid peab tundma iga Nõukogude kodanik.

Kolhoositar Manjušanj

Mille poolest tublikene
Manjušanj kolhoositar?
Mille poolest kenakene
neiukene, kaunitar?

Seega, et tal peas on oidu,
kõiki kohtleb ladiusalt,
et ta terve on, ei roidu,
nägu naerab lõbusalt.

Silmad on tal sinitähed,
palged koidupuna hõng,
huuled — vaarikale lähed,
juuksed pehme siidilõng.

Juba siis kui möödub tema,
südamesse tõuseb rõõm,
kui sind juhtub silmitsema,
meenub kevadpäikse lõõm.

Milles ta veel tublikene,
Manjušanj kolhoositar?
Milles ta veel kenakene,
neiukene kaunitar?

Et ta ühtki tööd ei sõnu,
kuum ja erk ta verehoog,
et tal ikka õige mõnu —
olgu käsil niit või loog.

Ei ta sõbratarel võtta
pole seda väledust,
eks neist igauks küll tõtta,
kuid neil vähem osavust.

¹ Mordva luuletaja.

Māngu māngivad ta pihud,
sõrmis kipleb iga raas,
ja ta põllul rusked vihud
tõusevad just nagu laas.

Milles ta veel tublikene,
Manjušanj kolhoositar?
Milles ta veel kenakene,
neiukene kaunitar?

Et tal lämme suve ajal
öösi rõõmus laul on suul
ja ta lõõtsapilli kajal
tantsib kergelt nagu tuul.

Plaksutades pillub käsi,
tallad taovad mademeid,
ei ta laulust, tantsust väsi
ega köitmast südameid.

Seega, seega tublikene
Manjušanj kolhoositar,
seega, seega kenakene
neiukene kaunitar.

Saransk 1936.

Tõlkinud M e e m e M u r a n g

Uhkus

Ma puhkepäeval kõnnin läbi linna;
 mis rõõm on käia kirkal lehekuul
 ja uitamisi paigast teise minna,
 kui nägu paitab mahe kevadtuul.

Puud õõtsuvad, ma käin all õitesaju.
 Kui puhas õhk, mis rohelus ja lõõm!
 Ja igal sammul kerkib uusi maju,
 neid vaadates mu südant täidab rõõm.

Siin rühmasime tööd täis loomisindu,
 ju valmis hoone, avar, soe ja hea,
 kust naisi väljub, lapsed vastu rindu.
 Te, armsad lilled, suureks saage pea!

Näe teisel nurgal rõõmsat lastesõime.
 Me tööst siin iga toll võiks vesta veel;
 me teile, marjad, selle maja lõime,
 me vaevapalgaks kord te tänumeel.

Siin haigla on, kui kaunid on ta kaared,
 mis headus temas, halastus ja hool.
 Maailm on lai, kuid teist nii kallist aaret
 kui inimlaps ei leidu kuskil pool.

Kui majesteetlik laev on koolimaja,
 on siingi küllalt hoolet ja vaeva koos.
 Ta on nüüd terve linna valgustaja,
 hea aed, kus pungast puhkeb kaunis roos.

Ta nädal aega noorust, rõõmu nägi,
 nüüd on ta vait kesk vaikseid, haljaid teid.
 Siin võrsub võimas, väsimatu vägi,
 siin lastest kasvab homseid sangareid.

¹ Krimmi-tatari luuletaja.

Kõik hooned on nii värsked, julged, uued,
vast eile laudsepp kopsis põrandaid,
siis krohvijailt said selga valged kuued,
siis maalreilt kulnud, silmad, põsed said.

Kui puhkepäeval uitma läbi linna
mu rõõm ja rahutus mind ajasid,
suur uhkus, aina paisuv, täidab rinna,
kui näen töö monumente — majasid.

Me vaevast kõnelevad kõik need majad;
vaim uhkelt hõlmab kogu kodumaad.
Kui kangelasi nõudvad rasked ajad,
me töö ja viimse veretilga saad.

Tõlkinud A. Sang

Luunikerdus „Karujacht“ (XVIII s. Holmogor)

Üärvitud puu (Hohloma külla)

Lakk-karp Tšapaževü kirjutusega

VEENE NFSV DRAAMATEATRID

V. SEMJONOV

Suur sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Vene NFSV-s andis ebatavalise tõuke kõigi kunstide arendamisele riigis. Tekkisid täiesti uued kunstivormid, mida polnud varem, puhkes lopsakalt õitsele rahvakunst. Sotsialistlik tõelikkus osutus teatritele selliseks loovaks miljööks, milles kerkisid esile ning arenevad aastast aastasse säärased uued teatriliigid, nagu kolhooside teatrid, noorteatrid (Т. Ю. 3.), Punaarmee-teatrid, samuti Punalaevastiku-teatrid, ujuvad teatrid (veetöölise teatrid).

Lavakunstilist haridust omandatakse Nõukogude Liidus teatriinstitiutides ja -koolides. Suurimad teatriinstitiutid asuvad Moskvas ja Leningradis, teatrikoole leidub muide ka paljudes oblastite ja kraide linnades ja pealinnades, kust väljub pärast kursuse lõpetamist kümneid ja sadu andekaid noori uute draamateatrite lavadele. Lavakunsti vanimate õppejõudude seas leidub nimesid, kelle kuulsus ulatub kaugele üle meie suure kodumaa piiride. Rahvanäitleja Sahnovski, Nõukogude Liidu rahvaartist Leonidov, Nõukogude Liidu rahvanäitleja Tarhanov, teeneline näitleja N. Gortšakov jt. suured kunstnikud õpetavad igal aastal välja Riiklikus Teatriinstitiutis Moskvas (ГИТИС) kümneid andekaid teatri-noori. Teeneline kunstitegelane B. M. Suškevitš tegeleb mitmeid aastaid lavakunsti pedagoogikaga, käesoleval ajal ta on Leningradi Teatriinstitiudi juhatajaks; teeneline näitleja Vivjen, olles üheks Leningradi Teatriinstitiudi asutajaks 1918. aastal, omab palju õpilasi, keda tunneb kogu maa.

Nii Leningradi kui ka Moskva institiutid valmistavad ette vennasrahvaste rahvuslike teatrite jaoks kaadreid, nii loodi rahvuslikud meisterkonnad komidele, osseetidele ja paljudetele teistele rahvustele, kaadrid, mis on rahvuslike teatrite alusmüüriks.

Õpetus teatrikooles hõlmab laiaulatuslikku programmi. Peale tavalise humanitaarteaduste kursuse võetakse läbi erialalisi teadmisi. Mitu kuud enne teatrikooli lõpetamist üliõpilane teab, kuhu tal tuleb sõita, millises linnas tal tuleb töötada.

Paljudel VNFSV teatritel on seljataga pikem kui saja-aastane iga. Nende aastate jooksul on välja kujunenud nende teatrite juures kuulsad traditsioonid, millede poole püüavad paljud noored nõukogude teatrid. Üks vanemaid teatreid on Moskvas Lenini ordeni Väike akadeemiline teater, mille seinte vahel on mänginud kuulsused, nagu Štšepkin, Sadovskite perekond, kes pühitseb juba muide oma saja-aastast lavategevust, Rõbakov, Južin, Jermolova, Fedotova jt. Niisama tuntud on Leningradi Akadeemiline töötava rahva punalipu ordeni teater ja Puškini-nimeline draamateater (end. Aleksandri teater), mis on üle saja aasta vana; selles teatris on töötanud V. Karatõgin, G. Motšalov, V. Samoilov, K. Varlamov, Davõdov, M. Savina, Komissarževskaja jt.

Vene NFSV draamateatrite esotsas sammub Moskva Akadeemiline Kunstiteater, Konstantin Sergejevitš Stanislavski eriline hoolelaps. Nimetatud teatris baseerub näitlejate väljaõpe kuulsal K. S. Stanislavski õppemeetodil, siin Nõukogude Liidu teatrinoorus oman-

dab oma parimad lavalised kogemused. Iga nõukogude näitleja suurimaks unistuseks on sattuda Moskva Akadeemilisse Kunstiteatrisse. Kõik nimetatud teatri esinemised mööduvad suure lavalise edu tähe all alati täiesti väljamüüdnud saali ees. Kunstiteatri lavakunstiline tegevus ja autoriteet on haruldaselt kõrged.

Kümneid aastaid tegutsevad ja võidavad üha enam poolehoidu teatrid väiksemais keskkusis, nii näit. Gorki teater (juhib vabariigi rahvanäitleja Sobolštšikov-Samarin), Saratovi teater (rahvanäitleja Slonov), Fjodor Volkovi nimeline vanim vene teater Jaroslavlis, ja mitmed teised. Paljud neist teatreist annavad võõrusetendusi VNFSV linnades, külades ning tööraha asulais, näidates oma kunstilisi kogemusi isegi Liidu kaugemais nurkades.

Kolhooside kasv külades on andnud täiesti uue teatritüübi, nn. kolhooside-sovhooside teatri. Tekkinud suurte külade keskpunktides, osutuvad nad maailma klassikalise kui ka nõukogude dramaturgia parimaiks näiteiks ja kandjajaks. Kolhooside tihedate masside seas asudes sooritavad nad vägagi ulatuslikku kunstilist tööd, arendades kolhoosnike kunstilist meelt ja luues neile võimalusi vaadata koha peal kõrgeväärtuslikku nõukogude kunsti, sooritamata tülικάid linnasõite.

Suviste külvi- ja lõikusaegsete hoogtööde ajal kolhooside-sovhooside teatrid sõidavad otse põldudele, kolhooside asulaisse, andes neis etendusi kolhooside brigaadidele, töötades selleks eriti valmistatud lavadel kergesti ülesseatavate dekoratsioonidega. Nimetatud teatrid on kolhoosnike seas suures lugupidamises ja neid külastatakse meeleldi.

Suur üleschitav töö, mida osutavad partei, valitsus ja sms Stalin kui ka kogu nõukogude rahvas kommunistliku vaimu kasvatamisel ja arendamisel eelkooli- ja koolialase noorsoo seas, on viinud uue teatritüübi loomisele, nn. noorteteatrite (T. Ю. 3.) asutamisele. Kõigis suuremais oblastite ja rajoonide linnades ning vennasvabariikide pealinnades on loodud ning tegutsevad suure eduga sellised lasteteatrid (T. Ю. 3.).

Esimene lasteteater asutati Leningradis 1922. Viimase kunstiliseks juhiks on kuni käesoleva ajani teeneline kunstitegelane Aleksandr Aleksandrovitš Brjantsev. Esimeste aastate kestel see oli puht-lasteteater, millel polnud muud sihti kui anda noortele meelelahutust. Aja jooksul elu ise koos sotsialistliku riigi hoogsa arenemisega esitas lasteteatrite täiesti kindlapiirilised ülesanded. Lasteteatrid on nüüd tavaline nähtus Nõukogude Liidu koolinoorte seas, lapsed külastavad alati suure huviga oma teatrite etendusi ning püüavad isegi jäljendada ettekantavate näidendite kangelasi, esitades lasteteatrite palasid koolides. Lasteteatrite ümber on koondunud terve kaader dramaturge, kes tegelevad eriti lastenäidendite lavastamisega ning kirjutavad näidendeid ainult noorteteatrite lavadele. Lasteteatrid esitavad muide ka klassikalise draamakirjanduse parimaid palasid, mis osutuvad tõhusaks abiks kooliõpilasile nende õpinguis.

Nõukogude rahvas armastab oma kunsti, armastab oma lavategelasi teatris ja kinos. Paljude näitlejate nimesid loetellakse suure kodumaa tähtsaimate isikute seas. Mitmed neist on valitud Liidu Ülemnõukogu saadikuiks. Sadadele näitlejatele on annetatud teenelise rahvanäitleja, Nõukogude Liidu rahvanäitleja või teenelise kunstitegelase nimetus. Kümned teatriloomingu parimad edasiandjad on osutunud Liidu ordeni vääriliseks.

Teatriala arenemisest Nõukogude Liidus annavad kujuka pildi alltoodud arvud: 1914. a. oli Venes 153 teatrit, 1939. aastaks kasvas nende arv 787-ni, missuguste hulgas oli 148 noorte- ja 262 kolhoosi-sovhoosi teatrit. Kõik Nõukogude Liidu teatrid korraga suudavad mahutada 390.000 pealtvaatajat.

Maile vastu

Sa ära karda, armsam, mõteldes,
 kuis möödub kevadeid ja talvi kiirel lennul.
 Soe suvi saabub pärast pakast tõrgest.
 Me laps, uus elu, toetub ema käele
 ja läbi aastate me vastu lä'eme hääle
 kui läbi võidukaare rõõmuskõrge.

Siin tõusmas majad,
 kiviriidastikud
 ja liipreil mürtsub raske auruhaamer.
 On linnaks kasvand
 küla-igerikud
 ja linnas vohab tekkivaid kvartaale.

Näe, ehitajad
 savis askeldavad.
 Pilk kümniku on karm — ta nende tehtut hindab.

Siin teede, kanalite
 kasvud sirutuvad;
 nad valmis teenima töötõtus, pidupõimes.
 Aovimest tehashooneid välja ujub pikka.
 On häitsmeis aiad imeviljust rikkad.
 Pest kaugus äikesest ja vikerkaare õilmes.
 Ja lapsed jooksvad vanemaile vastu.
 Peopäeva hommikul ju nende naer on rõkkav.
 Oo, värsked eod, oo, maituul rõõmsalt tõttav!

Tõlkinud Leo Anvelt

¹ Juudi lüületaja.

Kiri

Olen tunnimees pimedal postil,
seisan üksinda hääletul ööl.
Nagu käskjalad ruttavad mõtted,
nad alati teel ja tööl.

Sarv heliseb, hirnuvad hobud,
maa müdiseb, taevas on must.
Ratsu eemale kannab teist, kallid,
täis võitluserahutust.

Ma ei unusta oma Julierrat,
ta on ilusaim lilledest.
Ma valvan, et võõramaa linnud
ei segaks mu tütrekest.

Teid jätan ja ratsule hüppan,
kui võitlema kutsub alarm.
Kus viibingi, teile, mu kallid,
kuulub ikka mu palavaim arm.

Ja ometi üheski õnnes
oma ema ma jätta ei saa.
Ta on kullast ja hõbedast kallim,
tema nimi on: kodumaa.

Et kaitsta ta piiritut pinda,
on valvepostil mu koht.
Talle kuulub mu võitlus, mu veri,
kui ta vabadust ähvardab oht.

Enne lahingut kirjutet kirjast
saab lohutust murelik meel.
Me ei kohtu, kui võitlus on raske,
ainult tuul teile tervist toob veel.

Ent kui tulen, mind ootab mu tütar.
Mis säravad silmad on tal.
Ta mu sineli äärega mängib,
vabal maal, võidulippude all.

¹ Krimmi-tatari luuletaja.

VAIKNE DON

KATKEND NELJANDAST RAAMATUST

MIHHAIL ŠOLOHHOV.

Alles koidiku eel laskus vaikus Doni kallastele. Vaevalt kuuldavalt kohises vesi suurvette uppuvas metsas, pestes paplite kahvatult rohetavaid tüvesid, aeglases rütmis kiigutades tammepõõsaste ja noore haaviku üleujutatud latvu; painduv pilliroog sahises paisunud järvede voo-gudes; suurvee kohal, vaiksetes jõekäärudes — seal, kus liikumatu, nagu võlutud suurvesi peegeldas tähistaeva hämarat valgust — häälitsetid nõrgalt metshaned, vilistasid uniselt isapardid, kuuldusid harva hõbedased hääled luikedelt, kes läbilennul olles siin mõnusalt ööbisid. Vahel pladistas ras-vane kala pimeduse avaruses; valkja kullana virvendaval veel rullus kau-gele kõikuv laine ja kostis hoiatuskarje häiritud linnult. Ning uuesti ümb-ritses vaikus Doni. Ent koidikul, kui kriidised mäeahelikud muutusid vae-valtmärgatavalt roosaks, tõusis tuul jõe suudme poolt. Tihedana ja võim-sana puhus ta voolule vastu. Laial Donil tõusid kõrgele nõgised lained, metsikult kohises vesi metsas, oiates kõikusid puud. Terve päeva mõirgas tuul ja vaikis alles öö sügavuses. Niisugune ilm kestis mitu päeva.

Mõneks ajaks laskus stepile lillakas uduvine. Maa kuivas, peatus stepi-rohtude kasvamine, kergel lainetusel sõitsid lodjad. Maa tuulutas end lak-kamatult, kuid Tatarski talupõldudel polnud näha peaaegu ainsatki inimest. Tervesse talumajja olid jäänud ainult mõned muldsed taadid, taganemi-selt naasnud külmunud ja haiged kasakad, kes polnud töövõimelised; põllul töötasid ainult naised ja noored. Inimtühjas külas keerutas tuul tolmu üles, paugutas talumajade aknaluuke, ajas segi õled kuuride katustel. „Tä-navu jääme leivata,“ ütlesid taadid. „Põldudel pole kedagi peale naiste, ja needki külvajad on ainult igast kolmandast talust. Ent surnud maa ei kannu vilja...“

Teisel päeval pärast väljasõitu põllule, päikeseloojangu eel ajas Aksinja härjad tiigi äärde. Paisu juures, hoides saduldatud hobust ohelikust, seisis kümneaastane jõmpsikas — Obnizov. Hobune püüdis vabaneda suurau-dadest, hall sametine ila langes tilkadena, kuid kiire ratsanik lõbutses: hei-tis vette kuivanud savitükke, vaatas vees levivaid ringe.

— Kuhu mõtled sõita, Vanjatka? küsis Aksinja.

— Ma tõin emale toidumoon.

— Noh, mis uudiseid on talus?

— Pole uudiseid üldse. Taat Gerassim püüdis sel ööl oma võrkudesse ühe hiiglasuure karpkala. Taganemiselt saabus veel Fjodor Melnikov.

Varvastele tõustes haaras poiss hobuse rakmeist, võttis kinni lakast ja hüppas kuratliku osavusega sadulasse. Tiigi äärest lahkudes sõitis ta sammu — nagu mõistlik peremees kunagi — ent siis kallutas ta end veidi ettepoole ja, heitnud pilgu Aksinjale, asus nii marulisele galopile, et helesinine pleekinud särk paisus põjena tema seljal.

Sel ajal kui härjad jõid, heitis Aksinja paisule. Ta otsustas kohe tallu minna. Melnikov oli kaua sõjaväes teeninud kasakas ja ta pidi midagi teadma Grigori saatusest. Härjad karjakoplisse ajanud, ütles Aksinja Dunjaškale:

— Lähen sinna tallu, homme hommikul olen tagasi.

— On sul sinna asja?

— Jah.

Hommikul naasis Aksinja. Ta astus härgi ette rakendava Dunjaška juurde muretult vitsakest keerutades, kuid kortsus kulmul ja kibedate kurdudega suunurgis.

— Fjodor Melnikov tuli. Käisin tema juures, pärisin Grigori kohta. Ütleb, et ei tea midagi, lausus ta lühidalt, pöördus järsult ja läks külvisõela juurde.

Külvamise lõpetanud, asus Aksinja majapidamist korraldama: istutas arbuuse, lupjas maja lumivalgeks, kattis ise õlejäänustega kuurikatuse, nii hästi kui oskas. Päevad möödusid virgas töös, kuid rahutus Grigori elu pärast ei lahkunud Aksinjast. Rõõmuta meenutas ta Stepanit ja millegipärast näis talle, et Stepan ei tulegi tagasi, ent kui tallu astus mõni kasakas, küsis Aksinja esiteks: „Kas oled minu Stepanit näinud?“, ning alles pärast, ettevaatlikult ja pikkamööda, püüdis ta midagi Grigori kohta välja uurida. Terve küla teadis tema suhetest Grigoriga. Isegi keelepeksuhimulised eided olid lakanud neist rääkimas, ent Aksinja häbenes näidata oma tundmusi ja ainult harva, kui sõnaaher sõdur ei meenutanud Grigorit, küsis ta silmi pilutades ja märgatavalt kohmetudes: „Ega te pole juhuslikult kohanud meie naabrit, Grigori Pantelejevitsši? Ema tunneb muret tema pärast, päris kuivanud on teine...“

Mitte ükski küla kasakaist polnud näinud Grigorit ega Stepanit pärast Doni armee alistumist Novorossiiskis. Ja alles juunikuu lõpus astus sisse Aksinja juurde Stepaniga koos teeninud sõdur Kolundajevski külast, kes siirdus teisele poole Doni. Tema teataski Aksinjale:

— Räägin tõtt, Stepan sõitis Krimmi. Oma silmaga nägin, kuidas ta asus laevale. Mul polnud võimalik temaga ainsatki sõna vahetada. Rahva-

murd oli võimatult tihe. — Küsimusele Grigori kohta vastas ta põiklevalt: — Nägin teda sadamas, kandis paguneid, pärast aga kaotasin ta silmist. Palju ohvitsere viidi ju Moskvasse, kes teab, kuhu ta korraga...

Ent nädala pärast ilmus Tatarskisse haavata saanud Prohhor Zõkov. Ta toodi Millerovi raudteejaamast peremehe vankris. Sellest kuuldes jättis Aksinja lehmälüpsmise kus seda ja teist, laskis vasika lehma juurde ja käies rästi pähe sidudes läks kiirustades, peaaegu jooksis Zõkovi tallu. „Küllap juba Prohhor teab, tema juba peab teadma! Aga mis siis, kui ütleb, et Griša pole enam elus? Mis saab siis minust?“ mõtles ta oma teekonnal ja iga minutiga aeglustas samme, surus käe südame vastu, kartes kuulda hirmsat sõnumit.

Prohhor võttis teda vastu toas, naeratas laialt, peites selja taha lühikeks raiutud vasaku käsivarre.

— Tore on sind näha, kaasmaalane! Tubli! Ime, et sa elus oled! Aga meie arvasime, et sa selles külas surid. Oh, kui raskelt haigena sa siis lamasid... Noh, kuidas selle väikese tüüfusega on? Kas ta teeb teid, õrnemat sugu, veelgi ilusamaks? Ent sa näed, kuidas poolakad on mind ümber töötanud. Pagan võtaks neid! — Prohhor näitas kaitsevärvi trikoosärgi tühja, sõlmekeeratud varrukate. — Naine nägi, karjub ja nutab, aga mina ütlen talle: „Ära pirise, lollike, teistel rebitakse pead otsast ja nad ei pane seda pahaks, aga käsi — see nüüd mõni asi! Puust käed tehakse kohe asemele. Niisugune ei karda vähemalt külma, lõikad käe katki, ei hakka verd jooksuma. Neiuke, häda on selles, et ma pole õppinud ühe käega läbi saama. Ei saa pükse kinni nõõpida ja sellega lõpp! Kiievist alates kuni koju jõudmiseni sõitsin lahtise kõhuga. Milline häbi! Sina ehk andestad, kui märkad minu korratust... Noh, astu edasi, istu, oled külaline. Ajame lõbusat juttu, seni kui mu eit pole siin. Saatsin tema, antikristuse, puskarit tooma. Mees saabus ärarebitud käega, aga naisel pole, millega teda väärikalt vastu võtta. Meesteta olete kõik niisugused, tunnen teid peenusteni, te märjasabalised kuradid!

— Kas sa ei ütleks...

— Tean, küllap ütlen. Vaat nii ta käskis tervitada. — Prohhor tegi naljatelles sügava kummarduse, tõstis pea ja liigutas imestunult kulmusid:

— No-noh! Miks sa ulud, lollike? Teie, eided, olete kõik niisugused, kruvidega. Kui mees tapetakse — siis ulute, jääb ta ellu — jälle ulute. Pühi nägu kuivaks, miks sa tatistad? Ütlen sulle, et ta on elus ja terve, vaat niisugune nuumatud larhv on tal! Novorossiiskis astusime temaga ühel ajal seltsimees Budjonnoi ratsa-armeesse, neljateistkümnendasse diviisi. Meie Grigori Pantelejevitsš võttis enda peale sadakonna, see tähendab eskadroni juhtimise, mina muidugi allun temale ja läheme lahingurivis Kiievi alla.

Noh, neiuke, neile poolakaile-kuradeile me alles andsime! Läheme sinna ja Grigori Pantelejevitsš ütleb: „Olen sakslasi raiunud, olen igasuguste austerlaste peal mõõka proovinud, kas poolakate kolbad on siis tõesti kõvemad? Mulle näib, et neid on kergem raiuda kui omade — venelaste omi, mida sa arvad?“ — ning pilgutab mulle silma, välgutab hambaid. Punaarmeele astumisest peale on ta muutunud — lõbus iseendast, sile nagu ruun. Noh, ei saanud ma temaga läbi perekonna-skandaalita... Kord ratsutasin tema kõrvale ja ütlen naljapärest: „Oleks aeg puhkusele asuda, teie kõrgeausus — seltsimees Melehhov!“ Vaatab ta mind kohmetama paneva pilguga, ütleb: „Jäta säärased naljad, või sul läheb halvasti.“ Öhtul kutsub mind ette mingi asja pärast, nagu vanakuri ise oleks mind ajanud teda jällegi „kõrgeaususeks“ nimetama... Kuidas ta krahmas mauseri järele! Kahvatas vihast, tõmbus turri nagu hunt, suus hiiglasuured teravad hambad, neid oli vähemalt sada. Mina — hobusele kõhu alla ja põgenen tema eest. Oleks mind peaaegu tapnud, tõbras niisugune! Noh, tulime sinna Ukrainasse, katsusime veidi poolakaid. Nigelad sõjamehed, nõrgavõitu selgrooga. Uhkust on neis nagu nuumatud seas sõnnikut, ent jooksevad väledalt, kui neile peale rõhud.

— Ta võib siis puhkusele... alustas Aksinja.

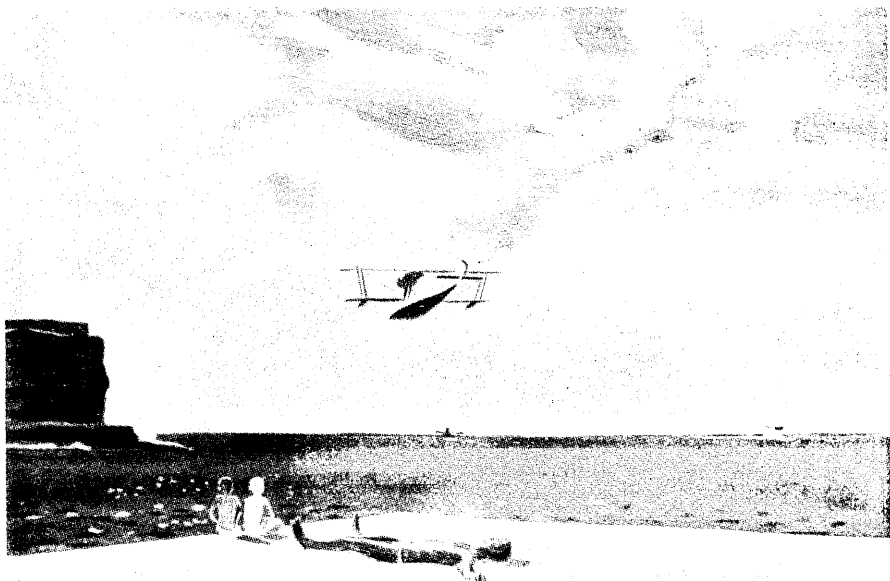
— Ära mõtlegi sellele! katkestas Prohhor järsult. — Ütleb, et tahab teenida, kuni on palvetamisega saavutanud vanade pattude andestamise. Seda ta teeb — on kerge ja lihtne asi... Ühe aleviku lähedal juhtis ta meid rünnakule. Minu silmade all surmas ta mõõgahoopidega neli nende ulaanidest. Tema, pagan, on ju maast-madalast vasakukäeline, niisiis andis ta neile mõlemalt poolt... Pärast lahingut surus rivi ees tema kätt Budjonnõi ise ja ühes eskadroniga sai ta tänu osaliseks. Vaat mida teeb sinu Pantelejevitsš!

Aksinja kuulab nagu imelises unenäos... Ta ärkas mõtteist alles Melehhovite värava juures. Dunjaška kurnas eeskojas piima, küsis pead tõstmata:

— Tulid haputaigna järele? Lubasin tuua, kuid unustasin. — Ent vandan Aksinja pisarais silmi, mis särasid õnnest, taipas ta kõike sõnatult.

Surudes oma õhetava palge Dunjaška õla vastu, sosistas Aksinja rõõmust lämbudes:

— Elus ja terve... saatis tervituse... Mine! Mine ometi, ütle emale!

A. Deineka

Survepüev

T. G. Gaponenko

Põllule

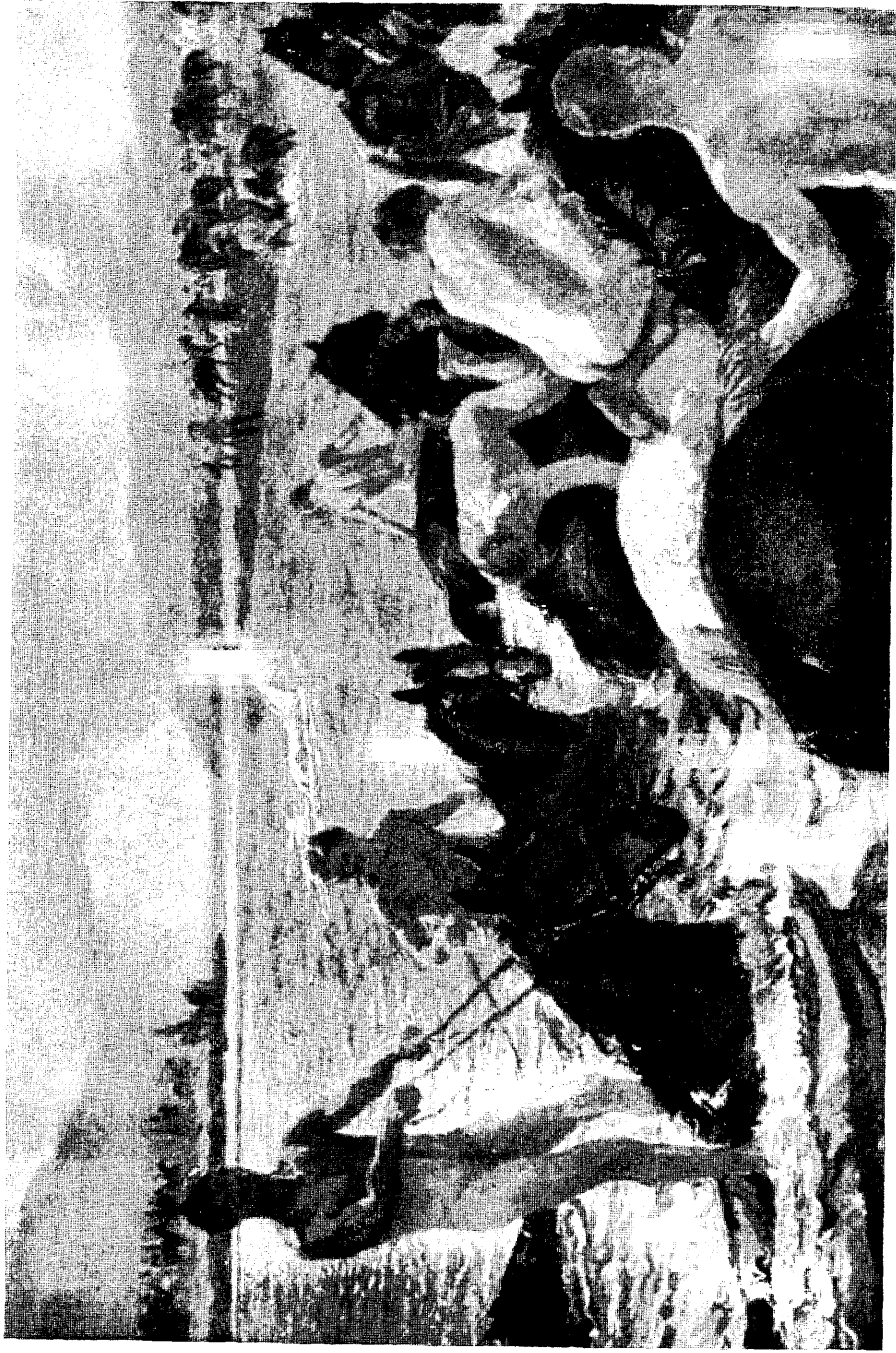
K. S. Petrov-Uodkin

Häire

N. P. Uljanov

A. S. Puškin oma naisega peegli ees

A. Plastov

Hobuseid ujitamas

Merele

Laotan käsi meretõusu poole.
Palav liivarudin jalge all.
Pole kaua pilku heitnud voole:
lähedane kaugus sinihall!

Järjest liuglev laine lainet tabab,
meri paiskab üles sinist tuld.
Minuga sa mängid, laine vaba,
lehvib seal su palmikute kuld.

Tähehtes, millist pole taeval,
kähar juus sul särab, läikleb taas.
Põrmuks kildub, randa riivand vaevalt,
jalge ette kammi helkjas klaas.

Naljatar, mu üle naerdes müha,
sulle kõike avaldan ma nüüd:
Moskva öödel näen ma unes üha
sinu läbipaistvat pitsist rüüd.

Haihtund väsimus. Ei mõtle muule.
Hääbund piinarikkad vaevakuud ...
Soolana on jäänud minu suule
sinu värskelt karge huulepuut.

Tõlkinud Jüri Šumakov

VNFSV MAALIKUNSTI ARENEMISEST PÄRAST OKTOOBRIREVOLUTSIOONI¹

IDA KÄSPER

Vene NFSV kunstikultuuri ei saa käsitleda kui homogeenset üksust. Vene Nõukogude Föderatiivsesse Sotsialistlikku Vabariiki kuulub suur hulk rahvuse ja kultuuri arengu poolest erinevaid autonoomseid vabariike ja oblasti. Paljude VNFSV piirides elavate rahvaste kunstikultuur on vabalt areneda saanud alles pärast Oktoobrirevolutsiooni ja on seega alles algelisel arenemisastmel.

Seetõttu tuleb eeskätt vaatlemisele VNFSV vene osa, kus suurtes tsivilisatsiooni- ja kultuuritsentrumites kujutava kunsti ja eriti maalikunsti diferentseerumine on toimunud juba sajandite kestel.

Pärast Maailmasõda võib vene maalikunsti märkida peamiselt kolme põhjanevat voolu: 1) akadeemilistel traditsioonidel rajanev; 2) „narodnikute“ realismi taotlev ning 3) Lääne-Euroopa mõjutusel Venes kiiresti pinda leidev formalistlik. Viimasesse kuuluvad ekspressionistid, kubo-futuristid, konstruktivistid ja teised end „pahempoolseteks“ nimetavad mahistid². Ka mõjutavad vene maalikunsti prantsuse impressionism ja cézanneism, kuigi nad vähe esinevad puhtal kujul.

Sõjakommunismi ajal mängivad juhtivat osa kunstipoliitikas nn. „pahempoolsed“, kes on enamikus vene tehnilise intelligentsi esindajaid. „Pahempoolsed“ koondavad enda ümber äärmist formalismi taotlevaid kunstnikke. Nad loevad end proletaarseks kunstnikeks ja katsuvad luua endi arust uut proletaarset kunsti. Kuid kubo-futuristide, konstruktivistide ja suprematistide kunst jääb proletariaadile arusaamatuks ja vastuvõtmatuks. Formalistid eitavad ideelist sisu kunstis. Nende arvamise järgi pidi kunstis määrav olema ainult vorm ja värv. Nii eitavad konstruktivistid põhimõtteliselt reaalsete asjade kujutamist. Nad kujutasid lõuendil ainult abstraktseid ja skemaatilisi vorme ja jooni, mis sageli meenusid masinaosi. Oma pilte nad nimetasid siis: „Konstruktsioon nr. 1“, „Konstruktsioon nr. 2“ jne. (näiteks Radtšenko).

Suprematistide pildides näeme ainult värviliste pindade kombinatsioone. See pidi olema värv kui niisuguse abstraktsioon, tegelikult aga viis tühjale dekoratiivsusele. Huvi-
tavat segu konstruktivismist ja haiglasest psühholoogismist leiame kunstnik Filonovi loomingu, mis leidis hiljem palju järeleaimajaid. Filonov lõi sääraseid pilte, nagu on ta

¹ Koostatud „Iskustvo“ andmeil.

² Mahistid eitavad materiaalse maailma olemasolu väljaspool inimese teadvust. Nähtud asjad on nende järgi ainult inimese produkt — aistingute kompleksid. Säärase idealistliku filosoofia rajajaks on austerlane Ernst Mach. Mahism on poolehoidjaid leidnud kodanluse ridades. Formalistide loomingu kajastub mahism reaalsuses nähtud vormide moonutamises ja viimaste kujutamise eitamises.

³ Paul Cézanne (1839—1906), prantsuse maalikunstnik. Algul impressionist, hiljem töötab välja oma stiili, mis on avaldanud suurt mõju Euroopa moodsale kunstile.

„Leningradi proletariaadi vormel“, mis kujutab mosaiiki nülitud kehaosadest ja mingisugustest müstilistest kristallidest.

On arusaadav, et säärane „proletaarlik“ kunst oli vastuolus proletariaadi maailma-vaatega ja äratas ainult imestust ja pahameelt.

Juhtides sõjakommunismi ajal Hariduskomissariaadi kunstiosakonda „pahempoolsed“ avaldasid suurt mõju õppivale noorele generatsioonile. Lugesid endid marksismi poolehoidjaks, nad tegelikult propageerivad oma kunsti kaudu Lääne-Euroopa dekadentsi ideid.

Suprematistid ja konstruktivistid jõudsid aga varsti oma ummikusse sattunud loomingu loogilisele lõpule. Nende viimasel näitusel suprematist Malevitš eksponeeris pilti, mis kujutas musta kvadraati, ja Radtšenko suuri lõuendeid, mis olid lihtsalt ühe ja sama värviga üle tõmmatud. Selle oma viimase arenemisjärguga jõudsid nad kujutava kunsti eitamiseni.

Sõjakommunismi perioodil mängis „pahempoolsete“ kõrval tähtsat osa ühing „Bubnovõi valet“ (ruutsoldat). Sellesse oli koondunud küpsemaid meistreid nagu Kontšalov, Maškov ja Osmerkin.

„Bubnovõi valet“ rajas oma loomingu prantsuse XIX saj. lõpul kujunenud maalilisele materialismile, mille esindajaks oli Paul Cézanne. Kuid vastandiks Cézanne'ile, kes värvi kaudu püüdis anda nähtud asja tuuma ja kompositsioonilist ühtlust, jäid „Bubnovõi valeti“ kunstnikud selle voolu formaalsete tendentside piiridesse, tõstes esile värvi kui niisuguse tähtsust. See põhjustas ka nende ainevalikus vaikelu ja maastikumaali eelistamist.

Vene maalikunsti vanadele ja osalt akadeemilistele traditsioonidele jäid truuks „Mir iskusvosse“ koondunud, enamikus aadlisooist kunstnikud. Need kunstnikud etendasid tähtsusetat osa vene maalikunsti edaspidises arenemises.

Selline oli, kui mitte üksikasjusse tungida, vene maalikunsti pale pärast Oktoobrerevolutsiooni. See olukord ei saanud muidugi püsima jääda. Lääne-Euroopast sissetoodud idealistliku filosoofia põhitooniga formalistlik kunst pidi teed andma elule lähedasemale ja marksistliku ideoloogiaga kooskõlastatud kunstile. Nii kujunes järgnev aastakümneend vene maalikunsti ajaloos pideva võitluse perioodiks formalismi ja realismi vahel.

1921. a. saadik, kus algas kodusõja ajal laostatud maa kiire taasehitamine, kus kõik jõud rakendati sotsialistlikule ülesehitustööle, ei saanud jääda sellest mõjutamata ka vene kunstnikkond. Tekkis palju organisatsioone, kus juba teadlikult seati üles uusi sihte kunstis, kus katsuti paljastada formalismi dekadentlikku mõju. „Realism pole elu iseloomutu, protokolliv kujutamine, vaid selle loominguiline ümberhinnang“ — sellesarnaseid analüüse on avaldanud mitmed kunstiorganisatsioonid. Ülesehitamisperioodi võib märkida kui otsingute perioodi, kus seoses uute põhimõtete ülesseadmisega võis tähele panna kunstnike liikumist ühest organisatsioonist teise ja pidevat uute organisatsioonide tekkimist ja nende kiiret lagunemist. Looming ei suutnud sammu pidada analüüsiva ning juurdleva mõttega: takerdutakse formalismi ja pseudo-cézanne'ismi; realismi asemel jõuti välja naturalismini ja hingetu protokollkunstini.

1922. a. loodud Revolutsiooni Kunstnike Ühendus (AHR) muutus juhtivaks. Tema suured teened seisavad kunstnike koondamises ja nende ümberkasvatamises realismi suunas. Seades endale eesmärgiks anda kunstipärast dokumentatsiooni Oktoobrerevolutsiooni kui grandioosse ajaloolise momendi sündmusist ning kujutada revolutsioonist innustatud proletariaadi osavõttu maa ülesehitamise hiiglatööst, koondas see organisatsioon enda

ümber suuri hulki kujutavaid kunstnikke-maalijaid. Palju väikesi kunstiühinguid läks terves koosseisus üle AHR-i. See 1928. a. üle terve VNFSV laienev organisatsioon ühendas mitmesuguse orientatsiooniga kunstnikke, kes olid valmis astuma proletariaadi teenistusse.

AHR-i kunstnikele võib aga ette heita ebakriitilist suhtumist kunstipärandusse. Formaalse te saavutuste sagedane alahindamine põhjustas primitiivse ja vulgaarse naturalismi tekkimist. Ka pöörati liiga vähest tähelepanu kompositsiooni ja vormi probleemidele. Saageli puudus üldistav moment nii vormis kui värvis, mis viis alla loomingu kunstilist väärtust ja põhjustas fotolikkust.

Nende väärnähtuste kõrval toimus AHR-is siiski üldine kristalliseerumine realismi suunas ja paljud AHR-i kuuluvad kunstnikud, nagu Brodski, Jakovlev, Kazmann jt., andsid rea huvitavaid töid, mis peegeldavad selle perioodi poliitilist ja majanduslikku elu, näiteks B. N. Jakovlevi „Transport on korraldamisel“.

1925. a. loodud organisatsiooni „OST“ koondus ekspressioniste, prantsusliku maalilise estetismi-konstruktivismi esindajaid ja äärmisi konstruktiviste. Nende vastu võitles A. Deineka eesotsas selle ühingu noorem generatsioon.

Viimase grupi loomingu iseloomustab graafilisus ja skematism, kus värv peaaegu kaob. Kompositsioon, värv, teema sageli ei liitu nende juures orgaaniliseks tervikuks. Erandi moodustab A. Deineka, kes ületas need väärnähtused. Deineka on üks neist vähestest maaliartistidest, kes oskas oma loomingu rakendada formalistide tehnilisi saavutusi. Juba üleschitamise perioodil andis Deineka tõsise meisterlikkusega läbiviidud töid, nagu „Petrogradi kaitsmine“, „Pallimäng“, „Bolševiku ülekuulamine“ ja rida teisi. Suur üldistamisoskus ja tabavus iseloomustab Deineka loomingu. Deineka on end palju pühendanud sportlaste elu kujutamisele.

Suurt mõju nooremale kunstnike generatsioonile on avaldanud üks VNFSV parimaid maaliartiste Petrov-Vodkin, kelle ümber koondus ühingu „Neli kunsti“ realismi taotlejad. Tema loomingu paarib realism omapärase paatose ja romantikaga. Suur värvitunne ja hingestatus iseloomustavad Petrov-Vodkini töid. Ta on andnud rea huvitavaid portreid, nagu näiteks „Tütarlaps aknal“, mis räägivad meistri sügavast psühholoogia tundmisest. Tuntud on tema „Häire“, „Komissari surm“, „Pärast lahingut“. Petrov-Vodkin suri 15. veebruaril 1939. a. Leningradis.

Industrialiseerimise perioodil, mida võib lugeda 1926. aastast, millal toimus organiseeritud sotsialismi põhimõtete läbiviimine kõigis majandusharudes, toimus ka lõplik maalikunsti suundade diferentseerumine. Suurem osa kunstnikke, ületanud protokolliva dokumentaalsuse ja formalismi väärnähtused, läheneb sotsialistliku realismi meetodile. See pööre ei toimunud ühe korraga, vaid on pikkade aastate kunstiloomingu analüüsi ja ümberhinnangu lõpptulemuseks.

Sotsialistliku üleschituse jõudus arenemine ja klassivõitluse teravnemine nõudis kõigi proletaarsete revolutsioonile lähedal seisvate loovate jõudude koondamist ühte organisatsiooni. Kunstnikkonda lõhestavate ja seega kunsti arenemist tõkestavate organisatsioonide likvideerimine — ÜK(b)P Keskkomitee otsusega 25. apr. 1932. a. — toob kaasa suure kunstnike produktiivsuse ja loomingu väärtuse tõusu.

Nõukogude Liidu grandioosne majanduslik arenemine ja proletariaadi sügav idealisus on nõudnud kunstnikelt suuremate ja raskemate ülesannete täitmist. Neid vastutus-

rikkaid ülesandeid VNFSV maalijad on osanud ka täita, andes nii sisu kui formaalsete printsiipide poolest väärtuslikke kunstitöid.

Kahjuks piiratud lehekülgede arv ei luba autoril peatuda üksikute maalijate loomingu iseloomustamisel. Selliste tööde mainimine nagu B. Johansonini „Uurali vanas tehases“, A. Gerassimovi „Seltsimees J. V. Stalini portree“, U. S. Sampilovi „Püüdja“, A. Deineka „Suvepäev (Lennupäev)“ jt. ei suuda ligikaudsetki pilti luua VNFSV maalikunsti saavutustest.

Eriline ideeline valvsus ja sügav kriitiline analüüs, mis on omane Nõukogude Liidu kunstnikele, on eeldused, mis lubavad oodata VNFSV maalikunsti pidevat arenemist.

Kajastades proletariaadi suuri ideid VNFSV maalikunstil on oma kodumaal tähtsam ja väärikam koht kui maalikunstil üheski kapitalistlikus riigis.

★

Põhjalikuma materjali puudumise tõttu toome siinjuures lühikesi märkmeid üksikute VNFSV autonoomsete vabariikide ja oblastite kunstikultuuri arenemise kohta pärast Oktoobrirevolutsiooni.

Nõukogude Põhja-Kaukaasia rahvaste kunstikultuuri arenemist tõkestas sajandite kestel islami usu keeld kujutada elavaid olendeid. Abstraktne ornament, üksikud loomakujud ning usuline pealkiri — see on kujutavate elementide kitsas ring, mida kunstnik tohtis kasutada.

Maa sotsialistlik ümberehitamine hävitas sajandeid kestnud usuliste traditsioonide rõhumise. Hakkas arenema varem paljudele Põhja-Kaukaasia rahvustele tundmatu tahvelmaal ja skulptuur.

D a g e s t a n i ANSV Kunstnike Liit koosneb praegu ligi kahekümnest liikmest. Nad on enamikus rahvuskunstnikud. Neist tähtsaim on Muezdin Arabi Džemal.

M. Džemal võttis osa NSVL rahvaste kunstiolümpiaadist Moskvast. Ta loomingu kõik elemendid on suunatud kindla idee väljendamiseks. Ühtlasi kunstnik iseloomustab tabavalt iga üksikasja.

T š e t š e n i - I n g u š i autonoomne piirkond omab praegu ainult väheseid elukutselisi kunstnikke. Neist väljapaistvamad on Hadžibekir Ahrijev ja Goži-Mahomed Dourbekov. Ahrijev töötab skulptorina ja akvarellistina. Ta akvarellide teemastik on väga mitmekesine: kodusõja episoodid, mägilaste elu ning Kaukaasia värviküllane loodus. Tema teostes on palju ekspressiivsust. Dourbekov töötab maalikunstnikuna ning illustraatorina. 1935. a. ta illustreeris L. Tolstoi novelli „Hadži Murat“.

P õ h j a - O s s e e t i a ANSV rahvuskunstnikest on silmapaistvamaid maalija Maharbek Tuganov ja graafik Aslangirei Hohhov. Tuganovi loomingu kujutab vana Osseetiat. Aslangirei Hohhov annab oma miniatuurseis ofortides ekspressiivseid ning peenelt teostatud portreid ning maastikke. Tema teoseid iseloomustab joonte lakoonilisus, milles ilmneb kunstniku terav tähelepanuvõime.

K a b a r d i n o B a l k a a r i a ANSV omab alles vähe rahvuslikke kunstnikke.

Parimad Põhja-Kaukaasia rahvuskunstnikud ammutavad oma teoste ainekku sotsialistlikust tegelikkusest. Nende tööd üllatavad oma temaatilise mitmekesisuse, piirkonna mitmekülge peegeldamise ning oma õige realistliku asetusega.

Enne revolutsiooni K r i m m i ANSV elanikud-tatarlased töötasid peamiselt deko-

ratiivse ornamentika alal, mis leidis kasutamist valitseva feodaalse klassi elamute kaunistamiseks. Esimeseks rahvuslikuks elukutseliseks kunstnikuks on tatarlane Abij Jarmuhamedov. Ta kujutab oma värviküllastes töödes tatarlaste elu enne ja pärast revolutsiooni.

Nõukogude Krimmi vene rahvusest kunstnikest on üleliiduliselt tuntud vana generatsiooni meistrid maastikumaalija K. F. Bogajevski ja lahingumaalija N. Samokiš.

Altai mägedes Mongoli ja Tuva Rahvavabariigi piiril asetseb VNFSV a u t o n o o m n e o b l a s t O i r o o t i a . Kui kogu ennerevolutsiooniaegse perioodi jooksul Oirootiast võrsus üksainus kunstnik-altailane, siis pärast revolutsiooni on rahva seast arenenud terve rida noori kunstnikke, kellest huvitavam on M. Tševalkov.

Oirootia vanimaks kunstnikuks on G. Gurkin. Peaaegu kõik Gurkini tööd on pühendatud Oirootia maastikule. Inimesel on Gurkini loomingus teisejärguline koht. Vanemates töödes paistab silma Oirootia olustiku idealiseerimine ja ilustamine.

Vastandiks Gurkinile noore Tševalkovi töödes leiab kujutamist loov inimene. Tševalkovi tööde värviküllus on teda ümbritseva looduse peegeldus. Ta on tõsine realist, kelle looming kannab spetsiifilisi rahvuslikke jooni.

Nagu Põhja-Kaukaasias nii Nõukogude Baškiirias ki islami usk tõkestas kujutava kunsti tekkimist.

Praegu on juba kümneid kunstnikke-baškiire. Nende teosed on huvitavad elu selge tajumise ning hea värvitunde poolest, nagu näiteks maalija Mahmud Usmanovi omad. Noortest graafikutest paistavad silma M. Batõršin oma selge ja lihtsa vormikäsitluse poolest ja Rašid Usmanov.

Burjaat-Mongoolia ANSV andis imelühikese ajaga rea väljapaistvaid rahvuslikke kunstnikke, kelledest Tsõrenžap Sampilov seisab kahtlemata esikohal.

Hiljuti Moskvast toimunud Burjaat-Mongoolia kunstidekaadi näitusel Sampilov esitas rea huvitavaid töid, mis käsitlevad karjaste elu steppides. Need tööd on haaravad oma suure elulähedusega. Meisterlikult kujutab ta loomi, nagu võime selles veenduda ka käesolevas „Viisnurgas“ toodud reproduktsioonist „Püüdja“. Suur kompositsiooni- ja värvitunne ja meisterlik vormikäsitlus teevad Sampilovi hinnatavaks kunstnikuks. Nõukogude Liidu rahvaste peres ta on leidnud suurt tunnustust.

RAHVAKUNSTIST VENE NFSV-S

JULIUS GENSS

Paljudest rahvustest koosneva Vene NFSV rahvakunst on niisama vana kui need rahvused ise. See kunst oli mitmepalgeline ja haaras kogu rahva elu-olu majade arhitektuurist kuni pisemate tarbeasjadeni. Pottsepad kaunistasid nõusid mitmekesiste ornamentide ja joonistustega, mõkade ja kinžaalide pidemetele graveeriti sõja- ja jahistseene, riideid kaunistati tikanditega. Rahvakunst polnud märg, vaid tarvidus, mida dikteeris rahva loovate jõudude väljendamise tahe. Sel pinnal arenes kogu VNFSV territooriumil kodukäsitöö, mille iga ulatub mitmesaja aastani.

Tsaristliku ja feodaalkapitalistliku korra süngel ajastul rahvakunst mandus, selle tase langes. Võõrad elemendid moonutasid rahvuslikku stiili, maitsetus ja labasus halvasid parimate meistrite loominguvõimet. Juba 1910. a. lakkas olemast aastasadu töötanud Lukutinski kunstipäraste lakkesemete tööstus, hääbus holmogori luunikerdus.

Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon avas rohkearvulisile rahvastele laiapiirilised arenemisvõimalused, näidates, millised tohutud loovad jõud uinusid rahvastes, kes moodustavad Nõukogude Liidu sõbraliku rahvaste pere. Leninlik-stalinlik poliitika juhtis kunsti uutele radadele, andis meistritele-kodukäsitöölisele uue ainetiku, mis, jäädes vormilt rahvuslikuks, muutus sisult sotsialistlikuks. Hoolitsedes meisterlikkuse säilitamise eest aastasadade jooksul saavutatud, mitmesuguseid materjale käsitleva töö alal, aetas sotsialistlik tegelikkus meistritele eeskujuks kommunismi loojate Lenini ja Stalini sangarlikud kujud, revolutsioonivõitluse kangelasikkuse, andis neile nõukogude kirjanduse, stahhanovliku liikumise, tšeljuskinlaste epopöa teemad ja palju muud.

Tööstusliku Ühistegevuse Üleliiduline Keskus (Всесоюзный) ja erialaliselt asutatud Kunsttööstuse Teadusliku Uurimise Instituut võtsid enesele käsitööstuse kunstilise juhtimise, kvalifikatsiooni ja kultuuritaseme tõstmise. Vanade pärimuste ümbertöötamise alusel puhkes rahvakunsti õitsele uus nõukogude ornament, mis eriti kujukalt peegeldus üleliidulisel põllumajanduslikul näitusel esinevate arvukate rahvaste kunsti.

Rahvakunsti vanemaid alasid on puust tarbeesemete dekoratiivne kaunistamine. Selle kaunistamisviisi silmapaistvamaks keskuseks olid Gorki (end. Nižni-Novgorod) ja Semjonovi linna läheduses asuvad külad. Oma nime sai see kaunistamiskunst Hohloma-nimeliselt külast, kuhu juba XVIII sajandil oli koondunud puunõude ja mööbliga kauplemine. Sealseid puuntooteid kaunistas tuli-ere maaling. Maalingu lätteks olid rikkalikud ja toredad lillede ja taimede mustrid, mis eriti Hohlomas väljendusid eredais, dekoratiivseis vormes. See sügavalt-omapärane tehnika seisab selles, et puust nikerdatud või väljasetatud nõu või mööbliese kaetakse savikorruga, mis hõõrutakse puu sisse; see aluspind kaetakse peeneks-hõõrutud tinapulbriga ja siis kuivatatakse valmistatavat eset mitmel korral kuumas ahjus. Alles siis kantakse maaling esemele, kaetakse värnitsaga (lakiga) ja põletatakse taas

ahjus. Foon omandab sügava, karakterseult kuldse tooni, mis kaunitl kooskõlastub maalinguga.

Hohloma ornamentika on olnud alati taimemotiiviline, pinnaline, graafiline. Ta on alati olnud stiliseeritud. Nõukogude ajal võtavad meistrid tarvitusele uusi motiive: pihlaka-, karusmarja ja isegi viinamarja omi. On esile kerkinud ka üksikuid individuaalse maalimisviisiga meistreid. Eriti efektseult paistis hohloma maaling silma üleliidulise põllumajandusliku näituse „Põhja-Ida“ paviljoni seintel.

Hoopis erineva ilmega on palehhi miniatuurmaalimine, missugused tooted on võitnud ülemaailmalise kuulsuse.

Praegu töötavad Palehhi ja ta naaberkülade Mustera ja Fedoskino andekamad rahvakunstnikud raamatuillustratsiooni, monumentaalse maali, teatridekoratsiooni ja portselani-maalingu alal. Fedoskino artelli eeskujul asusid palehlased valmistama ka papjee-mašest lakk-kastikesi, mis kaeti joonistuse või ornamentidega. Palehhi meistrid on huvitavad jutustajad, kes oskavad ühes töös edasi anda sama aine üksteisele järgnevaid momente.

Luunikerdus omandab Venes suurima õitsengu XVII ja XVIII sajandil. Seda ala viljeldi Moskvas, kauges Põhjas — Solvõtšegotskis, Holmogoris. XVIII sajandil nihkub Holmogor esikohale, surudes teised kõrvale. Nikerdati kastikesi, tubakatoose, kamme, ikoone jne. Ažurse luunikerduse alal kujuneb holmogorlastel oma stiil. Nikerdustöödest kujunesid terved skulptuuri grupid ja jahistseimid. Holmogori nikerdus elustus taas 1921. aastal, mil Holmogoris avati nikerdamiskursused, kuhu kutsuti vanad meistrid õpetust andma. Praegune holmogori tööndus, säilitades kõrgeid kunstitraditsioone, on omandanud rahvakunstis talle väärilise koha.

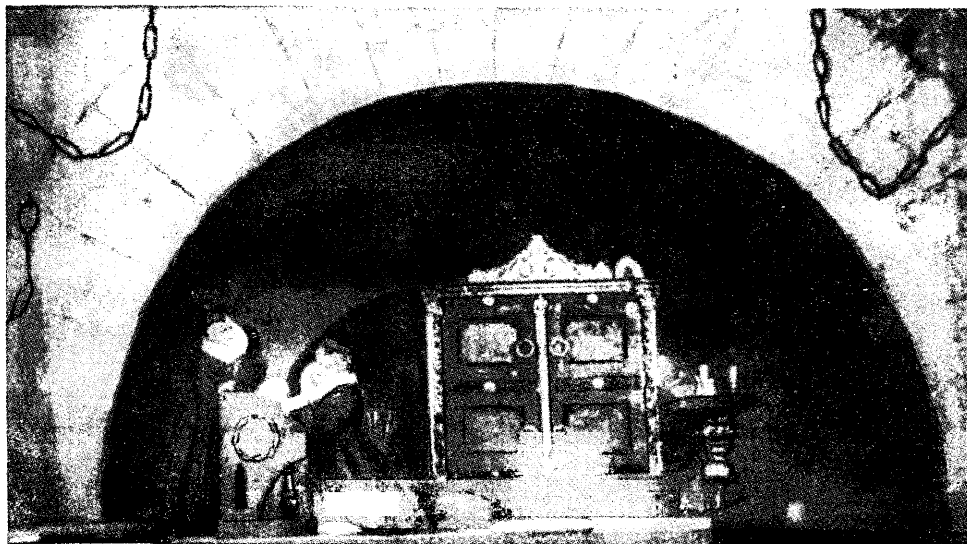
Juba minevikus tundis rahvakunst ka metalli kunstilist töötlemist. Nõukogude ajal kohtame tervet rida tööndusi omapärase stiili ja erilaadsete tehniliste võtetega. Põhjas, Veliki-Ustjugis, on arenenud hõbeda graveerimise kunst. Seal on pärit tuntud maastikuvaadetega tubakatoosid, millede ilustused on läbi viidud gravüüritehnikas.

Tuhandaastane iga antakse Dagestanis elavate kubatšide kunstipärasele metallitöötlemise oskusele. Kubatšid, keda on säilinud mõni tuhat inimest, elavad ühes aulis ja kõnelevad oma keelt. Metallitöötlemine on nende ainukeseks elatumisallikaks. Nüüd on need meistrid koondunud tööstus-kolhooslikku organisatsiooni. Moskva põllumajanduslikul näitusel äratas üldist tähelepanu massiivne hõbedast mälestustahvel, millele on graveeritud Ülevenemaalise Kesktäidesaatva Komitee otsus Dagestani ANSV asutamise kohta, ilustatud rikkaliku kubatši ornamentidega.

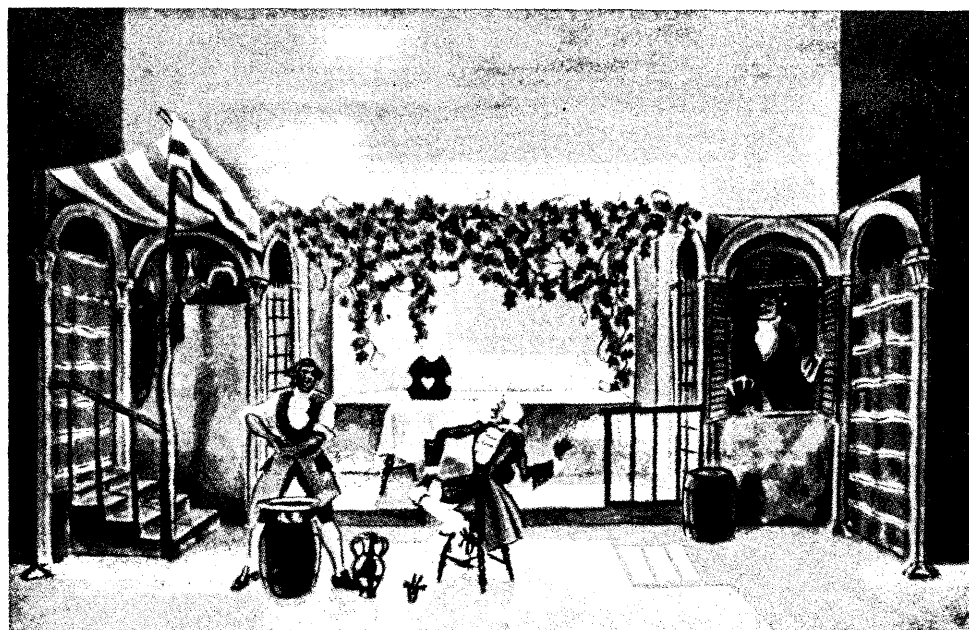
Kuulsa puust nikerdatud mängukanni kodumaa on Zagorsk (endine Sergijev-Possad). Praegu valmistab puust mänguasju rida artelle Moskva kubermangu külades. Savist mänguasju, mis üle valatud mitmekesiste emailvärvidega, toodab Žbannikovo küla artell. Eriti tähelepanndavad savist mängukannid tulevad Domkovost, Kirovi oblastist. Need mänguasjad, kord plastilis-realistlikud, kord kummaliselt fantastilised, on erede värvidega. Veel kuulsam oma keraamiliste tööde poolest on Gželi kodukäsitöö artell.

Õitseb riiete käsitsi trükkimine, tikanduse ja pitsitöö kunst. Rahvaloomingu alusvaraks on vologda pitsid, mordva ja tšuvaši tikandid, rjazani pitsid, krimmitari „magrama“-rättide kudumine abielunaiste jaoks, karaimi väljaõmblustööd.

Nõukogude maa igas kolkas võib tähele panna rahvakunsti taassündi, mis on tingitud maa üldisest kultuurilisest ja majanduslikust tõusust ja Nõukogude valitsuse hoolitsemisest.

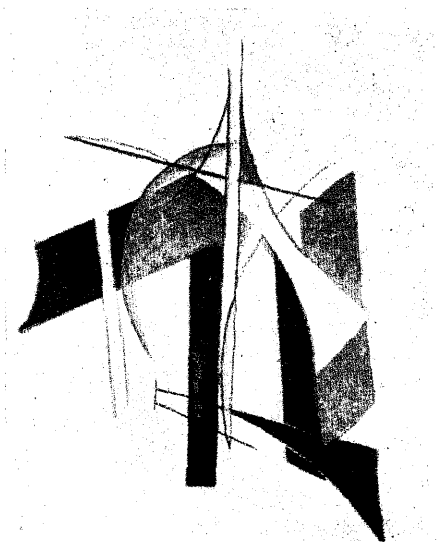

Fr. Schilleri „Maria Stuart”. Stseen I aktist, Smolenski liniateater 1933. a.

A. Taldõkin

*K. Goldoni „Uõõrastemaja perenaine”.
I kolhoosi teater, Moskva oblast, 1936. a.*

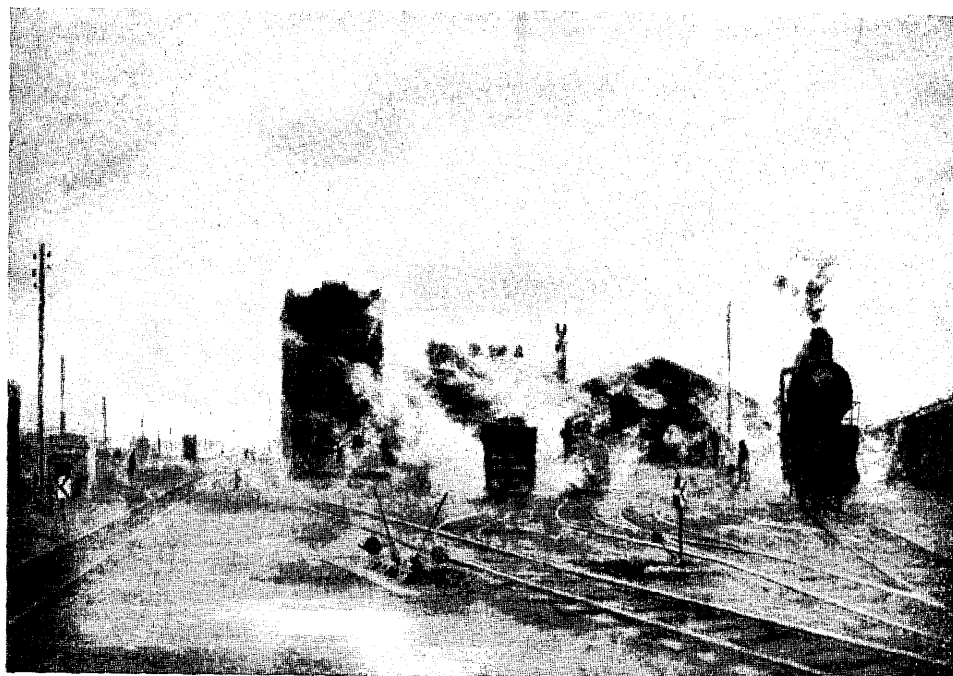
A. Rodtšenkov

Konstruksioon

M. Adlen

Joonistus

B. N. Jakovlev

Transport on korraldamisel

NÕUKOGUDE MUUSIKALISEST KULTUURIST

S. FOGELSON

Muusika on üks kunstilise loomingu sisukamaid nähtusi, olles üheks loova kunsti peenekoelisemaks vormiks. Sellele vaatamata kõigil aegadel muusika nagu iga teinegi kunstiharu on kandnud eredat klassilist ilmet. Feodaalkorra õitsenguaeg leidis vastukaja Mozarti hõrgas, puhtakõlalises loomingu; suure prantsuse revolutsiooni paatos leidis endale väljenduse Beethoveni võimsais sümfooniais; mandumine ja eemaldumine tõelisusest kajastus parimini Stravinski, Debussy jt. vormilises teravuses. Millist stiili peaks siis taotlema nõukogude muusika, võiduka proletariaadi ning esimese sotsialistliku maa muusika, kelle minevikku kuuluvad Tšaikovski, Glinka, Mussorgski ja teised?

Nõukogude muusika nagu kogu nõukogude kultuur kasutab esijoones ära kõik parima, mis on inim põlved loonud kuni käesoleva ajani, kasutades rikkalikku rahvaloomingu varamut ja luues uut stiili, sotsialistliku realismi stiili, milles peegeldub meie elu suur tõde.

Nõukogude muusika on teinud läbi mitu arenemisastet. Suure Oktoobrirevolutsiooni paiku kõik muusika aktiivsed jõud taotlesid nn. „modernismi“ (Skrjabin, Stravinski, Prokofjev, Mjaskovski jt.), erinedes tugevasti ennerevolutsioonaaegsest kirjandusest, milles domineeris realistlik vool eesotsas Gorkiga. Kumatigi need olid kõik heliloojad, kes otsisid muusikas uut, kelle loomingu taotles uudet ja värsket. Nendele kuulus ka juhtiv osa Muusikalise Kirjastuse organiseerimises. Kaasaegse Muusika Ühingu (ASM), esimese nõukogude komponistide ühingu jne. asutamises.

Tugevaks tõukeks „modernismi“ arenemises oli 1922.—23. a. suhete loomine piiritaguste muusikaliste ringidega, keda tol ajal tunti „pahempoolsetena“. Rahvusvaheliste muusikapidustuste korraldamine Salzburgis alates 1922. aastast, samuti ka „Rahvusvahelise tänapäevamuusika ühingu“ asutamine mõjutasid tugevasti tolaeaegset heliloojate loomingu. Katsetati isegi (kuigi ebaõnnestumisega) asutada „Rahvusvahelise ühingu“ filiaale Nõukogude Venes, nn. „Petromuzintern'e“. Hindemithi konstruktivism, Mahleri grotesksus, Schönbergi ja Kreneki ekspressionism, kõik see kajastus terve rea nõukogude heliloojate loomingu (Deševovi ooper „Jää ja teras“ jm.). Oma teooriais modernistid jõudsid veendumusele, et „muusika ei evi endas mingisugust ideoloogiat“, et „kunst on inseneriasjandus, asjade valmistamise protsess“ jne.

Nõukogude maa ühiskondlik-poliitilise elu mõjul, suurte rahvamasside üleschitava jõu kaasabil, intelligentsi revolutsioniseerimise tagajärjel, uue kuulajaskonna ja arvustuse tekkimisel ning ühtlasi ka sisemisis pingeis ja vastoludes toimus „modernistide“ evolutsioon. See evolutsioon oli algul, tõsi küll, ainult välispidine. Tüübilise näitena võiks siin nimetada Knipper'i ooperit „Põhjatuu“. Oma püüdlusis maksimaalse konkreetseuse poole sünd-

muste joonistamisel nim. helilooja katsetas isegi tavaliste argipäevakõneluste intoneerimist (nii tõlgitses ta helides isegi telefonikõnelusi).

Suurt osatähtsust nõukogude muusika arenemise takistamises evis omal ajal ka RAPM (Российская Ассоциация Пролетарских Музыкантов — Vene proletaarsete muusikute ühing).

Töötades peamiselt nõukogude massilaulude loomisel, RAPM-i esindajad osutasid oma vulgaarse sotsioloogiaga ning klassikalise muusika hülgamisega tõsiseiks takistajaiks uue kunsti loomisel sotsialismi ajastul. Alles pärast Üleliidulise Kommunistliku (bolševikkude) Partei Keskkomitee ajaloolist määrust 23. aprillist 1932 RAPM katkestas tegevuse.

Ja alles 30. aastate teisel poolel ilmuvad teosed, mis tähistavad teatud mõttes tervet perioodi nõukogude muusika arenemisloos. Need on Mjaskovski 16. sümfoonia ja 5. kvartett, Šostakoviči 5. sümfoonia, Prokofjevi „Aleksander Nevski“ ja rida teisi. Ometi on nendeski „modernismi“ elemente, kuigi need jooned on elulähedasemad ja peavad ära sulama nõukogude muusika lihas ja veres, sest ei saa RAPM-i eeskujul eitada täiesti „modernismi“.

Sostakoviči 5. sümfoonias näiteks on hinnatavad möödunud sajandi filosoofilise sümfonismi parimad traditsioonid, sest nad on rikastunud Mahleri, Skrjabini ja Hindemithi stiililiste saavutustega. Prokofjevi teoses „Aleksander Nevski“ meie hindame eriti tema uze, kaasaegse stiili jooni, milliseis on suurimat inimlikkust ja elulähedust, ühteaegu leidub seal aga teatraalset maalilisust, teravat karakteristlikkust, liikumise energiat jne., mis on nii omased jooned Prokofjevi loomingus üldse ja missuguseid ta viimistles juba „Sküüdi süüdi“, teose „Armastus kolme apelsini vastu“ jt. loomisel.

Kõik see tõendab parimini, et pole õige tavaline väide, nagu eeldaks ideeline ühtlus nõukogude kunstis ka stiililist loomingu monotoonsust. Nõukogude kunst erineb just selle poolest piiritaguste buržuaaslike maade kunstist, et meie maal on soodsaimad ja parimad võimalused individuaalsete eriomaduste väljaarendamiseks.

Meie maal areneb vabalt rahvuslike joonte mitmekesisus, meil puuduvad moe juhuslikud nõuded ja üldse säärased tingimused, mis takistavad individuaalsete loomingujoonte arenemist kapitalistlikes maades.

Nõukogude heliloojate viimased muusikalised teosed, nagu Hatšaturjani „Poem Stalinist“, Muradeli sümfoonia Kirovist, Šaporini kantaat „Kulikovi lahinguväljal“ jt. ilmestavad üha selgemalt uut stiili ja eelkõige püüdlusi sulatada rahvuslikku ja uuenduslikku orgaaniliseks tervikuks. Rahvuslikkust taotellakse nõukogude uues heliloomingus kui oma rahva ideede ja tunnete väljendust, mitte kui keelelise erinevuse kajastajat, uudsust aga taotellakse mitte ainult modernismi ja uute väljendusvahendite otsingu motiivvel, vaid tahtest arendada sootuks uusi teemasid ning käsitada neid uues valguses.

Suure leviku kui ka rahva poolehoiu osaliseks on saanud Dunajevski, Dzeržinski, vendade Pokrasside ja teiste nõukogude heliloojate massilaulud.

Nõukogude muusikalise kultuuri kõrget taset väljendab küllalt ilmekalt nõukogude komponistide heliteoste võtmine Euroopa ja Ameerika orkestrite repertuaari, samuti nõukogude viiuldajate ja pianistide edu rahvusvahelisel võistlusil jne.

Suurt tähtsust nõukogude muusika arenemises omavad heaks traditsiooniks kujunenud vennasvabariikide rahvuslike heliloojate loomingu ettekanded Moskvast. Sellised teosed, nagu väike-vene helilooja Ljatošinski ooper „Царь“, valge-vene helilooja Turenkovi

ooper „Õnnelil“, kazahhi helilooja Brussilovski teos „Кыз-Жибек“ jne. osutuvad rahvusliku heliloomingu õitsengu tõendusiks, mis rikastavad tuntavalt nõukogude muusikat.

Nõukogude Liidu Suure Akadeemilise Teatri repertuaari kuuluvad Dzeržinski ooperi „Vaikne Don“, Kreika balleti „Laurensia“, Prokofjevi teose „Romeo ja Julia“ kõrval näiteks ka gruusia ooper „Absalom“, ukraina ballett „Svetlana“, gruusia komponisti Balantšivadze ballett „Mägede süda“ jt.

Balti riikide vabastamine plutokraatlikust režiimist kutsub kahtlemata ellu ka nende rahvaste rikkalikud loomingulised võimalused.

Sellised eesti muusika esindajad nagu A. Läte, M. Saar, A. Kapp, J. Aavik, A. Vedro, H. Eller, A. Uritam jt., kes on loonud tähelepandavaid muusikapalasisid, samuti esmajärgulised muusikatölgitsejad nagu N. Goldschmidt, Bruno Lukk, Heljo Sepp, Ida Loo, M. Taras, O. Tiideberg jt. võivad vastuvaidlematult rikastada nõukogude muusika varasalvi uute, väärtuslike aaretega.

Nõukogude muusikalise kultuuri edaspidine võimas tõus on sõltuv rahvuslike vabariikide kunstide tihedast sõprusest ja ühisest tegevusest, parimate klassikalise muusika traditsioonide ja rahvusliku loomingu omapära laialdasest kasutamisest ning sulatamisest ühtlaseks tervikuks.

Seltsimees Kirov

Päev sulges aralt halli chaääre
ja öösse komistasid kvartalite mäed,
kui tabas Smolnõid neetud pangu värin,
sa heitsid surnult veristatud käed.

Suurt leina silmis varjata ei suuda!
Sind pole enam, seltsimees ja juht.
Ning tuhandeis antennes nukralt huugav
viib rasket teadet eetri lennurutt.

Ei ole maad, ei ole ühtki nurka,
kus poleks kaotus kohutavalt suur.
Ja kodanluse vangla külmas urkas
sind leinab see, kel homme endal surm.

Ja sinu linn kui õhetava laava
su juurde saadab miljonise voo,
et kanda seltsis sinu surmahaava
ja anda vaenlasele tuhatkordne hoop.

Meist pole ühtegi, kes sind ei tunne.
Sa olid seal, kus raskem võitlusliin.
Kalmõki steppidesse, Tomski külma lumme
su võitlusrajad mehisust on viind.

Ja nad ei kao raudse klassi ajust
kui ilma haarav lahingute käik.
Ning jõhkra reetja kuuli ees ei vaju
me võitluslipe kustumatu läik.

Las olla nii, las tunda verist rõõmu
tööraha timukate hullumeelne leer.
Su elu miljonites südames hõõgub,
su elu miljonite kätes keeb.

Uržumis, Tomskis, Tallinnas ja Moskvas
sind, rinnus valu, mälestab partei.
Kuid pasunate leinast võitlus kostab
kui sinu elu, seltsimees Sergei.

Su võimas linn kui õhetava laava
su juurde saadab miljonise voo,
et seltsis kanda sinu surmahaava
ja anda vaenlasele tuhatkordne hoop.

FELIX KOTTA

MÄLESTUSI 1. DETSEMBRI ÜLESTÕUSU PÄEVIST VANGLAS

JOOSEP SAAT

Novembrikuu viimased päevad 1924. aastal. „Sõdurite Kodu“ näitelaval istub juba kolmandat nädalat sõjaringkonnakohus ja protsessib 149 ametiühingute aktivistiga.

Igal hommikul käsutatakse poliitilised vangid, arvult üle 140 (kõiki kaebaluseid pole suudetud tabada), vangla õue ja pannakse kahekaupa raudu. Erakorraliselt suurendatud ja provintsi vanglaist kohale komandeeritud vangivalvurite salk asub paljaste mõõkadega vangide ümber. See on esimene ahelik. Noor punase peaga leitnant käsutab komandantuuri sõdureist vangide ümber teise aheliku. Kuulipildurite komando asetseb vangla katusel. Muist torude otsi on sihitud vangla õuele, muist tänavatele. Müüri ääres ja väraval sõdurid automaatpüssidega. Püssitorud vahivad ka põõninguakendest.

Vangla väravate kohal tänava teises ääres seisab suur jõuk erariides mehi. Kas need on vangide omaksed ja tuttavad? Võib-olla, et esimesel hommikul mõni vang otsiski sellest jõugust oma tuttavaid. Igatahes ta ei eksinud — leidus nii sõpru kui tuttavaid, kui ka ainult „tuttavaid“! Töölised, kes olid läbi käinud kaitsepolitsei kongidest, olid seal neid kondimurdjaid tundma õppinud. Kaitsepolitsei ametnike ja agentide kaader oli protsessi ajaks Tallinna kokku aetud. Nendest seati vangide ümber viies ahelik.

Erariides ametnikud toimetasid politseisse kõik uudishimulikud, samuti juhuslikud jalakäijad, kes ei osanud rongi liikudes küllalt kiiresti peitu joosta. Nii liikusime Lasnamäe vanglast Tartu maanteed mööda „Sõdurite Kodu“ poole ja õõsiks saabusime tagasi vanglasse.

Väljas oli meeoleolu ärev. Pätsi valitsuse majanduspoliitika oli lõppenud katastroofilise pankrotiga. Kodanlus ignoreeris Nõukogude Liidu turu tähtsust Eesti rahvamajandusele. Seetõttu tsaaririigilt päritud suurtööstus jäi seisma. Krediidid tööstusele läksid suurkapitalistide taskusse. Riigikassa kulla- ja valuutareservid olid läbi. Pätsi valitsus asendus Strandmani valitsusega, kes alustas „umpi“ (uut majanduspoliitikat), mis seisis selles, et tõsteti tolle, vähendati koosseise ja müüdi mitme aasta metsanorm korraga. Kriisi see ei pehmandanud, vaid süvendas.

Vangla oli tulvil täis. Kümne magamiskohaga kongis oli 30—40 vangi, kes magasid põrandal tihedasti üksteise kõrval. Lasnamäe vangla, kuhu koondati kohtu ajaks 149 protsessi vahialused, on hoidnud oma müüride vahel palju poliitilisi vange. Seda näitasid revolutsionääride nimed, mis olid nõelaotstega suure hoole ja vaevaga graveeritud kongiakende kiviplaatidesse. 1905. aastal tsaarivalitsus paigutas siia töölisi ja talupoegi, kes astusid üles mõisnike vastu. Üks neist, seltsimees Joller, oli oma nime löiganud kivisse. 1917. a. veebruaris Tallinna töölised tulid vangla värava taha ja vabastasid sms Jolleri ühes kaaslastega. Ent sms Joller ei saanud kaua maitsta vabadust. Pikad vangistusaastad olid murdnud ta tervise. Mõni nädal pärast vabanemist ta suri tiisikusse ja maeti pidulikult Tallinna tööliste poolt. Nagu nähtus plaatidelt, oli siin kinni hoitud Peterburi üliõpilasi, kes olid teinud kihutustööd tsaari vastu. Ka oli siin enne mahalaskmist kinni hoitud Saaremaa ülestõusust osavõtjaid.

Lasnamäe vanglast viidi mahalaskmisele ka sms Jaan Tomp, meie kaaslane 149 protsessis. 13. novembril küsiti kaebealustelt, kas nad tunnistavad endid süüdi. Kaebealused vastasid, et kodanliku klassikohtu ees nad endid süüdi ei tunnista. Kohtust väljaviimisel sms Tomp hüüdis: „Elagu tööliste ja talupoegade valitsus!“ Vanglasse sms Tompi enam tagasi ei toodud. 14. nov. luges kohtu esimees protsessil ette Tallinna komandandi kirja, milles teatati, et sms Tomp on väljakohtu otsusel maha lastud sõjariistus vastuhakkamisele kutsumise pärast. Tõusime püsti, hoolimata kohtu esimehe vihasest kisast, ja mälestasime julma terrori ohvriks langenud seltsimeest vaikse püstiseismisega.

Sms Tompi hüüe „Elagu tööliste ja talupoegade valitsus!“ oli 1924. a. lõpul saanud Eesti tööliste ja talurahva laiade hulkade loosungiks. Sellepärast muutus kodanluse terror järjest jõhkramaks. Oli selge, et sms Tomp oli kodanluse poolt tapetud selleks, et hirmutada teisi poliitilisi vange ja kogu rahvast, kelle silmis kodanluse vägivaldavalitsusel ja tema klassikohtul polnud enam autoriteeti.

Noore tööliste sms Martin Nurga politseikordnik tabas tänaval kirjanduse pakiga. Ta mõisteti eluajaks sunnitööle. Surmanuhtlusest ta pääsis alaealisuse tõttu. Tartus toimusid suured areteerimised. Vangistatute asemele tõusis aga hulgaliselt uusi võitlejaid.

Ühel ööl kell ½1, novembrikuu viimaseil kuupäeval, poliitilised vangid aeti kongidest välja, kisti alasti ja riided otsiti läbi. Siis pandi raudu ja algas jälle teekond „Sõdurite Kodusse“. Viidi kohtuotsust kuulama. Sõjakohtu esimees käsutas püsti ja hakkas nimesid ette lugema. Jõudsin lugeda 39 nime. Arvasin, et loetakse ette kõik vahialuste nimed. Siis ütles esimees, et need vangid on mõistetud eluajaks sunnitööle. Kaebealused

hakkasid suure labinaga naerma. Kohtu esimehel oli viha pärast suu viltu, ta punastas ja kahvatas vaheldumisi. Kogeldes ja värisedes luges ta ette kümnekond uut nime. Need olid ka mõistetud eluajaks sunnitööle, kuid alaealisuse tõttu oli neil see karistus muudetud 15-a. sunnitööks. Kostis uus naerulagin. Siis ta luges uued nimed, kes olid mõistetud 15 aastaks sunnitööle. Siis tulid 12-aastased otsad. Siis kümnesed. Siis kaheksased, kuuesed, neljased, kolmesed...

Sellega oli protsess läbi, jäi veel kohtuotsuse väljakuulutamise lõppvormis. Need poliitilised vangid, kel valjust isolatsioonist hoolimata oli rahuldav kontakt välisseltsimeestega käitistes, korraldasid tihti referaate olukorrast Eestis ja partei lähematest ülesannetest.

30. novembril, pärast protsessi lõppu, oli meil referaat poliitilise olukorra üle. Protsessi ajal meile ei antud kodanlikke ajalehti, kuid protsessi eel saime mitme päeva vanuseid. Neis peegeldus kodanluse ääretu hirm tööliste ja kehva talurahva aktiivsuse tõusu ees. Rahakursi langus kestis. Metallitööstusele lisaks tuli seisak tekstiiltööstuses. Haigekassade kongress Tartus saatis poliitilistele vangidele tervitustelegrammi. Politseil oli ametit kongressist osavõtjate ülekuulamisega. Massilised vangistused ei suutnud purustada organiseeritud tööliste ridu. Oli tunda ähvardavat kõue. Referaadi puhul avaldati lootust, et partei hoiab ära võimalikud stüühilised väljaastumised ja organiseerib kogu töötava rahva ühiseks suureks ülestõusuks.

1. detsembri varahommikul kostis kongidesse vali püssipragin. See kestis mitu tundi. Komandantuuri sõdurid jooksid mööda vangla õue. Salk konvoiere ja tunnimehi seisis rivis. Ohvitser jagas neile õpetusi ja viibutas revolvrit. Siis märkas ta äkki, et vangid on kogunenud aknale. Ta kisen-das midagi. Kiiresti tõusid püsside otsad. Kaks pauku lasti sisse. Krohvitükid rabisesid põrandale. Õnnetust polnud. Tunnimehed hakkasid käima akende all, püssiotsad ülespoole, ja valvasid, et vangid ei vaataks välja. Tuli organiseerida üsna keerukas aparaat, et õue näha. Vangid olid ootuse-ärevuses. Kõik teadsid, et väljas sünnib midagi tähtsat. Paljud seltsimehed sidusid saapapaelad korralikult kinni ja tõmbasid sinelid selga. Pingeline ootus muutus kärsituseks, kui ligidal vaikis laskmine.

Valvurid, kes väljusid vangla õuest uulitsale, ei julgenud sinna ilmuda mundris. Oli näha, kuidas nad läksid vahituppa ja riietusid erariidesse. Ühe riided käisid mitme seljas, kõigil polnud neid kaasas. Oli näha, et võim kõigub... Õhtu poole muutus aga valvesõdurite ja tunnimeeste kõn-nak julgemaks. Tunnimehed koridoris, kes päeval käisid kõssis, võtsid nüüd julgema seisaku. Ohvitser ei joosnud enam, vaid kärkis ja ajas rinna ette. Kas ähvardav hädaoht oli möödunud?

2. detsembri hommikul oli vanglas suur läbiotsimine (vangide keeles: rõõv) kaitse- ja kriminaalpolitsei ühendatud jõudude poolt. „Näete, meid ei usaldata enam!“ sosistas meile üks valvureist. Leidlikkuse poolest olid politseinikud aga nigelamad kogenud valvureist, kuigi nad kiskusid vangid alasti, harutasid lahti riiete õmblused ning lõhkusid seinu ja pinke. Kottidest puistasid nad põhu mööda kongi laiali. Kõik kohad olid täis läpastavat tolmu. Külma hakkas. Seisime reas koridori seina ääres. Liigutada ja kõrvale vaadata ei tohtinud.

Siiski midagi ei leitud. Iga vang oli teadlik, et väiksemagi paberilipaka eest ähvardab väljakohtu otsus. Provotseeriti sõnavahetust. See oleks tembeldatud vastuhakkamiseks ja oleks korraldatud veresaun. Hoidusime provokatsioonidest.

Õhtul kell 5, kui ilm oli juba muutunud pimedaks, aeti uuesti kongidest välja. Jälle kisti riidest lahti ja tuhniti põhjalikult. Relvastatud komandantuuri sõjaväelased seisid ustel ja piki koridori. Käsutati jälle kahte ritta, ent seekord pandi käed selja taha raudu. Viidi üle vangla õue. Kuhu, seda ei teatatud. Õues kaks kuulipildujat sõjaväelastega ja vangivalvurite vägi. Läksime vangla kantseleisse. Laua taga istuvad ohvitserid niisuguste nägudega, nagu vaevaks neid kange kõhuvalu. Sõjakohtu esimehe nina punetas rohkem kui tavaliselt. Tema selja taga lahtise ukse vahel seisid komandantuuri ja balti pataljoni sõdurid automaatpüssidega. Loeti ette kohtuotsus lõppvormis. Meid viidi ära ja sisse toodi uus rühm vange.

Üle kogu maa algas väljakohtute hoogtöö. Kodanlus, mannetu ja saamatu majanduselu probleemide lahendamisel, näitas nüüd erakorralist julgust ja verejanu oma ajutise võidu puhul töörahva üle. Õöd läbi klõbises koridori raudvärav, paukusid rasked riivid, kõlisesid võtmed ja käerauad, kostsid käsklused ja lõpmatu saabaste müdin. Õues mürisesid veoautod. Öösiti veeti vange ülekuulamisele, väljakohtusse ja mahalaskmisele ning toodi uusi areteerituid.

Päeval oli suhteliselt vaiksem. Siis veeti sunnitööga karistatud vange teistesse vanglatesse. Ent ruum ei muutunud lähedamaks. Provintsilinnade vanglad ei suutnud mahutada areteeritud maakehvikute väge. Neid hakati vedama Tallinna. Võti ragises lukus ja ukseriiv paukus. Sisse astus päevitunud nägudega ja jämedate, krobeliste kätega külamehi, takused leivakotid seljas, hallides ja pruunides maariietes. Nad vaatasid esmalt kohmetult ja umbusklikult ringi. Leidus aga sõpru ja tuttavaid. Algasid tervitused, uudised ja loetelu, mis on saanud sellest ja tollest. Ruumi puudusel sunnitöölised ja eeluurimisalused paigutati segi. Ainult surmamõistetud kadusid...

M. GORKI MÕTTEID KUNSTIST JA KIRJANDUSEST¹

KUNSTIST SOTSIALISTLIKU TAASÜLESEHITAMISE AJASTUL

Kunstnik on oma maa tunnetaja, kõrva, silma ja südamega; ta on oma ajastu hää, on kohustatud teadma võimalikult enam — ja mida paremini ta tunneb minevikku, seda mõistetavamaks saab temale praegune aeg, seda jõulisemalt, sügavamalt tunneb ta meie aja universaalset revolutsioonilisust ja oma ülesannete suurt ulatust. (M. Gorki, „Sellest, kuidas ma õppisin kirjutama“.)

★

... on aeg lahendada põhjanev ja väga lihtne küsimus — ons meil „kunsti teenimine“ asendatav ausalt revolutsiooni teenimisega. Kas on võimalik, et asuksime erapooletule seisukohale võitluses klasside vahel, milledest üks surres vägivaldselt, ebainimlikult ja mõttetult püüab enda käes hoida juhtivaid tippe, millega ta harjunud, kuna teine, kõikvõimsalt esimese asemele minnes, kasvab ning töötab jõuna, kes pole ikka veel proovinud oma loomingulisi võimeid, ainsa jõuna, kes on suuteline looma ülemaailmset inimkonna uuestisündi.

On võimalik, et esitatakse küsimus: niisiis — tuleb ennast tingimata ohvriks tuua ajastu revolutsioonilisile nõudeile. Niisugusel kujul esitatuna on see küsimus — naeruväärne. Ent siiski ma vastan sellele jaatavalt: — Jah, on hädatarvilik ennast ümber kasvatada nii, et sotsiaalse revolutsiooni teenimine oleks iga ausa üksikisiku oma asjaks, et see teenimine annaks naudingut isiksusele. „On nauding lahingust.“ (M. Gorki, „Kirjandusest ja muust“.)

★

Seltsimehed, ma juhin uuesti teie tähelepanu sellele faktile, et täiuslikemad kangelaste tüübid on loodud rahvaluule poolt, töötava rahva suulise loomingu teel.

On ülitähtis märkida, et pessimism on täiesti võõras rahvaluulele, kuigi rahvaluule loojate elu oli raske ja vaevaline — nende orjalik töö muudeti mõttetuks eksploateerijate poolt, et nende isiklik elu oli õigusetu ja kaitsetu. Ent selle kõige juures kollektiivile oleks nagu omane teadvus oma surematusest ja veendumus oma võidust kõigi vaenuliste jõudude üle. (M. Gorki ettekandest kirjanike kongressil.)

★

Tõepoolest, on saabunud aeg, kus valitseb tarvidus kangelaslikkuse järele: kõik tahavad erutavat, eredat, niisugust, teate — millel poleks sarnasust eluga, vaid oleks temast kõrgem,

¹ Tsiteeritud A. M. Gorki artikleist ja ettekandeist (M. Горький, О литературе. Статьи и речи. 1928 — 1936, изд. III, М. 1937).

parem, ilusam. On tingimata vaja, et praegune kirjandus hakkaks elu veidi ilustama. (M. Gorki kirjavahetusest Tšehhoviga.)

Sotsialistlik realism kinnitab olemasolu kui tegu, loomingut, mille sibiks on — inimese väärtuslikemate individuaalsete võimete lakkamatu arendamine tema võidu nimel loodusjõudude üle, tema tervise ja pika ea nimel, suure õnne nimel — elada maailmas, mille ta vastavalt oma tarviduste lakkamatule kasvule tahab ümber töötada tervikuna, kui üheks pereks ühendatud inimkonna toreda elamu. (M. Gorki ettekandest nõukogude kirjanike esimesel kongressil.)

Juba on võimalik meie tõelisuse mitmepalgelist kangelasist luua üht sangarit. Seltsimees Sergei Kirov on tapetud meie vaenlaste poolt seepärast, et ta oli nimelt naisuguseks sangariks. Ent tänapäevani pole meil veel märgata püüet — kujutada Herkulest, kes oleks relvastatud moodsa tehnika täie jõuga. (M. Gorki, „Kirjanduslik ajaviide“.)

Kirjanduse juhtimine partei poolt tuleb valjult puhastada igasugustest väikluse mõjudest. Parteilased on kohustatud olema mitte ainult kirjanduse ideoloogia õpetajaks, mis organiseerib kõigi maade proletariaadi energiat lõplikuks võitluseks tema vabaduse eest, — juhtimine partei poolt peab terves oma käitumises avaldama moraalselt autoriteetset jõudu. See jõud peab eelkõige kirjanike keskkonda sisendama teadvuse nende kollektiivsest vastutusest kõigi nähtuste eest nende keskkonnas. Nõukogude kirjandus, tema andekate liikmete kõige mitmekesisuse ja uute andekate kirjanike arvu lakkamatu kasvamise juures, peab olema organiseeritud jagamatu, kollektiivse tervikuna, sotsialistliku kultuuri võimsa relvana. (M. Gorki ettekandest kirjanike kongressil.)

Meie kirjanike töö on raske, keeruline töö. See seisneb mitte ainult vana tõelisuse arvustamises, tema pahede nakkavuse paljastamises. Nende ülesandeks on — tundma õppida, kujundada, kujutada ja sel teel kinnitada uut tõelisust. Tuleb õppida nägema, kuidas vana mäda vingusest kõdunevusest süttivad järsku, lõövad lõkkele tuleviku tulukesed. Noortel kirjanikel on, mida ütelda uutest elurõõmudest, loovate jõudude mitmekesisest õitsengust meie maal. Nad peavad otsima vaimustust ja materjale laialdasest ning tormilisest töövoolust, mis loob uusi eluvorme, neil tuleb elada võimalikult lähemal meie ajastu loomingutahtele — see tahe kehastub töötavas klassis. (M. Gorki, „Tõelisusest“.)

...Meie maailmas on kõik tunnetatav liikumises ja liikumise kaudu, igasugune jõud pole midagi muud kui liikumine. Inimene ei seisa, vaid peatub, elab „peatumise“ protsessis teel oma jõudude ja võimete arenemisele. Meie päevil muutub elu üha tormisemaks, arendab nähtuste vaheldumise seninähtamatut kiirust. Nõukogude Liidu töötava klassi loov energia õpetab harukordselt palju ja muuseas tõendab vaidlematult, et inimkond oleks juba ammu jõudnud kaugele sellest pori ja vere soost, milles ta praegu

mõttetult takerdub — kui inimeste enesekaitsevahendid nende võitluses loodusega, võitluses paremate olemasolu-tingimuste eest oleksid loodavad niisuguse ennatsalgava energia ja kiirusega, nagu neid loob meie töötav klass. (M. Gorki, „Vestlused käsitööst.“)

Mida laialdasemad sotsiaalsed kogemused on kirjanikul, seda kõrgem on tema vaatepunkt, seda laiem on tema intellektuaalne silmaring, seda silmanähtavam on temale see, millega ta maailmas kokku puutub ja millised on nende lähenemiste, kokkupuutumiste vastumõjud. Teaduslik sotsialism on loonud meile kõrgeima intellektuaalse kiltmaa, kust ülevaaticult paistab minevik ja on näidatud sirge ning ainus tee tulevikku, tee „hädatarvilikkuse riigist vabaduse riiki“. (M. Gorki, „Mättast ja punktist“.)

...Eelkõige soovitan väga kõigile algajaile luuletajaile ning proosakirjanikele oma sõnavarast välja heita aristokraatlik, kiriklik sõnake „looming“ ja asendada see lihtsama ning täpsema sõnaga: töö.

Kui noor inimene, kes on kirjutanud kehva raamatukese täiesti harilikke luuletusi või ebatäielikult õnnestunud jutustusi, nimetab oma „toodangut“ „loominguks“, siis kõlab see väga lapsikult ja naljakalt maal, kus töötav klass loob mitte üksnes suurejoonelisi vabrikuid, vaid muudab täielikult oma maa palet, teostades maal midagi geoloogilise ümberpööramise taolist üldiselt, ebausutavalt raskeis tingimuis teeb väsimatult kolossaalset ülemaailmse tähendusega tööd. Seejuures tuleb näha ja meeles pidada, et ta on alustanud tööd peaaegu „mitte millestki“, nagu — nii kõneldakse — keegi olevat loonud „eimillestki“ maa ja pannud tähtedega särama tema piirideta ümbruse, mida nimetatakse Maailmaks. Ent kui mõõndagi, et igav muinasjutt jumalast pole muinasjutt, vaid tõesti sündinud lugu, on siiski vältimatu tunnistada, et maa on loodud halvasti: liiga palju on temas inimesele kahjulikku — palju parasiite taimestikis ja loomade hulgas, palju viljakandmatut maad, ning — omavahel üteldes — ka inimene ise pole kuigi õnnestunud loodud. On hädatarvilik seda ebaõnnestunud „loomingut“ parandada ja siin ongi töö maailma reorganiseerimiseks, tema pinnal uute sotsialistlike elutingimuste, uue ühiskonna kujundamiseks, mis edeneb väga hästi ja töötab „maksimaalselt“ suurepäraseid tulemusi. Noorile inimesele on kasulik, kui nad loobuvad endi nimetamisest „loojaiks“ maal, kus vajatakse miljonid tagasihoidlikke andekaid töötajaid. Ennast tuleviku ehitajate ridadest esile nihutada pole mõtet, olgugi seda ainult nimeliselt tehes — s. o. nime ja nimetusega — ja see võib noori halvasti mõjutada: mõningad võivad kujutella, et nad pole harilike, lihtsate inimeste sarnased, ja lähevad tänavale, jalad ülespidi, mida on juba juhtunud. (M. Gorki, „Vestlus käsitööst“.)

Kultuuri ajalugu jutustab meile, et keskajal müürseppade, puuseppade, puulõikajate ja pottseppade käsitööstuslikud kollektiivid oskasid ehitada hooneid ja valmistada asju, mille hämmastamapanevat ilu ei ületanud kunstnikud-üksikisikud. Niisugused on keskaja Euroopa kirikukogud, niisugused on Põhja-Euroopa ja Nõukogude Liidu muuseume täitvad esemed. Neid asju vaadeldes tunned, et need valmistati suurima tööarmastusega. „Väikesed inimesed“ olid suurteks meistriteks — sellest kõnelevad meile muistsete aegade jäänused muuseumies ja suurejoonelised kirikud Euroopa vanalinnades.

R I N G V A A D E

MÄLESTUSI LEO TOLSTOI MAJAST

Killuke kirjaniku 30. surma-aastapäeva puhul

Moskva. Vana arhitektuuriga härrasmaja, mille aknaklaasid on vastu peegeldanud Napoleoni-aegsete suurtulekahjude palanguid. Avar esik. Söögituba. Üheteistkümmele inimesele kaetud laud, iga perekonnaliikme kohta märgib vastav kaardike. Seinalühtrites nelikümmend küünalt. Ovaalsel laual seisab tumeda läikega, vanast ajast pärit samovar, helgiavad portselanist teetassid.

Külaliste saal. Seinal rida perekonnaportreid: Leo Tolstoi; kirjaniku tütre Tatjana Lvovna portree, mille on maalinud Repin; samas Serovi maal kirjaniku abikaasast Sofja Andrejevna. Nurgas klaver, mille klahve on riivanud Rimski-Korssakovi, Anton Rubinsteyni, Sergei Rahmaninovi ja paljude teiste heliloojate sõrmed. Siin on laulnud Šaljapin, Plevitskaja...

Vana trepp viib teisele korrale. Koridoris seisev kapp sisaldab peremehe pesu ja riideid. Seinal varnas ripuvad palitu ja müts, nende kõrval hall „tolstovka“. Kabineti ukse juurde väikesele lauale on asetatud Tolstoi enda käega tehtud saapad koos kingsepatööriistadega. Kabinet. Laual ajalehti ja hulk kirju. Siin on loodud „Ülestõusmine“, „Isa Sergius“, „Elav laip“...

Tagaseinas tume vahariidest diivan, millel sõbralikus vestluses Tolstoiga on istunud Maksim Gorki, N. S. Leskov, Grigorovitš, Anton Tšehhov, G. Uspenski, Garšin... Ei midagi liigset — karge töötuba.

Kabineti vastas on Tolstoi teenri mugav toake. Selle kõrval kirjaniku lemmiktütre Maria Lvovna tuba, lihtne nagu isa omagi: odav raudvoodi, lihtsad toolid ja laud.

Sellele vastandiks on Tatjana Lvovna, Repini õpilase tuba. Esemeteküllases, kirevas ruumis köidab eriti tähelepanu laualina, millele maja külalised on jätnud oma autogrammid. Need paljude kuulsate inimeste enda kirjutatud nimed hallikal lõuendil on Tatjana Lvovna täht-tähelt õmmelnud südtkandisse, iga nimi eri värvi lõngaga.

Tagasi alumisel korral. Magamistuba. Seinal vaatab perenaise kaunis portree. Pesulaual lebavad kammid. Tugitooli seljatoel — ta pearätt. Mõned käsitööd. Lauakesel voodi kõrval avatud raamat.

Aed maja ümber. Põlispuude sügislehtede sahin. Spiraalteed viib nõlvakule, kus Tolstoi oli viisiks vaikselt mõtiskelus jalutada.

★

Nende ridade kirjutajale pole osaks saanud olla geniaalse Leo Tolstoi kaasaeglane, ent alles möödunud aastal tal oli juhus külastada Tolstoi muuseum-maja, kus maailmakuulus kirjanik, kelle surmast möödus käesoleva aasta 20. novembril kolmkümmend aastat,

on veetnud oma elupäevil seitseteist talve — 1882.—1899. aastani. Selle maja müüs pärast kirjaniku surma ta abikaasa Sofja Andrejevna Moskva linnavalitsusele. Kinnilööduna ning peaaegu lagunemisele määratuna püsis maja 1921. aastani, millal teadlaste hoolitseva järelevalve all teostus imeline taassünd: peremees on tagasi tulnud oma majja.

Leo Tolstoi muuseum-maja Moskvas pole ainus selletaoline Nõukogude riigis. Neid on olemas igas liiduvabariigis ning neid tuleb alatasa juurde. Meenutatagu kas või näiteks Mickiewiczi muuseumi Lääne-Ukrainas, mis muutub päev-päevalt üha täielikumaks.

Viibides Moskvas Leo Tolstoi muuseum-majas aasta eest, tekkis mõte, miks pole selliseid kirjanduslikke muuseume Eestis. Praegu on veel küllalt elus kaasaeglasi, kes hästi mäletavad Eduard Vildet või Anton Hansen-Tammsaaret ja nende elu-olustikku, on veel laiali kandmata esemed, mis ümbritsesid neid eluajal. Möödas peaks olema aeg, millal kirjanik pärast matuseid vajus täielikku unustusse. Tahaks loota, et teiste Nõukogude rahvaste suurvaimude muuseumidele seltsivad ka eesti kirjanike ja kunstnike muuseumid ja muuseum-majad.

Jüri Šumakov.

ÜLEVAADET LÄTI KIRJANDUSEST

Läti Nõukogude kirjandus on asunud ehitama uut vaimuvara, milleks on valitud vundamendiiks tähelepandavamad teosed ja väärikad kirjanikud.

Kadunud Jānis Rainis kogu oma kirjandusliku pärandiga on saanud nurgakiviks nüüdsele vaimusuunale. Kogu rahva nimel on asetatud pärjad tema kalmule ja avatud Rainise muuseum, mis annab ülevaatliku pildi rahvuskirjaniku elust, tööst ja tegevusest. Pikki päevi on avatud Rainise muuseumi ukсед ja alatasa voorivad sisse ja välja koolid ning rahvahulgad, mis tõendab, et paljud on südamesse võtnud uue avatud tee ja toovad oma austuse ning huvi enne võitu kadunud eestvõitlejale.

Nüüdseist eestvõitlejaist on esile kerkimas uus kirjanduslik talent I n d r i k L e e m a n i s, kes oma esikteose „Ema“ avaldas 1934. aastal P e t e r Z a r s i nime all. Juba seekord leidis teos laialdaste hulkade poolehoiu, kuid korjati varsti müügilt, sest teose sündmustik ei meeldinud valitsevale kihile. Nüüd asub teos teiskordselt juba täie eluõigusega teiste raamatute hulka. Teost ei saa otsekoheselt nimetada ateistlikuks, kuigi tegelased, ema ja ta poeg Viktor, võitlevad vaimuliku ja taevaliku tööpõllu hindamise pärast. Ema püüab oma poega Viktorit kirikuõpetajaks koolitada, kuid pojalt on peas hoopis reaalsemad mõtted. Tema töötaks meelsasti uue maise maailma ülesehitamisel, tutvub revolutsiooniliste ideedega, millele järgi tegutsedes satub vangki. Mitmel moel püüab armastav ema oma poega tagasi kiskuda vanasse ellu, kuni lõppeks ise näeb, et tema ideaalkujud — pastorid — elavad hoopis teiste tegude järgi, kui nad sõnades õpetavad. Nähes pastorite tühja taotlust ja kuuldes tühja tõde nende sõnakõlksudes, toimub lõppeks emas murrang ja ta saab aru oma poja valitud eluteest. Nii kaob ema mõtteist mees mustas talaaris ja ilmub asemele võitlev inimene — jõurikas tööline, kes ei kardab võitlust parema olukorra saavutamiseks.

Peale „Ema“ on ilmunud Indrik L e e m a n i s e l t veel lapsepõlve jutustuste kogu „Kaugenenud hommik“ 1937. aastal, „Kõvad käed“ (mille tegevustik kulgeb 1905. aasta revolutsioonist kuni 1917. a. Vene revolutsioonini, kandes sotsiaalse võitluse vaimu) 1938. a. ja „Aguli tuuled“ 1940. aastal.

Järgmisena peame mainima Jānis N i e d r a t, nüüdset kirjandusala ülemorganisaatorit Lätis, kellelt 1932. aastal ilmus teos „Ketser Latgallias“, mis samuti pidi kaduma kirjan-
dussõprade raamaturiuleilt, vabanedes alles nüüd uueks lugemiseks teises trüki. Kogu sisal-
dab 11 jutustust, milles räägitakse pappidest, kes hoiavad Latgallia enda vangistuses, muu-
tes ta pimedamaks ja vähemarenenud osaks Lätis. Kuigi nad esinevad jutustuses naeruväär-
setena, nagu nad seda reaalselt olid, ometigi suutsid nad suurema osa ümbrusest tallata
lõmmi oma hirmutamise ning needustega. Jutustuses ei kujutata loodust, vaid vaadeldakse
inimeste vahekordi. Pearõhk on asetatud vanade ja noorte eraldamisele, kelledest vanad
on olukorraga rahul ja veavad noori endiga kaasa kirikusse, kuid noored ei poolda senist,
vaid igatsevad väljapääsu oleviku olukorrast.

Ilmumisel on Jānis N i e d r a romaani „Linnud tuules“.

Arvid G r i g u l i s on väljatõstetav oma romaaniga „Inimesed aias“ ja Leon P a e g l e
oma vastse luuletuskoguga, mis sisaldab rea luuletusi noorsoole, pakkudes sellele häid sot-
siaalseid momente.

Kirjanik Vilis L a c i s, kuuludes produktiivsemate läti kirjanike hulka, pole oma üles-
annete tõttu puhtpoliitilisel alal saanud mahti uuteks teosteks. Kuid tema filmistatud „Kaluri
poeg“ on praegu tõlkimisel vene keelde.

Kirjanike Liidu esimees Andrejs U p i t s, kes Eestis on tuntud oma draamaga 1905.
aasta üle, kuulub hetkel patriarhaalsema kujuna kirjanikkonna esirinda. Tema teosele
„Jutustused pappidest“ ja ajaloolisele romaanile „Esimene öö“ on lisanemas varsti juba
ilmunud „Eesti piiril“ ja veel ajaloolise romaani kolmas osa „Riia väravail“. „Esimene öö“
moodustab aluse järgnevale teosele „Eesti piiril“, millele järgnev „Riia väravail“ olevat
kirjanikul juba trükivalmis. „Eesti piiril“ on ilma rahvuslusse kaldumata ja hästi läbi-
uuritud materjalide ajalooline esitelu. A. Upits oma ajalooliste romaanide hea ja läbitöö-
tatud materjali, tüüpide karakteriseerimise oskuse, dialoogide ja monoloogidega on vääri-
kas seisma maailmakirjanduse teiste teoste kõrval. Ajalooliselt on sündmustik asetatud XVII
sajandisse, millal Baltimail ristuvad Rootsi ja Poola huvid. Nende huvide kokkupõrge are-
neb sõjaks, mille keskel kõhkleb saksa mõisnikkond, kes ei oma mingit kindlat seisukohta
ega poliitikat.

Romaan „Esimene öö“ on kirjaniku suurepärane saavutus, mida ta jätkab romaanis
„Ajaloos keerises“, mille esimene osa „Eesti piiril“ paneb tegevusse sama tegelaskonna, mis
„Esimisel öölgi“. Ainult endise peategelase-paruni asemele on pandud peategelaseks Eesti-
Läti piirilt sepp Martin.

Muus osas pole kirjanikkond veel suutnud luua uusi pikemaid teoseid. Tõlkekirjanduse
kõrval on käesoleva aasta jooksul loota ainult väheseid kogukamaid teoseid.

Adele Varika.

OKTOOBRIKUU „LOOMING“

S i s u: Oktoobrirevolutsiooni aastapäevaks. N. Andresen: Nõukogude kirjanduse ja
kunsti organiseerimisel. M. Laosson: ÜK(b)P ajaloo lühikursuse ilmumise puhul. M. Raud:
Oktoober (luuletus). J. Vahtra: Oktoobripäevad (mälestusi). R. Reiman: Põgenemine

(novell). A. Tolstoi: Katkend „Peeter Esimesest“. A. Hint: Mõelgem maakera ulatuses (artikkel). E. Hubel: Jooni sotsialistlikust realismist (artikkel). B. Linde: Kohtamisi vene kirjanikega (mälestusi). M. Pukits: Andrejs Upits (artikkel). A. Tuulse: Kr. Raua loomingu põhijooni (artikkel). Ringvaade: M. Sillaots: Kaks elulugu. H. Raudsepp: L. Hanseni „Minu tee teatrisse“.

MIDA ARVAB LUGEJA „VIISNURGAST“

„Punase Krulli“ valaja tööline Johannes Helsblum, 44 a. v., eluk. Õle tän. 38—1, Tallinn, ütleb:

„Viisnurk“ on pisut liiga asjalik ja tõsine. „Viisnurga“ artikleis on küll palju õpetlikku, kuid seda on raske harilikul töölisel-lugejal mõista. Meil on valamistöokojas ainult üks keskkooliharidusega tööline. Teistele on „Viisnurga“ artiklite keel liiga raske. „Viisnurga“ kultuurõhtud käitiste juures on hea mõte. Nende kaudu võib lugejate kasuks palju ära teha. Kuigi elan teises linna ääres, tuleksin meelsasti kultuurõhtule näiteks „Lutheri“ käitisse.

Kunsti osas tahaks, et koos meie suure kodumaa NSVL kunstiga käsiteldaks rohkem ka eesti kunsti. See on omane ja kergemini mõistetav.

Luuletusist mulle isiklikult meeldis „Laul jahikullist“. Majakovski on raske: on tõesti ränk ülesanne tules töölt hakata murdma selliseid värsse. Kui ümbrus on vaikne, siis ometi loed.

Siis veel üldine soov töölistelt: tahaksime teateid teiste liiduvabariikide elu ja kultuuri kohta. Nõukogude Liidu kaardigagi tutvumine oleks tervitatav.“

LUGEJAILE

Palume lugejaid avaldada oma arvamist käesoleva „Viisnurga“ Vene NFSV erinumbri kohta. Kirjad palume saata aadressil: „Viisnurga“ toimetuse, Pärnu mnt. 10—1, Tallinn.

Toimetuse.

Vastutav toimetaja A. Hint. Väljaandja RK „Pedagoogiline Kirjandus“.

Toimetuse kolleegium: A. Jakobson (ilukirjandus), M. Laosson (marksism-leninism), K. Taev (kirjandusteadus ja NSVL kirjandus), A. Vaarandi (Lääne-Euroopa kirjandus), B. Lukats ja I. Käsper (kunst), A. Kotli (arhitektuur).

Toimkond: A. Alle, N. Andresen, A. Antson, A. Bach, J. Barbarus, J. Genss, A. Johani, M. Jürna, H. Haberman, P. Keerdo, J. Kärner, J. Lauristin, N. Ruus, R. Sirge, A. Uibo. Toimetuse ja talit. aadr.: Pärnu mnt. 10, k. 1. Toimetuse telef. 411-34. Talituse telef. 412-13.

Ladumisele antud 19. nov. 1940. Trükkimiseks antud 28. nov. 1940. Trükkipoognaid 8^{1/2}.

Trükkiarv 14 000 eksemplari. Tellimise number 2841, MB—1.

Natsionaliseeritud „Ühiselu“ trükkikoda, Tallinn.

„VIISNURKA”

TERVITAVAD:

Nats. „EESTI PHILIPS”

Pikk tän. nr. 9, Tallinn

Nats. A.-s. „D. Mirvitz ja Pojad”

Natsionaliseeritud
J. DELSKY
Maakri 4, Tallinn

Natsionaliseeritud
K.-M. LIER & ROSSBAUM
Viru 7

F-MA JOH. SOONSEIN
„Estonia” teatrimaja 12, Tallinn

Natsionaliseeritud
A. NAAP
„Estonia” teatrimaja 3, Tallinn

Natsionaliseeritud
U.-U. „INGLIS MAGASIN”
Maakri 2, Tallinn, tel. 301-63

Natsionaliseeritud
Masinakauplus J. FREIBACH

Natsionaliseeritud
U.-U. C. PETENBERG
Tallinn

Natsionaliseeritud
F-ma J. LAANE ja A. MUTT

Natsionaliseeritud
F-MA JULIUS ABERG
S. Karja 5

Natsionaliseeritud
Valmisriieteäri J. EIDELMANN

Natsionaliseeritud
H. WASSERMANN
Viru 23

Natsionaliseeritud
K.-M. F. O. JOHANSON
S. Karja 16, Tallinn

Natsionaliseeritud
F-ma Z. GOLDBERG ja
G. VEENRE
Tartu mnt. 12

Natsionaliseeritud
A.-S. MEY & LANDESEN
Viru 9, Tallinn

<p>Natsionaliseeritud F-MA JOH. MITT Pikk 1, Tallinn</p>	<p>Natsionaliseeritud O.-Ü. „RAHVAULIKOOL”</p>
<p>Natsionaliseeritud K.-M. MORITZ TREUMANN Sakala 1</p>	<p>Natsionaliseeritud R. KÄSPER'I PABERILADU Viru 4, Tallinn</p>
<p>Natsionaliseeritud F-MA RUD. NIIBO Valli 4, Tallinn</p>	<p>Natsionaliseeritud KINO „HELIOS”</p>
<p>Natsionaliseeritud F-MA „SPORT” S. Karja 18</p>	<p>Natsionaliseeritud F-MA S. MERISTE Müürivahe 7</p>
<p>Natsionaliseeritud Eesti Spordi Tarbenõude O.-Ü. „ESTO” Pikk 47, Tallinn</p>	<p>Natsionaliseeritud F-MA KARL BERTRAM Tallinn</p>
<p>Natsionaliseeritud Firmad F. E. PISAREV ja N. SKOBELEV</p>	<p>Natsionaliseeritud F-ma LINKE & MARTINSON Vene 11-a</p>
<p>Riigiettevõtte „KODUKÄSITOO”</p>	<p>KINO „BI-BA-BO” Viru 11</p>
<p>Natsionaliseeritud RIIDEÄRI „H. PALM” Pärnu mnt. 6, Tallinn</p>	<p>Natsionaliseeritud RESTORAN-KOHVIK „OK” S. Karja 18</p>
<p>Natsionaliseeritud TEHN. BUROO „INS. B. URBAN JA KO”</p>	<p>Natsionaliseeritud KINO „GLORIA-PALACE”</p>

<p>Natsionaliseeritud A.-S. „KAWE”</p>	<p>Natsionaliseeritud NAHALADU „ESTONAHK” Gonsiori 1, Tallinn</p>
<p>Natsionaliseeritud Tubaka-, napsi- ja veinikpl. V. LAANE Veneturg 7, Tallinn</p>	<p>Natsionaliseeritud PEETER PALLO Viruväljak 7, Tallinn</p>
<p>TEKSTIILVABRIK „KOMMUNAAR” Tööstuse 50, Tallinn.</p>	<p>P. K. „VÕIEKSPORT” Tallinn.</p>
<p>Natsionaliseeritud O.-Ü. „TARMO” Pärnu mnt. 24, Tallinn</p>	<p>Natsionaliseeritud Kauband. a.-s. HUPPLER & KO</p>
<p>Natsionaliseeritud A.-S. „NORMA” Narva mnt. 19, Tallinn</p>	<p>Natsionaliseeritud EESTI RIIDEKAUPLUS H. PALM ja KO</p>
<p>SÕJAVAE MAJANDUSUHISSUS Pikk 11, Tallinn</p> <p>Natsionaliseeritud F-MA L. KIISA „Estonia” teatrimaja 15, Tallinn</p> <p>Natsionaliseeritud M. KOPPERMANN Tallinn</p> <p>Natsionaliseeritud Teki- ja riidekauplus J. GERMAN „Estonia” teatrimaja 7, Tallinn</p> <p>Natsionaliseeritud FIRMA TH. BUTTNER „Estonia” teatrimaja 10</p> <p>Natsionaliseeritud UUS JOCKEY CLUB Tallinn</p> <p>Natsionaliseeritud Jalanõudeäri „PARIS” Viru 24</p>	<p>Natsionaliseeritud RIIDEKAUPLUS E. LURJE V. Karja 10</p> <p>Natsionaliseeritud F-MA VOLD. PRII Pudu- ja pesukauplus</p> <p>Natsionaliseeritud H. VALDMANNI KOLONIAALARI Raekoja pl. 16</p> <p>Natsionaliseeritud ELEKTROTEHNIKA-BUROO V. ENGEL</p> <p>Natsionaliseeritud Jalanõudeäri R. BAUMEEES Kullasepa 14, Tallinn</p> <p>Natsionaliseeritud E. N. SIILMANN JA KO Pärnu mnt. 28, Tallinn</p> <p>Natsionaliseeritud PESURIIDEKAUPLUS J. PURN</p>

Natsionaliseeritud
JOHANNES LUTS
Tallinn

Natsionaliseeritud
A. KAMPUS
Tallinn

Natsionaliseeritud
CHR. JURGENSON
Raekoja pl. 15, Tallinn

Natsionaliseeritud
RESTORAN „ASTORIA“

Natsionaliseeritud
K.-M. ERNST ARING

Natsionaliseeritud
Jalanõudeäri A. ADAMKA
Harju 26

Natsionaliseeritud
Kondiitri- ja pagariäri J. ORRO
V. Posti 7, Tallinn

Natsionaliseeritud
Saapa- ja käekotiäri
A. SARNIT
V. Karja 1, Tallinn

Natsionaliseeritud
Tehn.-büroo VENNAD UIBOPUU
Pärnu mnt. 16, Tallinn

Natsionaliseeritud
Kristallitööstus
JUL. PRAGI JA KO „IPPE“

Natsionaliseeritud
F-MA „REMELL“

Natsionaliseeritud
ED. KRIVELKOT
Tapeedi ja linoleumi erikauplus
Pikk 14

Natsionaliseeritud
RESTOR. „PÖLLUMEESTE KODU“
S. Ameerika 2

Natsionaliseeritud
KINO „FORUM“

Natsionaliseeritud
Tapeedikauplus KONST. BRANDES
S. Tartu mnt. 26

Natsionaliseeritud
FRITZ JOHANSON
Harju tän. 44

Natsionaliseeritud
F-MA MIHAIL LORENTS
Tartu mnt. 10

Natsionaliseeritud
KINO „KUNGLA“
Pärnu mnt. 41

Natsionaliseeritud
Naha-, saapa-, pesu- ja mütsikauplus
H. CITRON
Tallinn

Natsionaliseeritud
A. MARKUS & H. SEEZEN
Harju 45, Tallinn

Natsionaliseeritud
F-MA „NAHAPRODUKT“

Natsionaliseeritud
RESTORAN „12“
Tartu mnt. 12, Tallinn

Natsionaliseeritud
F-MA JOH. KRAHE
Narva mnt. 4

Natsionaliseeritud
A.-S. EESTI REISIBÜROO JA
VAGON-LITS-COOK AGENT.

Natsionaliseeritud
Kohvik-Restoran
„MARCELLE“

Natsionaliseeritud
AG. „ESTANIL“

Natsionaliseeritud
TUBAKAKAUPLUS A. SUKLES
Viruväljak 1, Tallinn

Natsionaliseeritud
KINO „SKANDIA“

Luterna

KARTONG

on kaunis ja vastupidav

MEIE UUESTI ORGANISEERITUD KARTONGIVABRIK
SOOVITAB OMA KESTVA VÄÄRTUSEGA TOODETEST:

KANDILISI KARTONGE (mitmes suuruses)
UMMARGUSI KARTONGE (mitmes suuruses)
PABERIKORVE
KANDMIKKE
PESUTUNNE
KABIINIKOHVREID
LAEVAKOHVREID
KOOLIRANITSAID
KASITRUMLEID
TEE-, KOHVI-, KAKAOKARPE
RIIDEPUID

NATSIONALISEERITUD **A. M. LUTHER**
ESINDUSKAUPLUS: TALLINN, V. POSTI 9, TEL. 446-16

ESINDUSED,

Tartus: Tartu Eesti Majanduse Uhisus, Suurturg 9, tel. 35-70

Pärnus: a.-s. Heinr. Puls, Kuninga 19, tel. 2-56

Narvas: Nats. a.-s. J. Puhk & Pojad, Peetriplats 7-a, tel. 27

Võrus: Joh. Salveste, Jüri 24, tel. 1-32

Rakveres: Viru Majandusühing, Lai 8, tel. 101

Petseris: Paul Mägi & E. Nassar, Turuplats 16, tel. 1-15

Tüiril: Türi Majandusühing, Viljandi 7, tel. 76

Viljandis: Lossi 30, tel. 1-59

Valgas: Nats. a.-s. J. Puhk & Pojad, Vabaduse 32, tel. 91

HIND RBL. 1.90 (KR. 1.50)

SESTI
RAHVUSKAAMATUKOON
AR

3412